

891.99.82

U-28

2011-05

19507 28

ԽՍՀ Լուսավորության ժողովրդական կոմիտեի
Սոցիալական դաստիարակության գլխավոր վարչություն

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԳԵՂԱՐՎԵՍԱԿԱՆ ԲՐԵՍՏՈՄԱՏԻԱ

Կազմեց Ս. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

891.99-82
Մ-28

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

1927

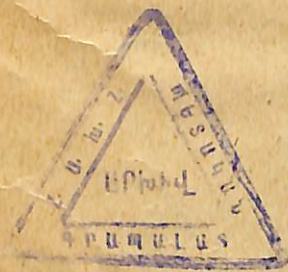
891-99-82
Մ-28

պր.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

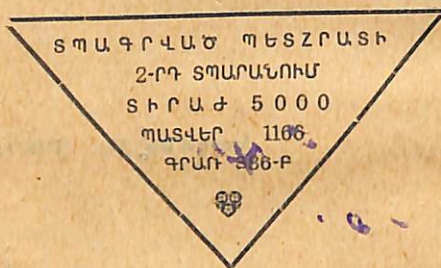
ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԴՐԵՍՏՈՄԱՏԻԱ

Կազմեց ՍՏ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

6322

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
Յ Է Է Է Գ Թ Գ - 1927

8775-56

ՅԵՄ. ՅԱՐՈՍԼԱՎՍԿԻ

Պրոլետարական հեղափոխություն

Տասնյակ ու հարյուրավոր տարիներ կանցնեն. չերկրի վրա կյանքը կփոխ ի, կանհետանան կապիտալիստական կարգերի մնացորդները. կվերակազմվի թորհրդային պետությունը. կաքանան, կանպետքանան այժմ գոյություն ունեցող սրգաններ ից շատերը, այժմ գոյություն ունեցող որենքները շատերը. ժողովուրդները կսովորեն կառավարել իրենք իրենց, կառավարել ժողովրդական տնտեսությունը — առանց այսպիսի բազմաթիվ պետական հիմնարկությունների, առանց պետություն: Կսկսի անհետանալ, այսինքն իբրև աշխարհին անպետքանալ և պետական իշխանությունը: Բայց և դարեր հետո, առանց հուզմունքի չի կարելի կարգալ այս մեծ ու հերոսական որերի վեպը, առանց խորին հուզման չի կարելի կարգալ հողի ու խաղաղության մասին լեզու այս գեղեցիկները (որենքները): Դարեր տեղեց գյուղացիների ու կալվածատերերի պայքարը, ազնվականությունը դարերով նստած եր իր միլիոնավոր սարուկների վզին: Թափահարեց Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը — ու վաճառեց ազնվական դասը:

Իմպերիալիստական պատերազմն արյունոտ դաշինքով շղթայել եր մարդկանց մի հսկայական բազմություն: Կարծես թե ժողովուրդներն ուժ չունեյին պայքարելու ճակատների այդ արյունոտ իշխանության դեմ. Փորձ

պետք եր անել: 1917 թվի հոկտեմբերին ինչպիսի բերկ-
րալի արձագանգ տվեցին հաշտութան մասին հնչվող բա-
ռերը, յերբ մարդկային արյունն ու ուղեղը շաղախվում
էին ցեխի հետ Յեփրոպայի հարթավայրերում: Այն ժա-
մանակ մենք չկարողացանք կանգնեցնել այդ արյունոտ
անմտությունը, բայց մենք կարողացանք կապիտալի փառ-
քի համար մեռնող հարյուր հազարավոր մարդկանց փրկե-
լու մահից: Դա առաջին պրոլետարական հեղափոխու-
թյունն էր—և նրա կազմակերպողը, նրան փոքերողը, նրա
շունչն ու փողին, նրա առաջնորդը Լեֆեֆե, էր:

Թարգմ. Միմալ

Ս. ՅԱԿՈՎԼԵՎ

Հոկտեմբեր

Մոսկվան դեռ յերբեք այնպես բազմամարդ չէր յե-
րեացել, ինչպես քաղաքացիական կռվի առաջին օրն էր
յերևում: Բեռնատար ավտոմոբիլներն աղմկով սլանում
էին՝ լցված զինվորներով ու բանվորներով, ինչպես վա-
զեր՝ ճոճվող ծաղիկներով: Չորս կողմից կեցցեններ, աղա-
ղակներ, կցկտուր ու աններդաշնակ յերգեցողութուն և
հրացանների տրաքոցներ ելին լսվում:

Պետիկը, գլխարկը ծոծրակը բաշելով, ամենափճառ-
կան դեմքով ու համարձակ գնում էր: Զինվորներով լրց-
ված ավտոմոբիլներն անցնելիս, նա զրդզղված մոխրա-
գույն գտակը գլխից վերցնելով ու քաջաբար ողի մեջ
ձոճելով՝ կեցցե յեր կանչում: Ու կաշվե գոտին մեջքին
զիլ հուպ տված ու հուզված, կարծես լողում էր ամբոխի
մեջ—նրա համար այնքան հեշտ էր գնալը:

Թե ամբոխը, թե փողոցը, թե կեցցենների այդ բա-
ցազանչությունները և թե ինքը—այդ բոլորը նրա համար

այնքան նոր էին և ամեն ինչ այնպես զարմանալի կեր-
պով փոփոխվում էր, վոր Պետիկն ուզում էր և՛ չերգել և
ձիծաղել ուրախությունից, ուզում էր հրացանը խլել և
ողի մեջ յերկար կրակել:

Սպառազինված զինվորներն ու բանվորները հավաք-
վում էին Մկոբելեվյան հրապարակը գեներալ նահան-
գապետի հին, զեղնագույն ու խոտադեմ ֆասադով տան
մոջ: Ներսում հեղափոխական շտաբն է: Զինվորներն ու
բանվորները, հրացանները ձեռներին, ներս էին մտնում
նեղ դռնով, լցվում նուրբ զարդարված սենյակները, սև
մոխրագույն զանգվածով իրար էին սեղմում սպիտակ
դահլիճում ու վոսկեգոծ բազրիքներով (ճաղեր) լայն սան-
դուխքի վրա բարձրաձայն խոսում ու ծխում էին: Ծխա-
խոտի դառը ծուխը բոլոր սենյակներում գորշ ամպի նման
չոգել էր ամբոխի գլխավերևը:

Առաջին անգամն էր, վոր Պետիկը վրա դրեց այդ
մեծ ու միշտ խորհրդավոր տունը, ուր իշխաններ, կոմսեր
ու փրկված գեներալներն էին միայն ապրում: Միամիտ
զարմանքով նայում էր նա գաճաճ բարձր առաստաղնե-
րին, պատի մեծության հայելիներին, հսկայական դահլիճի
սխալապաշտակ սենյակին ու հպարտությամբ մտածում էր.

—Մենք հաղթեցինք...

Յե՛վ ուրախանում էր—հիմա մորը պատմելու համար
բան կունենա:

Բարձրահասակ, մորթե ոճիքով տաք վերարկու հա-
ղած, բոլբոլ պես խճճված ու թափթփված յերկար մազե-
րով գլխաբաց մի մարդ, աթուռի վրա բարձրանալով ուժ-
գին գոչեց. համերհերսկի փողոցը պետք է բռնել:

—Ընկերներ, կամաց:

Ինչ վոր մի բան էլ բարձր ասաց, բայց Պետիկը
չհասկացավ:

Բանվորներն աղմուկով խոսում էին ու խոնվում:

— Դեպի Կամերհերսկի ընկերներ: Հառաջ:

Ու իրար հրհրելով, սկսեցին խուժը-խուժը դուրս գալ ու գնալիս հրացանների փակիչները շխշխկացնում էին: Պետիկը Լեոնտի Պետրովիչին ու Պրեսնայի ընկեր-ներին ամբօխի մեջ կորցրեց ու անծանոթների հետ փո-ղոց դուրս յեկավ:

Տվերսկուց ներքև հրացաններն անընդհատ փորձում էին: Գններալ-նահանգապետի տան կողքին պահակներ էյին կանգնած, վորոնք նախազգուշացնում էին Տվեր-սկով դեպի ցած գնացող բանվորներին ու զինվորներին:

— Ընկերներ, շղթայով: Չգուշ:

Բանվորներն ու զինվորները գնալիս կռանում, պա-տերի յետևն էյին թագնվում, սագերի պես իրար յետևից շարքով («ղագեղաղ») գնում:

Սալահատակը դատարկ էր, մի բան, վոր մարդկանցով չի ու աղվկալից փողոցներից հետո մարդու վրագովում էր: Այստեղ արդեն թախիծն էր տիրում:

Պետիկի սիրտը գցում էր ու կրծքի տակ ձմրվում: Նա գույգ ձեռքերով ամուր կախ ընկավ հրացանից ու ամեն մի բույե կրակելու համար պատրաստ՝ մյուսների յետևից գնում էր, նստելով ու կանգ առնելով ինչպես և բոլորը, իր շարժումներով ու նույնիսկ բայելու ձևով ան-գիտակցաբար նմանվելով նրանց:

— Պը՛ս, պը՛ս, գը՛ս, — շատ մոտիկ վորոտում էյին զարկերը: Ինչ վոր մի բան սուր շրթկաց սալահատակի բարերի մեջ:

— Թռչում են, սիրելիք, ծիծաղում ե առջևից գնացող զինվորը:

Պետիկը վախեցավ:

Մեկը մյուսի յետևից բոլորը պատից պատ անցան ու հավաքվեցին Կամերհերսկու անկյունում, ուր արդեն բանվորների և զինվորների փոքրիկ խմբեր էյին կանգնած

և թագնվեցին անկյունի կարմիր տան յետևը, վորի ճա-կատին «զինեվաճառանոց» մակագրություն կրող ցուցա-նակն է կախված: Այստեղ ոգը լիքն էր սուլոցներով:

Բոլորն անծանոթ բանվորներ էյին: Պետիկն ուզում էր նրանց հետ խոսել, հարց ու փորձ անել, թե թշնամի-ները վորտեղ են տափած, վախենում էր:

Հրացան կրակելու ցանկությունը նրա մեջ նոր թա-փով բռնկվեց. բայց այստեղ էլ կրակող չկար. իսկ մենակ կրակելուց վախենում էր. բա վոր հանկարծ հայհոյեն, Բոլորը լուռ կանգնած էյին, անվճռականորեն վառքի մեկը վերցնում՝ մյուսն էյին գնում, կոշիկներն իրար խփում, ասես բոլորն էլ վրսում էյին. բոլորի դեմքերն էլ գորշ էյին՝ մոխրագույն շրթունքներով:

Կարմրագեմ Պետիկն աշխույժ ու խլվյան աչքերով բոլորի հայացքն իր վրա դարձրեց: Ա՛խ, նրա սիրտն ինչպես էր ուզում կրակել: Բայց կրակող չկա... Միայն Տվերսկուց ցած հարևան նրբանցքի անկյունում զինվոր-ներ էյին խմբվում ու նրանց մեջ բանվորների սև կեր-պարանքներ էյին սուր կերպով աչքի ընկնում. նրանք դեպի Ախոտնի փողոցն էյին կրակում: Պետիկի համբերու-թյունը կարվեց:

— Իսկ այստեղից չի՞ կարելի կրակել:

— Ի՛նչ աչտեղ ու՛մ վրա պիտի կրակես: Այստեղ ու՛ր ե մարդ, վոր կրակես: Ա՛յ, են մեկե անկյունը գնա, — բարձր պատասխանեց շինելի ոձիքը բարձրացրած ու մոխ-րագույն գլխարկն աղանջները քաշած, բարձրահասակ զին-վորը:

— Իսկ այնտեղ գնալը հո՞ յերկուղալի չէ:

— Փորձիր:

Չինվորը վրաներով ծուլ ծուլ դոփեց պետինը, լոեց ու հանկարծ աշխուժացավ:

— Գնանք, ընկեր, միասին, յես առաջ ընկնեմ, իսկ

դու լեռնիցս լեկ: Միասին մարդ ուրախ կդնա: Միայն
դգուլջ: Հենց վոր կկրակեն դու կպտակես:

— Վնաս չունի գնանք:

— Չուր տեղն եր քիթ խոթում, — ալարելով ասաց մե-
կը լեռնից:

— Դե, տես, հա, բան ասեց — բարկացած պատասխա-
նեց զինվորը, — գնանք:

Նա գլխարկն ավելի խոր իջեցրեց, հրացանն ուղղեց,
գոտեպնդվեց ու պատի լեռնաբլուրի մար կուզեկուզ, արագ
վազ տվեց մայթի վրայով: Պետիկը վազեց նրա լեռնից:
Անցան մեկ տուն, մյուսը: Ինչ վոր մի տեղ արաքոց
դուրս լեկավ ու զինվորի գլխավերևը լուսամուտը տխուր
գնդաց: Չինվորը վտալուններով իրեն գցեց գեղատան
կանաչ պատշգամբը ու կողքին կուշ լեկավ: Նա ծանր չըն-
չում եր:

— Ե դ վորտեղից, — վրդովված հարցրեց Պետիկը:

— Ով ե խմանում, վոր շահնդից: Կտուրից պիտի
լինի, վորտեղից:

— Չե՞ վոր կարող են սպանել:

Չինվորը խոժովված ու խորը հայացքով նայեց լե-
ռնապարիսն ու այդ ընդունին Պետիկը նկատեց, վոր
զինվորը ցրտատարի պես դողում ե, իսկ դեմքը սպրտնել
և աչքերը տարորինակ լայնացել ու փայլում են: Յեր-
կուղը պատեց: Ծնոտները հագիվ սեղմելով զինվորն ա-
տամների արանքով ասաց:

— Սպանել կարող են... ինչպես ջուրը խմեն: Մեկել
են տեսար սպանեցին:

Յերկուսն ել ամուր սեղմվելով պատշգամբի քարերին
մոտ հինգ ընդե նստեցին: Չինվորը շարունակ դողում եր
ու ատամների արանքից ինչ վոր մեկին հայնդում:

Աչինչ կրակոցը դադարել եր: Չինվորը վտալ կանդ-
նեց ու սկսեց ուշի ուշով գննել տների տանիքները:

Ապա քաշեց, պատշգամբի լեռնից թռավ ու փողոցի միջով
փախավ: Պետիկն իրեն կորցրած, համարյա չգիտակցելով,
թե ինչ ե անում, ինքն ել վազ տվեց: Գնդակները շղա-
նորեն ու անկարգ վզվելով ելին գլխավերևներից: Չորս
բոլորը գոգոտւմ եր: Առջևից վազող զինվորն անհար-
մար սալթաբեց, հրացանը ձեռքից բաց թողեց ու բարձ-
րաձայն հայնդելով, շրպապ սալահատակին: Պետիկը
տեսավ, վոր զինվորի գլուխն իսկուշն քարին դիպավ ու
նրա մոխրագույն գլխարկը գլխիցը թռավ:

— Յա... լա... Ծնւտ, շուտ: — Բացազանչեցին զինվոր-
ներն անկյունից:

Պետիկը վազ տվեց՝ փողոցն անցավ: Չինվորն ըն-
կած եր ելի աչնտեղ, վորտեղ վայր եր ընկել: Իսկ նրա
շուրջը սալահատակի քարերի վրա գնդակներ ելին պրա-
պրառում ու լերբեմն ել այդ գնդակներից բարձրացող
հոյի կտորներ ելին թռչում...

— Պատրաստ ե — կցկաուր ասացին անկյունում կանդ-
նած զինվորները, — սատանի բաժին պիտի լիներ:

Նրանք այնպես բարկացած նայեցին Պետիկին, վոր
կարծես նա լեր զինվորի մահվան պատճառը, ու փրնթ-
փրնթալով հայնդեցին:

Տվերսկու վերևից ուսանող սանիտարներ բերող
ավտոմոբիլը լեկավ սպանվածին վերցրեց:

Նրան իսկուշն պատգարակին (նստիկա) գրին ու
պատրաստվեցին գնալու, բայց անկյունից մեկը նրանց
ձայն տվեց:

— Գլխարկը, գլխարկը վերցրեք:

— Գլխարկը մոռացել ելին: Հանկարծ բոլորին թվաց,
թե գլխարկն սպանվածի համար անհրաժեշտ ե:

Գլխարկը, վերցրեք գլխարկը, — բզավում ելին բոլորը:

— Վերցրեք գլխարկը, — շղայնորեն գոչեց Պետիկը,
գլխարկը...

Ուսանող-սանիտարն ավաժութիւնից թռավ, գլխարկը
վերցրեց ու պատգարակի մեջ սպանվածի գլխի մոտ դրեց:

Այժմ ամեն ինչ կարգին էր:

Ավաժութիւնը գնաց ու շփոթեց, թե ինչու նրա սիրտը
թեթեացավ: Այնտեղ, ուր սպանվածն էր ընկած, քարերը
մուգ գույն ելին ստացել ու փոսերի մեջ մարդու վախ
պատճառող կարմիր լճակներ ելին կանգնած: Մարդ չէր
ուզում այնտեղ նայել, բայց ինչ վոր մի բան մղում էր
նրան՝ ավելի մոտիկանալ և ուշադրութեամբ նայել...:

—Ո՛յ, ո՛չ, ինչքան արյուն է գնացել,— տխուր առայ
մուգ, սաստիկ զգգոված կաշվե բաճկոնով ու դեղնադեղին
տաք շարժը վզովը փաթաթած մի բանվոր:

Բանվորը ձեռքով շոշափեց շարժը, մտածեց ու
մտքի մեջ կամացուկ առաց.

—Այն: Ես ել եսպէս:

Բոլորը լուռ ելին: Ու ամեն մեկն իր մասին էր մը-
տածում ու աչքերն ուրիշներից պահում:

Դեղնագույն շարժով բանվորը ճորտալով անշնորհ
ծիծաղեց:

—Իսկ ընդհանրապես, աղբեր ջան, բանն ուրիշ է...
բուրդ է: Անպիտաններն իսկական տեղին են խփում:

—Բա եղ վնասեղից է, է:

—Ո՞վ է իմանում, կտրից կամ հյուրանոցից կլինի:
Ենտեղ նրանք մութ տեղը թագկոցած են:

—Գուցե վոստիկանների դարպասներէն է:

—Չե՛ս,—կտրիցն է, պնդում էր Պետիկը,— յես տե-
սա, կտրիցն էր:

Բոլորը հետաքրքրութեամբ նայեցին նրան. եղ աղետ
չլինի՞ թե մեռած զինվորի կողքի հետ է պառկած:

—Հը՛ ինչպես է, ընկեր, չլինի՞ թե հոգիդ կընկներիդ
է,—հարցրեց արյան մասին խոսող բանվորը,— գուցե քեզ
հիմա բնիկ է պետք:

—Ի՞նչ բնիկ, ինչո՞ւ համար,—դարձացավ Պետիկը:

—Իսկական բնիկ, ի՞նչ բնիկ: Հոգիդ կընկներիցդ քան-
դելու համար:

Ամբոխի մեջ թեթեւ ծիծաղեցին: Պետիկն իսկույն
կարմրատակեց ու նրա դեմքն այնպես ամոթահար դար-
ձավ, վոր տարիքավոր ու բեխավոր զինվորը խոժոռված
առաց նրան.

—Ա՛յ տղա, դու իզուր ես մտել այստեղ:

—Ինչո՞ւ չե՛ս զուր: Ինչո՞ւ, յես ել քեզ պես քաղաքացի
չե՞մ: Եղ նույնիսկ դարձանալի յե,—զրգուլած, վիրավոր-
ված ու իսկական յերեխայի պես վրա տվեց Պետիկը:

Ձինվորը լռեց ու լուռ, արհամարհանքով թքեց այն
կողմը:

—Թյու՛, հա՛...

Հետո դարձյալ խոժոռված նայեց Պետիկին:

—Քեզ ծնող չունիս ախպերս: Այ թե ինչ կասեմ:

Բայց այստեղ Պետիկին պաշտպանեց բարձրահասակ
նիհար ու մուգ գլխարկն աչքերը քաշած մի բանվոր:

—Ի՞նչ ես կպել դրա յախեն: Քեզ ինչ՝ եկել է—եկել:
Շատ լավ էլ արել է: Նա ինձնից ու քեզնից ինչո՞վ է
պակաս:

Բանվորը խոսում էր բարձրաձայն ու առույգ և տա-
քանալու համար վեր վեր էր թռչում, չղայնորեն
ձեռքերն իրար խփում, իսկ հրացանն ուսն էր գցել:
Հանկարծ նրբանցքի գլխին սաստիկ հրացանաձգութուն
սկսվեց: Այստեղ բոլորը ցնցվեցին:

—Գը՛ո, գը՛ո, —հանկարծ տների յետևից թնդաց ու
միանգամից ինչ վոր մի մոտիկ տեղ սուր սուլեց, կար-
ծես կողքիդ լիներ:

Այդ հանկարծակի բանից Պետիկը վեր թռավ: Նա
տեսավ, թե ինչպես հեռավոր անկունում կարմիր տան
պատը փլչեց, կարծես թե սալահատակի վրա շուռ յեկավ:

Զինվորներն ու բանվորները, նրանց յետևից ել Պետիկն անկյունից խմբովին փախան նրբանցքով առանց հասկանալու, թե ինչ է պատահել: Բայց հետո մեկիկ-մեկիկ կանգ առան:

Թնդանոթներից են խփում, — գոռացին հակառակ անկյունից: — Չգո՛ւշ, ընկերներ:

— Գը՛ս, գը՛ս, — փորոտաց նոր զարկը:

Բոլորը նորից վախեցան, բայց իսկույն ուշքի չեկան, ասես յերկրորդ զարկը հանդստացրեց նրանց, ու վերագարձան դեպի անկյունը:

Ախտանիւմ հրացանի զարկերը սուր ու հաճախ փորոտում էին:

— Հարձակվում են: Գալիս են... — մեկը ձայն տվեց լուսամուտներից:

Բոլորը շփոթվեցին: Անկյունից հինգ զինվոր Տվերսկով գեմուդեմ վերե վազեցին: Նրանց յետևից, կոշիկները բարձր քրթքրթացնելով, վազեցին բանվորները: Մնացածները սկսեցին փողոցի մեջ հաճախ փաթեթներով աննպատակ փամփուշտ կրակել:

Բոլորն սկսեցին, ահանջ գնել: Աղմուկը գնալով պարզվեց:

— Ճիշտ է, ճիշտ, ավտոմոբիլ է: Հապա, տեսնենք...:

Ու բոլորը միանգամից սիրտ առան, ուղղակի հափաքվեցին անկյունում ու հրացանները պտտաբաժնի պահեցին:

Ախտանու անկյունից գուրս յեկավ բեռնատար ավտոմոբիլը, փորի վրա նստած ու կանգնած կապույտ և մոխրագույն շինելավոր զինված մարդիկ ելին գնում: Հրացաններն անկարգ ցցված էին ամեն կողմ: Սողացող վազք է. հրացանները, գլուխները, ձեռքերը, կապույտ ու մոխրագույն շինեկներն ասես ծաղիկներ լինեն: Ավտոմոբիլը դեպի մյուս անկյունն էր սողում, ուղում էր թափ

Պետիկը, բանվորներն ու զինվորներն իրար կողքի նստելով, նշան բռնեցին ու համազարկ տվին ավտոմոբիլին: Ավտոմոբիլը ցնցվեց ու կանգ առավ, սպիտակ հեղուկը ցալեց մեքենայի միջից. մարդիկ ջղաձգորեն կույր լեկան ավտոմոբիլի վրա:

— Վա՛ — այ... Պետիկի կողքին հանդիսավոր կերպով բլավեց փոշ-մարդկաչին մի ձայն:

Ու բղավոցը բոլորին ցնցեց: Զինվորներն ու բանվորները թռան սալահատակի վրա և ախտեղ խուժք-խուժք կանգնած, փտանգի մասին մտածելով, սկսեցին կրակել ավտոմոբիլի վրա: Հարեան անկյունից ելի զինվորներ, ելի բանվորներ վրա վազեցին բոլորն էլ տաքացած ու ջղաձգորեն կրակում էին: Պետիկը տեսնում էր, թե ինչպես էին աչնաեղ մարդիկ կծիկներով թափվում սալահատակին, ավտոմոբիլի հատակին ու ջղաձգորեն կույր գալիս, աշխատելով թափվել անիվների յետևն ու ավտոմոբիլի կողքերը, տեսնում էր, թե ինչպես էին ավտոմոբիլի փայտե կողքերից պոկված տախտակները թռչում: Ու չճաշակած մի թունդ ուրախություն խեղդում էր նրան: — Զարկ, խփիր դրանց, — բղավում էին ախտեղ մոտիկից: — Զարկ, — բղավում էր Պետիկն ու առանց շունչ առնելու կրակում էր, հազիվ կարողանալով հրացանը լցնել:

Անցավ մոտավորապես մի րոպե, — ավտոմոբիլը ջարդված կանգնած էր, ու այլևս փոշ փոք չէր շարժվում փոշ ավտոմոբիլի վրա, փոշ էլ նրա մոտ:

Ուժեղ թափով առաջ ելին գնում: Հաղթությունից տարված հանդուգն նայում էին: Հետաքրքրությամբ նայում էին ավտոմոբիլին... լուռ է ու մեռելություն: Ուղղակի...

Կրակ էր թափվում:

Իսկ բոլորը նայում, սպասում էին, թե վերջն ինչ է լինելու: Անկյունից կարմիր տան յետևից, գուրս պարզ

վեց. մի սպիտակ դրոշակ՝ կարմիր ու լայն խաչով, ձողի վրա՝ վեր ու վայր, վեր ու վայր ծածանվեց, դուրս չեկավ մայթի վրա ու կաշվե թեփավոր մի ձեռք յերևաց, վոր դրոշակը բռնել ու ձոճում եր: Յերկար ժամանակ, թերևս մի րոպե, ձեռքը ձոճում եր: Անկյունից դուրս չեկավ կաշվե բաճկոնով մի աղջիկ. — խաչը թևի վրա, ու սպիտակ կապիճիկ են գլխին: Աղջիկը գնում եր դեպի ավտոմոբիլն ու դրոշակը գլխին բռնած տանում եր: Ահա դրոշակը դրեց ավտոմոբիլի կողքը, շուրջը ման յեկավ կռանալով ակների վրա, վորոնց մոտ խառնիճազանճ կույտեր ելին թափված՝ ասես մեշուկներ լինեյին: Աղջիկը մեկ կույտից մյուսին եր կռանում, ձեռքով շոշափում եր նրանց և հետո դանդաղ անցնում եր

Իսկ այնտեղ, շունչը պահած, բանվորները, զինվորներն ու Պետիկը լարված նայում ելին նրան:

Աղջիկն ինչ վոր կանչեց ու ձեռքով արավ: Անկյունից սրընթաց քայլերով ու թևները փաթաթած յերկու զինվոր դեպի ավտոմոբիլը գնացին: Ինչ վոր մի բանի վրա կռացան, հետո մեկը մեջը դեմ արեց, մյուսը շինեղավոր մի անձոռնի մեշուկ, վորի ներքևում կոշիկները ձուլոյակ ելին լինում, վերցրեց ու դրեց առաջինի մեջը: Ու այսպես նրանք սկսեցին սպանված երին ասել...:

Նրանց գետնիցն է ին հավաքում, ավտոմոբիլից ելին դուրս քաշում, մեջքներին դնում, ու կուզե կուզ քարշ տալիս աճկյունը...:

— Գրոռ:

Հեռավոր անկյունից կրակեցին Ու այստեղ բոլորի վրայով հասառություն ու լարվածություն անցավ: Բոլորն էլ հրացանների փակիչները շրջափակեցին ու առաջ շարժվեցին: Սև ու սուր մորուքով մի զինվոր շտապով մոտեցավ անկյունին և հապճեպ առաց.

— Այս րոպեիս հարձակում ե, ընկերներ, պատրաստվեցեք:

— Հարձակում ե, — ինքն իրեն ասաց Պետիկը, — հարձակում ե:

Նրա սիրտը դողաց: Նա այս ու այն կողմն ընկավ ու թագնավելու տեղ եր փնտռում. վորովհետև կարծում եր, եր, թե հարձակվել՝ նշանակում ե անպատճառ շարքերով գնալ:

— Մերոնք բակերից պտույտ են անում: Հենց վոր հրացանաձգությունն սկսվի, մենք... Բայց խոսքը չվերջացրեց: Այնտեղ, անկյունում, հրացանաձգությունը միանգամից բռնկվեց: Զինվորը փողոց թռավ ու մայթի վրայով, առանց յետև նայելու, դեպի Ոխտանին վազեց: Պետիկը վախեցավ, «կեցցե» բղավեց ու վազեց նրա յետևից: Յե՛վ իսկույն հասավ: Մեկը բոլորից առաջ, գլուխ շարդելով փախչում եր, իսկ նրա դեմ ու դեմ մի տաք բան եր գալիս գուցե ոգ եր, գուցե գնդակներ ելին, ու քամին վրոճում եր ականջների մեջ...:

Նա միայն անկյունում կանգ առավ, կարմիր տան մոտ, ու տեսավ, թե ինչպես Մոխովուց կապույտ ու մոխրագույն շինեղներ են փախչում, ու կարողացավ յերեք տնգամ նրանց յետևից կրակել:

Հուզված ու հանդիսավոր կերպով նա բարձրացավ Ոխտանորչաքսի յեկեղեցու պատշգամբը, վոր այնտեղից ավելի լավ ու հեռուն տեսնի: Ոխտանի բլադը, թատրոնական հրապարակն ու հեռու փողոցը բոլորն էլ դատարկ էլին:

— Յունկերները գալիս են. հանկարծ ինչվոր մի մանկական ձայն սուր կանչեց յեկեղեցու յետևից:

Ու այն րոպեից յեկեղեցու չորս բոլորն ու փողոցում հաճախակի դարկեր վորոտացին:

Ամբոխը ճչաց ու փախավ: Յերեխաները վայր ելին ընկնում, փախչում ու չորեքթաթ սողում դեպի խանութները:

Ամբողջ մարմնով դողալով, Պետիկը փորձեց նայել, փազ տալ-անցնել Տվերսկու անկյունը, բայց հագելով եր դուրս չեկել չեկեղեցու յետևից, վոր դարկերի տակ ընկավ ու վերափորված՝ վայր գլորվեց։ Նա տեսավ, վոր հարևան տների դռներից մեկ-մեկ ու խմբերով յունկերներ, են վազում՝ հրացաններն ուսներից կախ ու բոլոր հարե-վան տանիքներում հրացանավոր մարդկանց գեմքեր են չերևում։ Պետիկին թվում էր, թե տանիքներում բոլոր թագկացած սարգիկ ուղղակի իրեն են նշան բռնում։ Նա յեա փախավ չեկեղեցու պատշգամբը, պատի տակ պահ-վելու։

Յունկերի հարձակվելուն ուսանողներն էլ համառ կը-րակում էլին բանվորների ու գինվորների վրա։ Յեկեղե-ցու անկյունի մոտ, մալթի կեղտոտ ու աշնանային ցեխոտ սալերին արդեն մի քանի մարդ էլին ընկած, վոր ջգա-ձգորեն կուշ էլին գալիս ու կանչում, իսկ վայր գցած հի-րացաններն ընկած էլին նրանց կողքին։ Մի քանի գին-վոր պինդ կպել էլին չեկեղեցու պատերին ու կրակում է-լին յունկերների վրա։ Իսկ նրանք շղթա կազմած՝ ուղղա-կի վրա էլին տալիս գինվորներին։

Պետիկը կարծես կիսախուլի աչքերով տեսավ, թե ինչպես յունկերները նիզակների հարվածներով ծակում է-լին գինվորներին, իսկ նրանք վայրենաբար ձչում, խրխր-ում էլին ու փորձում ձեռքերով բռնել նիզակները, կամ յերկու բացի վրայից իրենք էլին կրակում յունկերների վրա։

Մոռանալով, վոր դեռ ելի կարելի չե կրակել ու գի-մադրել, Պետիկը կպավ պատին ու սառը քարերից պինդ բռնեց։ Սարսափից լախ բացված աչքերով նա նայում էր յունկերներին, վորոնք իր ներկայությամբ գնդակահարում էլին հարձակվող գինվորներին ու բանվոր-երին ու թու-լացած սպասում էր։ Յերկու գինվոր ուղղակի մոտից ան-ցան։ Վազ տալու տեղը մեկը հրացանը քաշեց ու Պետի-

կի գլխին նշան բռնեց։ Պետիկը պարզ տեսավ նրա մոայլ ու կլոր աչքերը։ Վառ կրակը փայլեց։ Բայց Պետիկը կը-րակոցը չլսեց։

Թարգմ. Հար. Պես. լեզ Գար. Հակ.

Ս. ԴՈՐՈՎՈՅԵՆԿՈ

Բնագիր

— Պարոններ, մի շատ լուրջ խնդիր։ Դռների մոտ պահակ կա։

— Այո՛, պարոն կապիտան, — պատասխանում է Նի-կիտինը։

— Շատ գեղեցիկ։ Դուռն ամուր փակեցեք։

— Պատրաստ ե, պարոն կապիտան։

Կամավորների կիսավաշտը — յունկերներ, գիմնագիստ-ներ, ուսանողներ — խմբվում է շտաբ-կապիտան Շաշին-սկու շուրջը։

— Պարոններ, դուք գիտեք, վոր կարմիրները 35 վերստ հեռավորության վրա չեն։ Հրամանատարությունը վորոշել է բազաքը հանձնել։ Տեղահանությունն արդեն ավարտ-ված է։ Այսօր առավոտ տեղահանության պետք է յեն-թարկվեր ամբողջ բանտը։ Մենք և ուսու-չելական գնդի մեկ վաշտը նրա պահակն ենք կազմում։ Յես պահակի պետն է։ Սակախ, ինչպես տեսնում եք, տեղահանու-թյունն այսօր գլուխ չեկավ։ Պատճառը շատ պարզ է և առարակ. յերկաթուղային բանվորները հրաժարվեցին գը-նացքներ տալ այն պատրվակով, թե պիտանի շոգեկառքեր չկան։ Իսկ այն էլ, վոր կա՝ անհրաժեշտ է նորոգման յեն-թարկել, վորովհետև ճանապարհին կարող է խորտակում տեղի ունենալ։

— Սրիկաներ...

Գնացքներ, իհարկե, կը տրամադրվեն, — շարունակեց շտաբս-կապիտանը, — կազմված ե յերկաթուղային ռազմա-դաշտային դատարան: Յերկաթուղայիները համառելու դեպքում կը գնդակահարվեն՝ ամեն մի տասից-մեկը:

— Խելոք ե մտածված: Հենց զրանից ել պետք եր սկսել:

— Սակայն խնդիրը շտապ ե և սպասել հնարավոր չե: Կարող ե պատահել, վոր հետո մենք ալ ևս չկարողանանք ոգտվել գնացքներից: Կարմիրները չափազանց արագ են շարժվում: Զորակոչվածներն ամբողջ գնդերով են հանձնվում թշնամուն: Այսօր քաղաքի վրա բոլշևիկական աբեր-պլանը կոչեր եր շաղ տալիս: Շատ հավանական և, վոր փողը գիշերը նրանք քաղաքը գրավեն: Ինչ անենք մենք կայանավորներին: Մեր իշխանությունը, «համաժողովրդա-կանը», — շտաբս-կապիտանի դեմքին արհամարհական մի ժպիտ յերևաց, — փախուստի չե տվել դեռ յերեկ, Ուշեր-գիկայի և վոչ մի անգամ չթողնելով այստեղ: Ծիշտն ա-սած, այդ կարևոր ել չե, վորովհետե փաստորեն նրանց որով ել իշխանությունը մեր ձեռքին եր գտնվում: Կալա-նավորներն ամբողջապես մեր տրամադրությունն տակ են, սակայն՝ չեթո մեզ չհաջողվեց տանել նրանց այստեղից և կամ թե՛ վորեւե ալ կերպ «փակել» նրանց հաշիվները, ապա մենք — չես և ամբողջ պահտիւր պատասխանատու չենք զորահրամանատարի, գեներալ Ն.ի առջև: Իսկ կալանա-վորներ՝ թիվը յերկու հազարից ավել ե, բոլորն ել կա-րևոր հանցագործներ են. կարմիր բանակալիներ, բան-վորներ, գյուղական «խորհուրդչիներ»: Թե՛ ինչ անել, պետք ե վորոշիլ անհապաղ:

— Յես սեկ յերեկի ծրագիր ունեմ: Ծիշտն ասած, չես ձեզ հենց զրա համար ել հրավիրել եմ, պարոններ:

Ողակն ավելի սեղմվեց:

Շտաբս-կապիտանն սկսեց հրամանի յեզանակով. —

Յերեկ գիշեր բանտի դիմացի բաղնիսում գնդա-ցիրներ են գրված: Նույն գիշերն ել բաղնիսը հեռախոսով միացված ե բանտի խոհանոցի հետ: Ծրագիրն այս ե. բան-տի վերահսկիչներից մեկի միջոցով կալանավորներին մենք տրամադրում ենք ինքնազտման մի փորձ անելու և հենց այդ պահին փակում ենք նրանց հաշիվները: Առաջին հեր-թին, իհարկե, այն հարյուրքսանին: Չեխերը նախազգու-շացված են, վոր բանտում ապստամբություն ե պատրաստ-վում: Հարկավոր պահին նրանք կը լինեն բանտի պա-րիսպների տակ: Յուցակն և կամերաների համարները հանձ-նում եմ յունկեր Նիկտինին, հետո կը ծանոթանաք:

— Պատրաստ ե, պարոն կապիտան, բայց՝ ներողու-թյուն, ձեր ծրագիրն անիրագործելի չե, — ասաց Նիկտինն: րնգունելով ցուցակը:

— Ինչպե՞ս թե՛ անիրագործելի չե:

— Այո, պարոն կապիտան: Յես արդեն տեղեկու-թյուններ եմ հավաքել: Հեղափոխությունն ընթացքում նոր լնդունված վերահսկիչներն անհուսալի չեն: Հներին ել կա-լանավորներն ատում են: Նրանցից շատերը նստած են յե-ղել այս բանտում ինքնակալություն որով, ճանաչում են վերահսկիչներին նրանց անցյալ գործունեյությունից: Վոչ, պարոն կապիտան, ձեր ծրագիրն իրագործելի չե:

— Բայց նա պետք ե իրագործվի, պարոն յունկեր: Յես այդ մասին շտաբից կտրուկ ծրագիր եմ ստացել:

— Հսում եմ, պարոն կապիտան:

Տիրեց յերկարատե լուռություն:

— Սակայն՝ ում: Ո՞ւմ ուղարկենք: Յեթե մեզանից մեկն ու մեկը գնա .. կատարյալ խայտառակություն կը լինի... Հեն հավատա, — ընդհատեց լուռությունը Շեշինսկին:

— Պարոն կապիտան, բայց չե՞ վոր մենք պահակներ ունենք նաև գրականությանից: Ահա, կարելի չե նրանցից մեկին, — առաջարկեց մեկը:

— Այդ լավ միտք է, — բացազանչեց Նիկիտինը, — որինակ, նրանցից մեկը միշտ ինձ հետ միասին է պահակ կանգնում... Աղգանդներ Բոնդար է...:

— Իսկ նա փառանելի՞ չե:

— Չեմ կարող փոշինչ ասել, պարոն կապիտան: Բայց նա կատարյալ ապուշ է, գյուղացի մի անասուն: Նրա խելքը յերբեք չի կարող բան կտրել: Յեմ վոր գլխավորն է՝ նա բոլորովին չի ուզում հայրենի գյուղից Միլեր գնալ: Յեթե ասենք, վոր մենք ել ենք ուզում մնալ այստեղ և այդ պատճառով... մի խոսքով, յես նրան լավ եմ ճանաչում... Թողեք վոր յես խոսեմ նրա հետ:

— Միայն անհրաժեշտ է, վոր նա փոքրիկ կատկած անգամ չունենա...: Դուք յերաշխավորում եք:

— Այո, իսկույն և չեթ:

— Պարոններ, հարցն սպառված է: Առաջարկում եմ բոլորիդ լինել ձեր գիրքերում: Վճռական րոպեյին մենք բոլորս դուրս կը գանք բանտի պատերից: Միայն մեկը կը մնա խոհանոցում — հեռախոսի մոտ: Այդ կը լինեք դուք: Հասկացա՞ք: Իսկ ուշ՝ դեպի գիրքերը, պարոններ. ժամանակը չի սպասում:

— Այդ վատ չի լինի, հա-հա-հա, — լսվում են ձայներ և ծիծաղ:

— Նպատակն արդարացնում է միջոցները, — խորիմաստորեն արտասանում է անբեխ գիմնադիստը:

— Յունկեր Նիկիտին: Չմոռանաք ասել, վոր ձեր այդ Բոնդարը կալանավորների հետ խոսելիս «ընկեր» ասի նրանց: Առանց այդ տխմար խոսքի նրանց մոտենալու միտք ել չունենաք:

— Լսում եմ, պարոն կապիտան: Յես գիտեմ, թե ուսկորեն ինչպես պետք է խոսել: Յես կարող եմ: Կես ժամից յես կը գեկուցեմ ձեզ հետեանքի մասին:

— Այո: Դեհ, գործեցե՞ք: Չմոռանաք՝ «ընկեր»: Այնպես վոր ամեն ինչ ընկերական լինի: Հա-հա-հա...: Թող չըն-

կերք: Նրանց համար անցադիր լինի դեպի «Դուխոնինի շտաբը»:

Յես ձեզ հետ մասլահաթ պիտի անեմ, Բոնդար ախպեր. մի շատ լըջավոր գործի վրա. — սկսեց Նիկիտինը «ռամկարար» խոսել:

Դեմքը բուլթ, քնատ և փոշինչ շարտահայտող:

Դիմակ: Այդպիսի գեմքեր ունեյին ցարական զինվորները, չերք նրանք՝ խեղճացած փայտահարվածի կարգապահությամբ՝ անգոր ելին և չարացած:

Սակայն ներքուստ վանյան լարվեց: Պահակային ծառայության չերկու շաբաթի ընթացքում նա ընտելացավ բանասոյին կյանքին և շատ բան հասկացավ: Չարհուրելի և ասքապիելի բոլշևիկներն ամենասովորական մարդիկը դուրս չեկան, — բանվորներ, գյուղացիներ: Այդ մեծ նորություն եր նրա համար: Իր ամբողջ 18-ամյա կյանքը վանյա Բոնդարն ապրել եր հեռավոր Նիլովկայում — ամբարի տակ: Մեկ թե չերկու անգամ պատահել է՝ ընկել եր մեծ Նովինո գյուղը — Նիլովկայից 10 վերստ հեռու:

Նովինոյից հեռու փոշ մի տեղ չեր յեղել, իսկ քաղաքի կյանքի մասին ուներ ամենաֆանտաստիկ պատկերացումները: Այնտեղ վաղուց է, վոր ինչ վոր «պատերազմ» եր տեղի ունենում: Յերկու ամիս առաջ իրանց նահանգում յերեացին ինչ վոր «չեկաներ» և նրանցով ել պատերազմն սկսվեց: Շուտով «չեկաներն» չեկան մինչև Նեյովկա, վանյային ել ժողովրդական բանակի զինվոր առլան և ուղարկեցին նահանգը: Այն սրվանից թե խրամատային աշխատանքներում, թե պարապմունքների ժամանակ, և թե զորանոցներում, — ամեն տեղ վախեցնում ելին բոլշևիկներով, պատմում ելին զարհուրելի բաներ նրանց գազանությունների մասին, խոսում ելին գերմանացիների և ջուզների մասին, վորոնց հետ բոլշևիկները բարեկա-

մացել են՝ ոուս ժողովրդին հակառակ: Վանյան և հավատում եր, և չեր հավատում: Այդ բոլորն էլ նրան թվում եր անհասկանալի, ոտար և անպետք: Նիլովկայի կարոտն եր քաշում, ուզում և չերազում եր նորից թոքախտավոր հոր հետ ամբարի տակ աշխատել և կարոտում եր իրիկ-նախադերն ու աղջիկներին:

Բուլեիկներից վախենում եր այնպես, ինչպես վախենում են տնավորիներից և տնտառավորիներից: Ուզում եր, վոր ինչքան կարելի յե շուտ վերանան նրանք աշխարհի յերեսից: Բայց չեր վոր տեսավ նրանց բանտի բակում զբոսաժամին, վախն ինքն իրան վերացավ: Այժմ Վանյան շատ հաճախ եր ծիծաղում ինքն իր վրա:

Առաջ նա բուլեիկներին չեր սիրում՝ նոր պատերազմ սկսելու պատճառով: Այժմ կամավորների և կալանավորների հետ գրուցելու հետևանքով հասկացավ, վոր մեղավոր են թե սրանք և թե նրանք: Իսկ հետո ինքնին առաջ անցավ և մի ուրիշ հարց, այն է, թե՞ ով է ավելի շատ մեղավոր: Իրան պատասխանեց, թե՞ ամենից շատ չեխերն են մեղավոր: Յեթե չեխերը չլինեյին, վոչինչ ել չեր լինի:

Անտառում մոլորվածի պես եր թափառում Վանյան իր նոր կյանքի մեջ, և միայն մեկ միտք եր հանդատանում նրան. վոր ինքը վոչ մի հաշիվ չունի աշխատի, վոր վոչ սրանց հետ է և վոչ ել նրանց: Կատարում եր իր ծառայության պարտականություններն այնպես, ինչպես կատարում էին նույն բանը փայտի բռնության ներքո հազարավոր զորակոչված ժողովրդաբանակալիները: Բայց նա չեր բերում կալանավորների համար մախորկան, գրնում եր նրանց ուզած մթերքները, իսկ մեկ անգամ բանվորներից մեկի կողմից մի գրություն տարավ նրա ընկերներին՝ յերկաթուղային արհեստանոցները:

Բանվորը շնորհակալություն հայտնեց և ասաց.

— Դե, տես, հա, գյուղացի. զգուշ կաց, վոր չը

բռնվես թղթի հետ միասին: Դու մեզ հարկավոր ես, կող-նես ճանապարհին, յեթե բան է՝ տեղահանություն լինի:

Ամենից շատ Վանյան տեղահանությունից եր վախենում: Նա բոլորովին չեր ուզում Սիբիր գնալ՝ Նիլովկայից հազարավոր վերստ հեռու: Սկզբում նա զայրացած եր բուլեիկների դեմ—վոր մոտենում էին քաղաքին: Թո՛ղ բըշեյին ելի: Այն ժամանակ տեղահանություն ել չեր լինի: Բայց չեր վոր բուլեիկներն սկսեցին մոտենալ և Վանյան տեսավ, թե ինչպես են վախշում բուրժուաները և ուրախանում՝ բանվորները քաղաքում և կալանավորները—բանտում, ինքն ել նրանց հետ սկսեց ուրախանալ... գոնե շուտով գային... Թո՛ղ փախչեն՝ գնան բուրժուաները, ես-եր-ները, չեխերը և կամավորները...:

Սակայն, ինչու համար նա պետք է փախչի Սիբիր: Բռնդարն ուզում եր, վոր ամեն ինչ այնպես դասավորվի, վոր ուժ պետքն է՝ վեր կենա և գնա, իսկ ինքը մի կերպ մնա իր տեղում:

Բայց միթե կամավորները կը թողնեն, վոր մնա: Կը տանեն: Անբացատրելի ատելություն և շարություն ելըցվում Բռնդարի սիրտը և նա, կկոցած աչքը քցած լուսկների վոսկեզոճ ուսնոցներին, մտածում է.—

— «Ինչ է ուզում ինձանից այս հոպոպը»:

— Դուք լսում եք ինձ, ախպեր ջան: Ես պես բաներ ելի...

Կարծես թե այսպես է—Նիկիտինը կարգացել եր գրողների մոտ խոսում մոլորվորդը:

— Բանան ենպես վոր, հրամայված է տանել: Յես ու գուր ել հետները գնացող ենք՝ մինչև Վլադիվոստոկը, ովկիանոսը, յապոնների մոտ: Սիբիրում գուրում ցրտեր են... իսկ «խեղճերը» — բարիկ են, տկլոր են, չփախ են... չը: Մեկ ել վոր — Սիբիրում իշխանությունն ել ուրիշ է,—

միապետություն ե: Բայր բռնավորներին միապետությունը կը խփի: Մեռնելու լին գնում: Մեզ համար ել, ասենք, հարսանիք չի լինելու, մենք ել հո միապետություն չենք ուզում: Բողոքները գեմ մենք կովել ենք, վոր Հիմնավորականի—ժողովրդական իշխանություն—համար: Հը: Նիկիտինը փորձող հայացքով նայեց Բոնդարին:

— Յեսիմ... ինձ չեխերն են զինվոր տարել,—խուսափողական պատասխան տվեց Բոնդարը և փոքրից փոքր փոխելով, քնատ և անտարբեր նայեց Նիկիտինին:

«Ել ինչո՞ւ չե լեզուն կոտրում դուր տեղը: Զարմանք բան ե», — մտածում եր Վանյան:

«Կատարյալ ապուշ ե», — ներքուստ ժպտալով մտածեց Նիկիտինը:

— Ուրեմն եսպես բաներ ելի... եստեղ հանաք-մասխարություն չի՞ յերկու հագար ու կես մարդ կա, գրանցից շատերը անշառ, անմեղ մարդիկ են և սկի յերբեք ել բողոք չեն լեզել, հենց ենպես, մի կտոր հացի համար ընկել են Կարմիր բանակը: Ընչի՞ պիտի գուր տեղը գնան կոտորվեն: Հը: Ուզում ենք նրանց ել ազատենք, մեզ ել... Միբեր չենք ուզում: Ել ուզում ենք միայն եստեղ և փոր նրանք ել ազատ ման գան... Հը:

«Սարսում ե, թե՛ չի խաբում: Ասենք՝ ընչի՞ պիտի խաբի»... Վանյան ուրախացավ:

— Բա եզ վոնց պիտի անեք, — հարցրեց:

— Այ, եսպես... եզ դուք կանեք, ախպեր ջան, թե չե՛ մեզ չեն հավատա. մեր կամավորները լավ չեն վարվել, լսամուտների վրա կրակել են: Որինակ՝ յես ել: Ե՛, ինչ կարող ես անել՝ որենք ե ու կարգ ե... Իսկ դուք չէք կրակել...

«Զե, ստում ե», — մտածեց Վանյան, և նրա աչքերը բից մարեցին:

— Ախր, յես ինչ ունեմ, հենց մեկ բերդանկա... Ինչ կանես դրանով... մեջն ել մեկ փամփուշտ:

— Յեվ դուք ինքներդ ել զլուղից եք, զորակոչված: Զեզ կը հավատան: Դուք խոսել եք նրանց հետ, են բանվորի հետ, ձեռքը կտրած ծերուկի հետ: Ասեք, յեթե ուզում են՝ թող դուրս գան: Մենք բան չենք տալ: Ենքան ե, վոր բարեխոս լինեն մեզ համար բողոքների առաջ: Թե չե՛ կը գան ու կը կոտորեն մեզ ել, ձեզ ել: Թող ասեն, վոր, ուրեմն, մենք նրանց ազատել ենք բանտից: Մենք ել եսպես կանենք. բաց կը թողնենք բակը և մենք կը գընանք. չնորհի համար մի բուռը զինվորներ կը թողնենք: Թող զինաթափ անեն պահակներին ու դնան: Հեռախոսն ել թող կտրեն, վոր չեխերին իմաց տվող չլինի: Հասկացա՞ք: Բա մեր բանը վոնց պիտի լինի:

Կը պահվենք նկուղներում ու կարցերներում: Բողոքները վոագ-վոագ քշում են դեպի քաղաքը. շուտով եստեղ կը լինեն: Յեկան թե չե՛ մենք ել դուրս կը գանք: Գետք և շտապել...

— Բա ել ուր ենք բաց թողնում... Սպասենք՝ թող գան ելի...

— Զի կարելի. բանն ել հենց եզ ե ելի... Զեխերը կլմանան, վոր չենք տանում և կը կոտորեն մեզ ել, ձեզ ել: Իսկ բռնավորներին վոչխարների պես կը մորթեն: Նըրանց հզպես թողնել չի լինի. կամ պետք ե տանել կալարան, կամ՝ բաց թողնել: Այ ձեզ մեր պահակների ցուցակը: Իսկ պահակի խրճիթի բանալին ել վերցրեք, թող ձեզ մոտ մնա... Մենք ենտեղ կը պահվենք մինչև կարմիրների գուր: Իսկ ցուցակը տվեք բանվորին, կամ 216-րդ կամերում, այսինքն՝ խրճիթում, մեկ կոմիսար կա նրստած՝ նրան .: վորին ուզում եք՝ տվեք, նրանց մեծավորներից մեկն ու մեկին, ինքներդ տեսեք... Հասկացա՞ք:

— Ինձ ինչ կա վոր. ուզում ես՝ հենց հիմա ել գնամ:

— Սպասեք... ուրեմն, վոնց պիտի ասեք: Շատ լավ... եղպես: Դե, գնացեք: Աստված ձեզ ել, մեզ ել, նրանց ել հաջողություն տա...

Շտապեցնում է վերահսկիչին: Նրան թվում է, թե վերահսկիչը գիտամբ է յերկար ժամանակ ուշանում յերկաթակուռ դռների մոտ: Ուզում է ինչքան կարելի չե շուտ հայտնել կալանավորներին ուրախալի լուրը, քանի դեռ չեսերը չեն խուժել ներս և բոլորին սրի քաշել:

Սիրան այնպես ուրախ է: Վերջապես այնպես է լինելու, ինչպես Վանյա Բոնդարն եր յերազում:

Սակայն, անասելի հուզմունք է պատում նրան, ցերք նա մտնում է բանալի բուն սիրտը— «խաշը»: Թվում է, թե կանգնած է մի հսկա գերեզմանի ծայրին: Յեվ այս բոլոր բոլորները—բանվոր, գյուղացի, նավաստի և կարաիբբանակային,—բոլորն ել արդեն մեռել են: Իսկ նա կանգնած է գերեզմանի ափին և յերկաթե բահով հող է տալիս նրանց վրա: Յեվ խուլ հնչում է հողը, զարկելով յերկաթե դագաղի կափարիչին:

— Վերջ ի վերջս, յերկաթուղայինները վագոններ չեն տալիս, ելի, կալանավորների համար,—հարցնում է հռնկարձ վերահսկիչը:

— Ի՞նչ վագոններ:

— Դե, լավ, հա... Յես հո գիտեմ, թե ինչու յես յեկել... Յունկերն ալդ ինձ վագուց եր առաջարկում, բայց կալանավորներն ինձ չեն հավատում:

«Ահա թե ինչ»...

Յերկաթակուռ սանդուխդներով բարձրանալով վերի հարկը, կորիզորի վանդակապատ լուսամուտից Վանյան տեսնում է փողոցի մյուս կողմի շինությունը: Չորրորդ հարկի լուսամուտներում սևին են տալիս վիզները յերկարացրած գնդացիները, նայելով դեպի բանտ:

«Ահա թե ինչ»...

Բանվորն սպասողական հայացքով դիտում է: Ձեռքը

կտրած ձեռունի գյուղացին վեր է կացել թախտից և սիրալիր ժպտում է:

— Ի՞նչ կա, գյուղացի ախպեր:

— Ընկերներ, Ձեզ հիմա դուրս կը բերեն բակը և դարպասը բաց կանեն Միայն թե՛ փախչելու միտք ել չունենաք: Ձեզ ուզում են կոտորեն բոլորիդ ել: Դիմացի բաղնիսում գնդացիներն են դրել... Պրովոկաց է, ընկերներ:

Հագորդում եր արագ շուկով, շուտ-շուտ յետ նայելով, դեպի դուռը, վորի յետևին կանգնած վերահսկիչը՝ սպասողական զրնդացնում եր բանալիները:

Յերկաթուղայինները հրաժարվել են վագոններ տալուց, դրա համար ել ձեզ չեն տանում: Կարմիրներն այստեղ, քաղաքի մոտերքն են, յերևի գիշերս...:

— Ը՛հ: Ուրեմն, ազդել է քո տարած թուղթը, գյուղացի ախպեր,—բանվորը ծիծաղեց և շփեց Վանյայի թիկունքը:

— Վո՞ր թուղթը,—վախեցավ Վանյան:

— Այն, վոր իմ կողմից տարար յերկաթուղային արհեստանոցները: Ապա դու ի՞նչ ելիր կարծում: Առողջությանս մասին ելի զրել: Ձե, ախպեր ջան, ժամանակը հիմա շատ լուրջ ժամանակ է, պատերազմական և արյունալի որեր են...: Հիմա արդեն պիտի մեկ կողմի հետ հավասար վտարով գնաս... մի թուղթ ել կը գրեմ: Աշխատիր անպայման հանձնել: Լավ մտիկ տուր, վոր չբռնվես... Թե չե՛ վերջ քեզ ել, մեզ ել... Կը տանես:

— Տուր... Շուտ արա,—վճռականորեն ասաց Բոնդարը:

— Ահա... Այնտեղ քեզ կասեն, կարող են, որինակ, վազն ել վագոններ շտալ, թե՛ չե: Առավոտն ինձ կը հայտնես...

— Բայց ինչպես հայտնեմ:

— Ահա թե՛ ինչպես: Առավոտը ժամի 7-ին յես դուրս լուխս լուսամուտից կը հանեմ: Յեթե վագոններ չեն տա

բղավիր ինձ վրա, իսկ չեթե կը տան՝ ուղղակի կըսակիր։
Հասկացա՞ր։ Դեհ, գնա հիմա։ Մենք արդեն բոլորին ել կը
հալանենք։ Շնորհակալ ենք, բնկեր, վոր նախազգուշացրիր։
Բանվորն ամուր սեղմեց Վանյայի ձեռքը։

— Շնորհակալ ենք, վորդիս։

Յեվ հանկարծ իր միակ ձեռքով գրկեց ծերունին Բոն-
դարին և պինդ համբուրեց։

— Գնա և աշխատիր բանվորական գործի համար։

Դիշերը չերկաթուղայիններին գնդակահարում ելին։

Իսկ Վանյա Բոնդարն ուրախ եր. շոգեկառքերը նորոգ-
ված չեն, բանվորները վազոններ չեն տալու։

Յեվ արդեն ավելի և ավելի մոտիկ է ու լսելի թրն-
գանոթների վորոտը։ Առավոտյան ծափալուն մառախուղի
մեջ մեծազմուկ են գլորում կրակոցները։ Չափների ալիք-
ները զարկվում են ամապացած քաղաքի քարաշեն պատե-
րին և տարածվում քնաթաթախ Վուլգայի վրա։ Անդր-
վորդյան անտառների արձագանքը գեռ չերկար ու չերկար
ժամանակ է կրկնում թնդանոթների տնքոցները, վորոնք,
կարծես, ծանր քարեր լինին, վոր գլորվում են ցողաշաղ
և պաղած գետնի վրա։

Յեվ ամեն մի նոր թնդունից հետո գողում է սիրտը
խոտվահուլզ խնդուխտմբ և չերգում ու հնչում են նրա
մեջ ինչ վոր նորոգ և անծանոթ լարերը։ Յեվ Վանյան
դառնում է ավելի մեծ, ավելի բարձր և ավելի ուժեղ։

— ԲՆՆՆԼԻ... ՄԼԻ... ԲՆՆՆԻ... ՄԻ...

Յուրաքանչյուր նոր պալթյունը մոտեցնում է յուրա-
չինների զայտալան բուռն։ Յուրաքանչյուր թնդուն հա-
զարավոր ընկերների կյանքն է փրկում...

Նիկիտինը շանթ ու հուր է թափում։ Նա պատրաստ
է տեղն ու տեղը շանսատակ անել ուղ ապուշին։

Չհաջողվեց...

Սակայն այժմ այլ ևս ուշ է դրա մասին մտածելը...
Մի քանի ժամից ստիպված են լինելու փախչել և թողնել
այստեղ այդ շներին...

Չհաջողվեց...

«Սակայն, ինչու համար այսքան ուշանում է վերի
հարկի ծալքի լուսամուտի բանվորը։ Գնդակահարված հո չե»։

Բոնդարը գիտե, վոր գիշերը բանտից 13 հոգու տա-
րել են։

«Ով գիտե՝ նրան ել են տարել»...

Անհանգիստ նայում է լուսամուտին... Ահ, չերանի
թե նրան տարած չլինեն...

Նիկիտինը նկատում է Բոնդարի անհանգստությունը
և նայում է նույն ուղղությամբ։ Բոնդարն անցնում է խորքը,
վորպեսզի աչքի առաջ ունենա թե լուսամուտը և թե Նի-
կիտինին։

Ահա վանդակապատ լուսամուտում չերևում է բանվորի
հյուժված գեմբը։ Վանյան գեռ ձախ չհանած՝ Նիկիտինը
նրա ցանք բարձրացնում է։ Լսվում է կրակոցը։ Միաժա-
մանակ, ձուլվելով առաջինին, լսվում է չերկրորդը և յուժ-
կերը, ձեռքերը թափահարելով, արշուճվա, փափում է ծաղ-
կանց ածույլի շուրջը շարված քարերի վրա։

Ա. ԿՈՍՏԵՐԻՆ

Իշխանությունը խորությունների

Նախկին նահանգապետի տան դահլիճն է։

Մարդկային սառն ու սպիտակ սյուները լախ կիսա-
շրջան կազմած՝ շտապով վազ տվին։ Վայելուշ, անբարբառ,
ու գանգրահեր գլխիկն արով վազ տվին ու կանգ առան։

Իսկ այլուների գլխավերևում՝ ամբիոնը, ներքևում՝
նստարանները, սեղաններն ու աթոռները մարդկային
բազմաձևոն հոծ մարմինն է բռնել։

Այսոր վճռում են—

— Իշխանութիւնը Խորհուրդներին:

Մըռա գործարաններից ու հանքերից և հոտած գուլպաների ու փոշիտների գորանոցներից այստեղ են լեկել: Ձորանոցների, գործարանների ու հանքերի կաժքն են անանց այստեղ, այս սպիտակ սլունազարդ դահլիճը նետել ու կծիկ դարձրել:

— Դիմացիր մեր ցավին.

— Պակիր կոկորդը խեղդող գունդը.

Փաբրիկա-գործարանային, հանքային ու զինվորական կոմիտեների կոնֆերենցիա չէ:

Նախագահում է Ստեփան Շահումյանը:

Նա հանդիստ է: Ձղաչնորեն վճիտ ուռնգներն ու վերին շրթունքն են միայն դողդողում...:

Ձեկուցում է Ալյոշան: Մազոտ դեմքով մի մարդ է նա: Նրա թավ ու փորոսացող ձայնը դահլիճի մի ծալքից մյուսն է թռչում, իսկ ինքը չետ ու առաջ է անում ամբիոնի վրա: Նրա մազոտ ձեռքերը ինչ վոր մի բան ծափ կերպով մեկի բութ գլուխն են ճխտում... Հանկարծ անկյունում մեկը բռնկվում է.

— Դուք Ռուսաստանն ու հեղափոխութիւնն եք կործանում...:

Կոնֆերենցիան աղմկում, սուլում է: Սուլում են ամբիոնները— զինվորների ու նավաստիների շխներները:

— Բավական է... Լսեցինք... Կորչեն բայլշիկները... Բուժուական շներ... մատնիչներ...:

Շահումյանի ուռնգներն ու շրթունքները ձգվում են: Մուգ-կաթնագույն դեմքը սպրդնում է: Վնչ, չի սպրդնում, այլ փալցում է ու պարզում, անասելի հանգիստ է...:

Մի վայրկյան նայում է կատաղի ու փրփրդեղ ալեկոծութեանը... Քամին սաստկանում է— փոթորիկ է լինելու...:

Մազոտ Ալյոշան զայրույթով նայում է նստարանից նստարան թռչող մարդկանց: Բառերը խեղդվում են նրա խիտ սեղմված ատամների արանքում:

Շահումյանը ձեռք բարձրացնում է:

— Կամաց, ընկերներ...

Գործարանի ու զինվորական կոնժողների աղմկալից ծափերի տակ վճռեղից կարող ես ձայնը լսել:

Բայց նուրբ ձեռքը, վոր հարյուրավոր թելեր ամուր բռնած ունի, պարզվում է գլխավերևում ու վտաքի վրա ցցված կոնֆերենցիան փրնթփրնթալով խաղաղվում է... Ձանգահարում են— ու լռութիւնն է տիրում...:

Ամբիոնը նեղ է ու խեղդուկ. Ալյոշան տեղից վեր է թռչում: Նրա միտքը շեշտակի ծալվում է: Աղբատիկ ու անկենդան խոսքերով անհնարին է արտահայտել նրա ալի միտքը:

Պետրեպոլի ու Մոսկվայի պրոլետարներն իշխանութիւնն իրենց ձեռքն են առել... Այժմ այնտեղ մի շտեմնված կռիվ է: Միթե Բագվի բանվորները մենշևիկական ու աջ եսերների զառանցանքների մշուշի մեջ պիտի մոռանան իրենց ընկերներին...:

— Վնչ, դժգունած ու անպետք խոսքերով չի կարելի արտահայտել տարիներով հասունացած սպանիչ ցավը:

Մի վայրկյան շունչը կտրվում է, հոնքերի տակից նայում է ներքեում դանվող կոնֆերենցիային ու խաղաղ ձայնը հնչեցնում:

— Իշխանութիւնը խորհուրդներին:

Կոնֆերենցիան ծառացավ, հարյուրավոր ձեռքեր ցցվեցին աղի մեջ ու լսվեցին փորոսընդոստ աղաղակներ:

— Կեցցէ. Իշխանութիւնը Խորհուրդներին: Կոր-չի...

Յերկրորդ զեկուցողը մենշևիկ է: Ամբիոնից ու նստարաններից նրա զեկուցն էլ նույնպես խեղդում են

ծափերով ու աղաղակներով... ժամերն իրար լեռնից անցնում են...

Ամբիոնի վրա, սեղանի առջև նախագահը դարձյալ առաջվա պես հանգիստ է։ Միայն ուռնիներն ու շրթունքներն են հաճախ դողդողում։ Կաթնագույն դալկությունը սրա դեմքից չի հեռանում։

Մենչիկները, աջ ետեքներն ու դաշնակներն ամուրի և ուժեղ բլուկ են կազմել։ Պակաս ուժեղ չեն նաև բալլ-չեկները։ Բազմամարդ ու լեփ-լեցուն ամբիոնները համալսարանի թնդյունով են ճանապարհ դնում բալլչեկի ճառախոսներին։

Դրանից է, վոր սպիտակ դահլիճն այդպես խեղդուկ է, դրանից է, վոր կոնֆերենցիան ժամերով չարչարվում ու շունչը կտրվում է։

Ետերների լիզեր Աթաբեկյանը մորուքն է պոկում, լալն ճակատից քրտինքը սրբում։ Ետերների ու դաշնակների մոտ է պազ տալիս ու նորից առաջին շարքերին հասնում— ուզում է բռնել այն թերերը, վոր բալլչեկի նախագահն է ամուրի պահել։

Յերկու բանաձև։ Քվեարկում են։ Հետևանքները՝
Բալլչեկները—300, սոցիալիստական բլուկը—350,
մնացածները ձեռնապահ են։

Վաչրկենական լուսթյունը խանգարվեց։

— Կեցցե... մեկ էլ քվեարկեք... թող կորչի...

Նստարաններն ու աթոռները ձրձուում, գլորում են։ Սուլոց, ճիչեր ու անեծքներ...

Ստեփանը չվախեցավ։ Կապուտակ աչքերը լալն բացվեցին։ Մոռացավ նախաբեմին նուրբ ու բարձր հասակով։ Նրա մուգ-կաթնագույն դեմքը կանգնեց լեռացող կաթնալի գլխավերևում։

— Ընկերներ...

Վոտքի կանգնած կոնֆերենցիան շունչը պահում է։

— Ընկերներ, համարյա կոնֆերենցիայի կեսն ընտրություններին չի մասնակցել...։ Տվյալ դեպքում այդ համազոր է յերկու բանաձևն էլ շրնդունելուն... սոցիալիստական բլուկի առավելությունը 50 ձայնով, չնչին բան է... Առաջարկում եմ ձեռնպահ ընկերներից մի բանիսին խոսք տալ...։

Բաճկոնավոր մի մարդ՝ նստարաններին քովելով՝ աղաղակում է։

Խոսք տուր... Սե քաղաքացիների կողմից եմ...

Սե կեաի հման ամբիոն բարձրացավ ու գլուխը բացեց։

— Ընկերներ, մենք չենք կարող ձայն տալ վոչ մեկ բանաձևին, վոչ մյուսին։ Վորովհետև մենք ինչացու չենք։ Մեզ այստեղ են դադարեցել, բայց չեն ասել, թե ումը ձայն տանք... ասենք թե այս բուպելին բալլչեկներին եմ ձայն տալիս կամ բլուկին, բայց գործարանում գլուխս կպոկեն... Յես կարծում եմ, վոր այս հարցը պետք է շրջաններում ու գործարաններում քննել— ապա լուծել...։

Ստեփանի աչքերում ուրախության կալծեր են յերևում— պարզ խոսքերով յերբ գանվել է։ Ձեռքը շարժեց, մի քանի խոսք ասաց ու կոնֆերենցիան սեղմում է դռների մեջ— վորոշեցին մի շարժից հետո նորից հավաքվել, իսկ այժմ շրջաններ ու գործարաններ պետք է դնալ...։

Ամբողջ շաբաթը գործարանները միախնդների ելին հավաքվում։ Սուլիչներով բարձրաձայն կանչում ելին, ծխի խտացած քուլաները բամու հետ պտտվում ելին...։

Մի ժամ աշխատում են, յերկու ժամ միախնդ անում...

Ու նորից գեպի սպիտակ սյունազարդ, ցուրտ դահլիճը,

ամբիոնները տրաքում են գործարանների ու գորանցների
տանձարձակ ալիքի ճնշման տակ:

Նախագահութան սեղանի առջև կաթնագուլն-դալուկ
մարդն է նստած: Ռուսներն ու շրթունքները դողդողա-
ցին:

— Ընկերներ...

Թույլ զանգահարում են:

— Սը՛ս... սը՛ս... կաժաց...

Անհավասար թնդունը նստարանների մեջ, ամբիոն-
ներն անցավ ու թագսվեց սյուների յետևը:

Յերակները ձգվեցին: Սրտունը գլուխները ավեց... Ողբ
ծանր ե... Այս բոպելիս...

Պաշտարը լերկար շտկեց:

Բայլընիկ նախագահը, վոր ռուսները դողացնում եր,
բաշած ցավը գիտեր: Կոնֆերենցիայի մարմնի մեծած ու
անպետք կոտորները հանգիստ վարակում եր ու յետ
շարտում: Յետ շարտածները ճիշերով խեղդվում, շնչա-
պառ ելին լինում...

Շահումյանի գեմքը մեկ սպրդնում, մեկ մթազնում
ե: Մոտենում է նախագահին:

— Քվեարկում եմ...

Բայլընիկներն ստացան 730 թեր և 170 դեմ:

Բեմում գտնվողները շառաչունով տրորում են նստա-
րանները: Նստարանները ճրճում են...

— Իշխանությունը Խորհուրդներին...

Շարքերի արանքից մեկը դեպի նախագահությունն է
թռչում: Ջեռքերն անոգնակա թափահարում է:

— Ընկեր, յես եսեր եմ, բայց գործարանն ինձ
հրամայել է բայլընիկներին ձայն տամ... Յես ել ձայն
ավի... Յես ինչ պետք է անելի...

Ու լերկորդը, լերկորդը... տասնյակներ...

— Գործարանը... միտինգը... ընդհանուր ժողովը...

ամբողջ շաբաթն ատամներով քրքրում ելին... հրամա-
նեցին... ահավաճիկ մանդատը...

Իսկ նրանք վոր այնպես պատուելով, տանջալից
ջանքերով յետ ելին շարտված ամբիոնի վրա, իրենց
լիդերին թողին հիստերիկական ծափերի տակ:

— Մենք չենք ճանաչում... մենք պահանջում ենք...

Կոնֆերենցիայում մատ խաղաց... Այդ վորոշմանը մենք
չենք յենթարկվում ու հեղափոխութան Փրկութան
կոմիտե յենք հիմնում...

Կոնֆերենցիայի մազերը բիզ-բիզ յեղավ:

— Դեռս կորեք... գարշելիներ .. լակեչներ... մատ-
նիչներ...

Իսկ բայլընիկ նախագահը հանգիստ կանգնած է մի
կողմ: Մի ահա՛ ճող աղանջ է դնում ու Այլոշայի հետ կա-
մաց խոսում: Վճիտ ռուսները հագլով դողդողում են ու
մորուքը շոյում է: Նա գիտե բաշած ցավը, գիտե, թե
ինչն է համար ելին կանչում՝ սուլիչները, ամիսներն ու
տարիները...

Թարգմ. Հար. Պես. յեվ Գար. Հակ.

Դ. ԱԼԵՔՍԵՅԵՎ

Բաւակում

I

Հունվարի վերջին Միխայիլը դարոցն ավարտեց և
պրապորշիկ (ցարական զորքի մեջ սպայի թյան առաջին
աստիճանը) դարձավ: Յուրեվի ոգնությամբ Վոլինսկի պա-
հետի գվարդիյսկի դնդում պաշտոն ստացավ:

Ինչքան վոր դարոցում նա իրեն առանձնացած եր
պահում և լուսկերների հետ բացի զուտ պաշտոնական հա-

բարեբախտություններից ուրիշ մոտիկություն չեր ցույց տալիս, այնքան այստեղ, իր վաշտում հետևողական և խելաք կերպով մտերմանում էր գինվորներին:

Այդ մոտիկությունն սկսեց մի չնչին դեպքից, փոքր Պրավդինին միանգամից առանձնացրեց գինվորների աշխույժ—մյուս սպաների շարքից:

Յերիասարգ պրավորչիկ բարոն Կորֆր, փոքր Միխայիլի հետ միասին էր ավարտել դպրոցը, 10-րդ վաշտի զորանոցում անտեղի կերպով նեղացնում էր շարքային Իպատովին նրա համար, փոքր պատիվ տալն ուշացրել է, իսկ Իպատովը մի խեղճ ու կրակ տղա չեր:

— Հը, ի՞նչ է, զգվելի—դատվել էս ուզում:

— Մխավեցի ձերդ բարեծննդություն. ներեցեք...

— Անպիտան, փոքրերը գետին էր խփում կատաղած բարոնը: Ու կեղտոտ, փողոցային հայհոյանքների տարափ թափեց շփոթված գինվորի գլխին:

Զորանոցը լուռ էր:

Բայց ահա ամբոխի միջից առաջ անցավ գյուղեակի կավալեր—յենթասպա Բուշակովը, և մոտենալով Պորֆին, ցած բայց պարզ ու վորոշ կերպով ասաց.

— Ձերդ բարեծննդություն. — մայր հայհոյելն ել—կարդ չե:

Զարմանքի խուլ ու մութ թնդյուն տարածվեց ու բարացավ:

Ի՞նչ: Ի՞նչ էս ասում: Ի՞նչպես էս համարձակվում:

Ու արդեն ինքն իրեն կորցրած բարոնը ձեռքը չեռ տարավ, փոքր խփի Բուշակովին:

Այդ միջոցին ներս մտավ Պրավդինը, փոքր լսեց ուղի տեսարանի վերջին խոսակցությունը, մոտեցավ և խոստովյալ ձեռքը դրեց բարոնի ուսին:

Պրավորչիկ Կորֆ, յես թույլ չեմ աս, փոքր իմ վաշտում խփեք գինվորի: Լսում եք:

Սա շուռ դալով ու տեսնելով Պրավդինին, փորձ արավ դուրս պրծնել, բայց Միխայիլի ձեռքը յետ պահեց նրան:

— Սա ի՞նչ բան է...: Դուք ի՞նչ իրավունք ունեք, պրավորչիկ Պրավդին: Դուք յերես եք տալիս այս զգվելիներին...:

— Յես կարգ, և իմ վաշտի գինվորական պատիվն եմ պաշտպանում:

— Լավ... Մենք դեռ հաշիվ կտեսնենք ձեզ հետ:

Պատրաստ եմ ծառայելու, գլուխ տվեց Միխայիլը: Կորֆը շուռ յեկավ ու դադավածի պես դուրս թռավ վաշտի շենքից:

Վաշտը կարգ կանգնեց: Ֆելդֆերելը մոտեցավ Միխայիլին՝ զեկուցելու:

Բարե տղերք:

Բարե ձեզ, ձերդ բարեծննդություն, — մի մարդու պես պատրաստանեց վաշտը: Այդ միտհամուռ աղաղակի մեջ անկեղծ զգացմունք կար:

Այս պատմությունը Միխայիլին արժան չնստեց: Հաջորդ որը գնդի հրամանատարը նրան իր մոտ կանչեց:

Պրավորչիկ Պրավդին, ձեզ հանձնարարել են, իբրև շատ լավ սպա: Ձեր գումարտակի հրամանատարը դովաւանքով է խոսում ձեր աված պատրաստություն մասին—ձեր վաշտին: Բայց իմացեք, փոքր նման դեպքերը գինվորական լուրջ հանցանքներ են: Դուք խախտում եք գինվորական կարգապահությունը: Դուք գինվորներին իրենց հանցանքների հանդեպ յերես եք տալիս:

Պրավդինը լուռ է:

Բարեհաճեցեք անհապաղ գնալ հաուպտվախտ (գինվորական բանտ) հաջորդ անգամ յես ձեզ դատի կը տամ:

Լսում եմ, պարոն գնդապետ — պատվեց դեպի ձախ. շուռ յեկավ ու դուրս գնաց:

Գնդապետը գլուխը շարժեց.

— Նա արգարացի չե, այս Պրավդինը: Լավ սպա չե: Իսկ այն սոր բալիկ Կորֆը—ապուշ ե ե անպեսք ապա-բայց ինչ կարող ես անել... կապերը... և, վերջապես, կարգապահութիւնը... վաշտի զորանոցում ցածրաձայն շշնջում ելին:

— Տես, ե. սպա չե... Բայց մեր կողմն ե... են բա-րոնշիկին վոնց սղմեց: Կեցցե:

— Բա դու լսել ես, վոր տասն որով նրան նստաց-րել են:

— Ո՞ւմ:

— Դե, պարզ ե, ելի, ում Պրավդինին:

— Ե՛, — իսկ բարձնչիկին:

— Դե, նրան ինչ կարող են անել, ակսր նրա մայ-րը թագաւորական դարավուլ ե: Բոլշակի շուրջը մի խում-բակ եր հավաքվել:

— Վա, են վոնց չվախեցար ե... ակսար կարող եր իս-կույն դատի տալ:

— Ե՛, թեկուզ հենց դատի տար, հետո ի՞նչ... ակսար ի՞նչ իրավունք ունի—են շուն շան վորդին:

Նրա բախտիցն եր, վոր մեր պրապորշիկը բռնեց թե չե յես նրան...:

— Ի՞նչ— ի՞նչ կանելիք:

Բոլշակովը ձեռքը թափ տվեց:

— Սպասեցեք: Նրանց բոլորի որը կգա...

Այսպես Պրավդինը դարձավ իրենցը՝ «մեր պրապորշ-իկը», վաշտն այսպես եր ասում եր նրան:

II

Բաղաքն անհանգիստ եր: Գործադուլ եր բռնկում մեկ այս, մեկ այն գործարանում...: Խռչող ձերբակալութիւն-ներ ելին լինում: Բայց նրանք սովորական հետեանքը չե-

լին ունենում: Շարքերից դուրս կորցած տասնյակների ու հարյուրավորների փոխարեն նոր հարյուրներ ու հա-զարներ ելին գալիս:

— Ի՞նչ մեծ բան ե. ձերբակալել են... լսվում եր բանվորների ուրախ խոսակցութիւնը: Ավելի լավ ե քան ճակատ դնալը: Չե՛, չեղբայր, չերևում ե վերջը հասել ե:

— Իսկ գինւորները—խոհեմությամբ հարցնում եր մի ուրիշը:

Ու համարյա միշտ գտնվում եր մեկը, վոր նկատում եր.

— Այժմ գինւորն ել առաջվանը չի: Տանջվեց: Խը-րամառներում վոշիկների կեր դարձավ: Խելքի չե չեկել: Ե, գե՛ հն ել պետք ե ասել, վոր մենք բոլորս գինւոր-ներ ենք... Ել առաջվան ժամանակը չի:

— Այդ հո աչդպես ե... հավանութիւնն ելին տալիս մը-նացածները: Ու ցրվում ելին—միմյանցից դո՛ն ու հու-սով լի:

Փետրվարի վերջն եր: Ծովի կողմից թափանցող խո-նավութիւնն եր տարածվում: Մեկ-մեկ անձրեւ եր ժողում: Այնպես եր ինչպես վոր միշտ, ինչպես տասնյակ ու հար-յուրավոր տարիներ ե չեղել: Նեվան տեղ-տեղ ուռել եր. կողքերին գրանիտի աիերի մոտ, փողոցից հոսող կեղտոտ ջրի յերկու մութ շերտեր կալին:

Թուխպի միջով Պետրոպոլիսի ամրոցը հագլիվ եր նշմարվում: Մթին ելին տալիս պալատների խավարը ճըն-շող հսկա կերպարանները:

Առավոտյան ժամի լոթն եր: Միխայիլը տանից դուրս յեկավ և ուղևորվեց դեպի զորանոցները:

Հիշեց զանազան կուսակցութիւնների հեղափոխական գործիչները, անիմատ, խառնափնիստ և իր վրա խոր տը-հաճութիւնն թողած ժողովը: Այնտեղ զգալի չեր շփոթվա-ծութիւնն ու թուլութիւնն: Միայն բոլշեիկներն ելին մի բան ասում: Միխայիլը ժպտաց, հիշելով թե, ինչպես մի

հասակավոր, ակնոցներով, անդադար ծխելուց դեղնած դեմքով եսեր, դուրս լեկավ և առաջարկեց մի խումբ բան-
վորներ զինել և զինադասեաները գրավել: Մենչեկները
բողոքում ելին: Նույն իսկ մեկն այդ առաջարկութունը
պրովակացիա անվանեց: Եզդես վռչինչ էլ չվորոշեցին:
Բոլորը նույն տեղն էլին զայիս. — Ժողովուրդը հեղափո-
խականորեն և արամադրված, կազմակերպութունը չնչին
բան է, մարտական ուժեր չկան: Ազազակում էլին խռո-
պոտած ձայնով, շարացած իրար ելին նայում: Նյարդալ-
նորեն ցնցվում էլին, յերբ հանկարծ դուռը բացվեց և
լերեսաց տանտիրոջ վախեցած կերպարանքը:

Միխայիլն այդ ժողովն եր ընկել ոգավելով իր հին
կապերից, վորոնցից մինչև այժմ զիտակցաբար չեր ոգ-
արվում:

— Եզ ինչպես ե քո բանը, ընկեր, իսկի չես յերե-
վում: Իսկ մեզ քո մասին շատ վաղուց են հայտնել:

— Ե, ինչ խոսենք եզ մասին: Անկեղծ ասած, այս
շրջանում չես շատ բանով եմ հեռացել կուսակցութունից:

— Բայց ախար եզուց հեղափոխութունն է: Ու դուք,
վոր պատերազմի ժամանակ և նախ քան պատերազմն աշ-
խատում էլիք — հիմի հեռանալու մասին եք խոսում:

Ե, այո՛ ընկեր, չես հեղափոխութունից չեմ հե-
ռացել, այլ կուսակցութունից: Յես շատ մոտ եմ բոլ-
շևիկներին:

Միխայիլի խոսակցիցը, վոր ականավոր եսեր եր, աչն
քչերից մեկը, վոր աշխատում եր վերջին տարիներում,
պատեց գլուխը:

— Ե՛... այ ջանել-ջուհուհներ: Դուք հիմա վոչ
թե հեղափոխութուն, այլ սոցիալիզմ և համաշխարհային
ապստամբութուն...

— Գիտե՛ք ինչ կա — նրա խոսքը կարեց Միխայիլը —
չես չեմ ուզում ձեզ հետ վիճել — եզ տեսակ բաները

մի որում չեն վորոշվում: Ավելի լավ ե ինձ ցույց տվեք,
թե չես վորտեղ կարող եմ գտնել շարժման ղեկավար կենտ-
րոնը: Ինչպես տեսնում եք, չես այժմ սպա չեմ: Ի՞նչ հրա-
մանատարության տակ մարդիկ կան: Ու չես կուզենալի ի-
մանալ, թե ինչպես գործեմ:

— Այ, այդ լավ բան է: Ա՛յ, հասցեն: Այսօր յերեկո-
յան յեկեք:

Ժողովում Միխայիլի զինվորական համազգեստն ա-
կածա ուշադրութուն եր գրավում: Մոտենում և քաշվե-
լով հարցնում էլին.

— Ասացեք խնդրեմ, ընկեր, ինչպես ե գործի տրա-
մադրութունը:

— Ե, դե հասկացեք, ընկեր, վոր այդ հարցին վոչ
վոք չի կարող պատասխանել: Կապրենք — կտեսնենք:

— Լավ, իսկ դուք ինչ եք կարծում:

— Յես կարծում եմ, վոր զինվորների մեծամասնու-
թյունն ամբոխի վրա չի կռակի: Բայց թե... ամեն ինչ
կարող ե պատահել:

Այժմ հիշում եր այդ բոլոր խոսակցութունները: Դրա
համար ել ավելի յեր գայրանում:

... Իսկ չեթե հանկարծ ամեն ինչ անցնի ու նորից
ջուրն իր ճանապարհով գնա:

Անկյուններում պատահում էլին սնցորդների խմբեր,
վորոնք ազանությամբ կարդում էլին զինվորական նա-
հանգապետի հայտարարութունները:

Մտնեցավ և մեքենաբար կարդաց:

«... Իշխանության պահանջներին չհպատակելու դեպ-
քում ամեն տեսակ միջոցների կիրմվեն — մինչև զենքի
գործածութունը»:

Միխայիլը բանի ավելի յեր մոտենում կենտրոնին,
վորոցների կենդանությունն աչնքան ավելանում եր: Վաղ
առավոտից կանգնած հացի հերթերը հարվում էլին: Բո-

լոր անկյուններում վոստիկանության և ժանդարմների հետեակ ու ձիավոր ուժեղացրած պահակ կար կանգնած:

Յեկավ գորանոց: Այդ միշտ ազմկալի շենքն անսովոր կերպով լուռ եր: Զինվորները մոռալ էին ու լուռ: Սպաներն անցնում էին մտազբաղ և տարված:

Հենց նոր եր մտել վաշտի շենքը, վոր յերևաց զնդի հուզված աղյուտանոր:

Պրապորշչիկ Պրավդին, զնդի հրամանատարը պահանջում է ձեզ:

Գնդի հրամանատարի առանձնասենյակում Միխայիլը բացի զնդապետից պատահեց նաև բոլոր գումարտակապետներին, այլ և մի բարձրաստիճան վոստիկանական պաշտոնյայի: Քաղաքի հատակագծի վրա կոացալ վոստիկանական աստիճանավորը վոգեորված ինչ վոր բան եր պատմում սպաներին և զանազան կետերի վրա մատով ցույց եր տալիս:

— Պատիվ ունեմ ներկայանալու գեկուցեց Պրավդինը:

— Հա՛ Դուք արդեն յեկաք: Հիանալի: Պրապորշչիկ Պրավդին, նեղություն կրեցեք պատրաստելու ձեր վաշտը: Հրամայեցեք մարտական փամփուշտների լիակատար պաշար բաժանեն: Զինվորական նահանգապետի գրության համաձայն դուք նշանակվում եք սրանց տամադրության տակ աշխատելու:— Գումարտակի հրամանատարը քաղաքավարությամբ ցույց տվեց պաշտոնյային:

— Յերբ կհրամայեք պատրաստ լինել:

— Շուտ, վորքան կարելի յե շուտ, պարոն պրապորշչիկ, վախեցած աղաչեց վոստիկանը:

Միխայիլը ժամացույցին նայեց:

— Քսան բոպելից հետո վաշտը պատրաստ կլինի:

— Հա՛, գիտե՞ք ելի ինչ—ավելացրեց զնդի հրամանատարը զառնալով աղյուտանալին—հրամայեցեք պրապորշչիկ:

չիկ Պրավդինի տրամադրության տակ զենն մի գնդացիրալին ջոկատ:

— Լսում եմ:

Աղյուտանոր շուտ յեկավ: Միխայիլն ել զնաց իր վաշտը:

Լսվեցին հրամանի չոր, հեգելով արտասանված ձայները, մարդիկ իրար անցան: Ու մի քանի բոպելից հետո ձգվեց զինվորների միապաղաղ գորշ գիծը: Միխայիլը նայեց այդ մեքենաբար հրամաններ կատարող մարդկանց: Կասկածն ու հուզմունքը ակամա սպրդել եր նրանց մեջ:

Փամփուշտներ բաժանեցին: Դուռն մոտ կանգնած Պրավդինին մոտեցավ Բոլշակովը հրացանը ձեռքին—կազմ—պատրաստ:

— Ձերդ բարեձննդություն, թույլ կա՞ք հարցնել:

— Ասացեք, Բոլշակով:

— Մեզ ուր են ուղարկում:

— Վոստիկանության տրամադրության տակ: Բոլշակովը դունտովեց:

— Ձերդ բարեձննդություն, յես ձեզ ճանաչում եմ: Դրա համար իսկական ճշմարտությունն ասում եմ: Յեթե հրամայեն ժողովրդի վրա կրակել—չեմ կրակի: Թույլ տրվեք մնալ:

Բոլշակով, զնացեք ձեր տեղը: Ժողովրդի վրա կրակել յես չեմ հրամայի: Բայց... կարող ե պատահել, վոր ստեղծված լինենք կրակել: Հասկացա՞ք:

— Այո՛, ձերդ բարեձննդություն, հասկացա, — ուրախ ժպտաց Բոլշակովը:

Վաշտը բակը հանվեց: Թուղպր մի քիչ քաշվել եր: Վաշտը դասակներով կանգնեցրած սեխն եր տալիս իր վորոշ, սահմանավորված միջի տարածություններով:

Վոստիկանական պաշտոնյան մոտեցավ Միխայիլին և հիանալով գորամասի սարք ու կարգով, քծնելով դարձավ Միխայիլին:

— Այս կարիքներն հետ շատ արագ կերպով կցրենք մենք այդ անդգամներին:

Միխայիլը վռչինչ չպատասխանեց: Նորից հնչեց հրաժանը: Վաշտը ճոճվեց, սվինները վոզնու փշերի նման բիզ-բիզ կանգնեցին և հաստատուն, ծանր քայվածքով դուրս լեկավ գորանոցի բակից: Կողքից գնում էին Միխայիլը և վոստիկանական սպան:

Անցնում էին մարդկանց յերկու կենդանի պատերի միջով: Ամբոխը լցվել էր մայթերը և յերբեմն փողոցն էր բռնում:

— Տես ե՛, զինվորներ են կանչել— լսվում էր ժողովրդի մեջ: Նեմսկի և Մազովայա փողոցների անկյունը կանգնեցին: Մի տեղից հրացանի հաճախակի պայթյուններ էին լսվում. դրան մի քանի ընկերով խառնվում է գնդացիների լերկարածիզ ազմուկը: Քարացան:

Մայթերի վրայից ամբոխն ազանությամբ նայում էր վաշտի անգեմ, գորշ, քառակուսի տարածությանը: Ալեքսանդրովսկի թատրոնի կողմից ձիաները քշելով մի ջոկատ ձիավոր ժանդարմ լեկավ: Սպան իջավ ձիուց և մոտեցավ Միխայիլին:

— Դուք եք վաշտի հրամանատարը:

— Այո:

— Հենց այժմ ինձ հաղորդեցին, վոր Ինժեներնի-ամբոցի կողմից մի ցույց և դալիս դեպի մեզ:

Միխայիլը գլուխը կախեց:

— Յես կփորձեմ ցույցը լեռ մղել ու ցրել սառը գեներով: Բայց լեթե ընդդիմադրեն — մենք պետք է կրակ բանանք:

— Մենք սեր գործը կանենք — ուսերը վեր քաշեց Պրավդինը:

— Ա՛յ, ինչ ժամանակներ են, հառաչեց ժանդարմական սպան: — Յուսուսություն: Անցավ մի քանի ընկեր:

Մարդիկ կանգնած սեղը փողոցները փոխում էին: Ժանդարմների գեր ու պսպղուն ձիաները պարզ դոփում էին փողոցի քարերին:

Առաջ հարձակվող ամբոխի ազմուկն ու խուլ յերգի ձայնն աչնաեղ էր հասնում: Շատ մեծ ամբոխ էր: Գուցե տասը հազարից ավելի: Ամբողջ Մազովայա փողոցը (վոր այդ ժամում լայն չէ) բռնած ամբոխը մութ ու մռայլ — դանգաղ, քայց համառորեն մոտենում էր: Դրոշակները կարմիր կեռերի նման աչքի էին զարնում:

Վաշտը գիրը մտավ: Կողքերին դուրս էին ցցվել գրնդացիները բութ դնչերը:

Վոստիկանական սպան թուրը հանեց և յերկար շինելով փոքրովն ընկնելով, մոտեցավ Պրավդինին:

Յես կգնամ, կպահանջեմ, վոր ցրվեն, իսկ դուք պատրաստ յեղեք:

Մեջտեղի տարածությունը փոքրանում էր: Յերեքհարյուր քայլից ավելի չէր մնում: Վոստիկանական սպան, գուզոսում էր ու մերկացրած թուրը շարժում: Ամբոխը, վոր դեռ շարունակում էր գալ — պատասխանեց ծանր փոսնոցով: Սա լեռ փախավ:

Արերդ ցած — հրամայեց սպան: Սանձահարված ձիաները կատաղում էին:

— Վաշտ — պատրաստ — փոխված, գնդգնդացող ձայնով աղաղակեց Միխայիլը: Հնչվեց ու քարացավ փակազարների չոր շխլշխլոցը:

Հանեց իր սև նազանը և գնաց վոստիկանական պաշտոնչայի դեմ: Նա շնչակաուր և արագ վազելուց բոլորովին կարմրած, համարյա աղապուկեց:

Դե, պրապորշչիկ, կրակ բացեք, ժամանակն է:

Ժանդարմները թրերը բարձրացրին:

— Չոկատ... լզում էր սկսել նրանց (ժանդարմների) սպան, բայց չկարողացավ վերջացնել, ու զարմացած կանգ առավ:

Միխայիլը ձեռքն արագ մեկնեց և չեղկու անգամ իրար վրա կրակեց վոստիկանի վրա: Սա ընկավ: Ատրճատակը ձեռքին մի կողմ վազեց: Զարմանքի և ուրախության մի թնդյուն անցավ հրացանները պատրաստի բռնած, քարացած շարքերի միջով:

Նորից աղաղակեց.

— Վաշա, ձիավորներին...

Ժանդարմների սպան բռնեց իր ատրճանակի պատյանը.

— Կրակ:

Հավեց չոր, կտրտվող համադարկ: Սպան ընկավ: Ծառու ելին լինում և ծանրությամբ ընկնում ձիերը, քարշ տալով ձիավորներին: Ժանդարմներն անկարգ ու հատ-հատ փախչում ելին:

Այս բոլորը համարյա վայրկենաբար կատարվեց:

Միխայիլը վոշ աչն ժամանակ, վոշ նրանից հետո չեղ կարողանում ինքն իրեն կատարյալ հաշիվ տալ, թե այդ բոլոր գեպքերն ինչ հետևողականությամբ կատարվեցին: Ամբոխը շփարած կանգ առավ: Մի րոպե լուսթյուն տիրեց: Միխայիլը դարձավ զինվորներին. սրանք ել շփոթված կանգնած ելին դեռ՝ հրացաններն ուղղած:

Միխայիլն ուղուց եր խոսել, բայց չկարողացավ: Նա միայն ինչ վոր տարորինակ, խենթի ցնծությամբ ճչաց.

— Ընկերներ: Կեցցե ազատություն: Ուռա՛...

— Ուռա՛, — միահամուռ պատասխանեց վաշտը:

— Ուռա՛, վոռնաց ամբոխը:

Հազարավոր կրծքերից դուրս թռած այդ ճիչը տարածվեց, աճեց, շուրջ ամեն ինչ ծածկեց ու ճնշեց իր մեծ հզորությամբ:

Բոլշակովը դուրս վազեց շարքից ու աջ ձեռքով Պրավդինին գրկելով, ձախով հրացանը բռնած, չեղեք անգամ համբուրեց նրան:

— Յեղբայրներ, թանկագին լեղբայրներ, դուրս թռավ նրա բերանից ու նա հեկեկաց: Ուռա՛, մեր պրապորշչիկին: Ուռա՛, նորին բարեճնողությանը — Պրավդինին:

— Ուռա՛... վորոտում եր ամբոխը շարունակ:

Ել զինվորներ ու ամբոխ չկար: Վաշտը ձուլվեց նրա մեջ: Հալիս ելին ուրախությունից: Համբուրվում ելին, հիացմունքով և ուրախ «ուռա» աղաղակում:

Լիտեյնի փողոցի կողմից նոր հրացանաձգության ձայն երլավում:

— Ընկերներ... սկսեց Միխայիլը:

— Կամաց, կամաց... լավեց ամբոխի մեջ:

— Ընկերներ, տեղ բաց արեք: Թողեք զինվորները կանգնեն: Դեռ զենքը ցած դնելու ժամանակը չի:

Իսկույն տեղ բաց արան: Ամբոխը ձեղրվեց:

Նորից կարգ մտան:

— ...այժմ գեպի զորանոցները... Մեք պետք ե ամբողջ դուռը փոքրի հանենք...

— Զգաստ: Առաջից շղթա կապել: Պետք ե վերջ տալ վոստիկաններին ու ժանդարմներին:

Ճանապարհին մի քանի միջադեպեր պատահեցին:

Բոլշակովը ու ելի մի զինվոր սվիններով չեղկու վոստիկանների շաժփուրեցին: Գնդացիրային կրակ բաց արին մի ավտոմոբիլի վրա, վորից կրակում ելին ամբոխին:

Մոտեցան զորանոցին:

Գնդի հրամանատարը մի քանի սպաներով շրջապատված, կանգնած եր բակի մեջ տեղը: Ներս մանող վաշտը տեսավ Մոսկվեց:

Սա ինչ նոր բան ե:

Միխայիլը հրացաններն ուղիղ մեկնած մի տասնյակ զինվորի հետ, մոտեցավ այդ խմբին:

Պրապորշչիկ Պրավդին, ձեզ ով թույլ տվեց հեռանալ ձեր տեղից:

Գնդապետ և զուր պարոններ... զիմեց նրանց Միխայիլը, հեղափոխական ժողովրդի և բանակի անուանից ձերբակալում եմ ձեզ:

Շփոթված գնդապետը փորձ արավ զուրս քաշել ատրճանակը, բայց Ագուտտի ուսին իջած ծանր հարվածն ստիպեց նրան որոշվել: Տվե՛ք ձեր գեներերը, պարոններ: Ընդգրկմադրուժյունն ավելորդ է:

Զորանոցի պատուհանից զուրս ելին նախում ատրճանակում գինվորները: Զորանոցի մի մասից զուսմարտակի հրամանատարի գլխավորութիւնով զուրս վազեցին զինված սպաներ ու գինվորներ: Գուսմարտակապետից մի քիչ հեռու, բոլորովին գունատ վազում եր պրապորշչիկ Կորֆը:

Մի բոպե իրարանցում տիրեց:

Կրակ, հրամայեց Պրավգինը:

Ու ինքն առաջինը մի քանի անգամ կրակեց սպաների խմբի վրա:

Տրաքաբաբում և խուլ թնկում ելին զորանոցի պատերին պալթյունները: Յերկու կողմից ել մարդիկ ընկան: Զորանոցի վերին հարկի կոտորոված ապակիները զբոսնող զրնգացին:

Պրավգինի գնդացիները լերկու-լերեք հերթի կրակեցին: Այն ժամանակ կրակն ընդհատվեց: Բակը լցվեց շենքից զուրս վազող հարյուրավոր մարդկանցով:

Պատին գեմ լեղած գնդապետը, Կորֆը և ելի մի քանի գինվորներ ու սպաներ, մերկացրած թրով ու ատրճանակներով, կանգնած ելին: Յած թեքած ավինները պատը կիսաշրջան կազմած ողակել եր նրանց:

Վերջին անգամ առաջարկում եմ ձեզ անձնատուր լինել, ազադակեց Միխայիլը: Ով հեղափոխութեան կողմն է, թող զուրս գա: Մի քանի գինվորներ անվճռականորեն զուրս լեկան և հրացանները գցելով, հեռացան մի կողմի վրա:

— Պարոն սպաներ, զուր հասկանում եք, վոր զուր չպետք է և չեք կարող կռվել ժողովրդի դեմ:

— Տղերք, հանկարծ ազադակեց սիրտ առած գնդապետը, — սա դավաճան է: Ձեզ բոլորիդ կկոտորեն:

— Ոհո... բղբղաց ամբոխը:

— Տվե՛ք զրանց, եղ շուն շան վորդիներին. տես հարա, է, ես, ննիծված անգգամներին: Արյունկերներ — լավեց ամբոխի միջից: Ու մի տեսակ մի անգամից, մի արագ գազանալն ջատկումով, աջակես, ինչպես խուժում ես թըշնամու խրամատները, ամբոխը հառաջ շարժվեց:

Այդ վոռնոցից հագրիվ լսելի, ճրթճթացին ատրճանակների անոգնական պալթյունները: Պատի մոտ կանգնածները կորան ամբոխի վտաքի տակ, ինչպես հորպացած ալիքների:

Սառնություն տիրեց: Դա վտանգավոր բոպե լեր: Սկսեցին անվստահ ձայներ լսվել:

— Բայց այս ինչ արեցինք մենք...

— Ե, լեղբալը, սրա համար մեր ճակատը չեն պաշել:

Ծեր, ժամանակից ավելի ծառայող գինվորները մի կողմը կանգնած ինչ վոր խորհրդավոր կերպով, խոսում ելին: Վոչ վոր չկար, վոր կարողանար ոգնել. այդ բոպելին Միխայիլը մենակություն զգաց: Բայց ինչպես միշտ, նրա մեջ վտանգի բոպելին վճռականություն եր առաջ գալիս:

— Ընկեր, դարձավ նա իր վաշտի գինվորներից մեկին, ասացեք, վոր հիմա ժողով կլինի:

Հինգ բոպե ել չեք անցել, վոր մոտ հինգ հազար մարդ լցվեց բակը:

Պրավգինը բարձրացավ մի քանի վրա և աչտեղից սկսեց խոսել:

— Ընկերներ, ամենից առաջ զգուշ լինենք: Տասերորդ վաշտին հրամայում եմ գնդացիներով պահակ կանգնեցնել:

— Դա ճիշտ ե... Ե՛յ, տասերորդ, պատրաստվիր, շո՛ւտ: Դուրս արի, — աղաղակներ լավեցին:

— Յերկրորդ — Պետրոգրադի բանվորները փողոց են դուրս չեղել, տապալելու նիկոլայ արնակեր ցարին և Ալեքսանդրա թագուհուն, վորը Գրիշկա Ռասպուտինին և հանձնել Ռուսաստանը կառավարելը և մեր բանակը ծախել և գերմանացիներին:

— Ճիշտ, ե: Ինչ խոսք եդ մասին... մի մարդու նըման հոգոց հանեց ամբոխը:

— Յերրորդն, ընկերներ, դա ահա ե, վոր գործը, — Մեր Վոլինսկի գունդը, Պովլովսկին, Պրեոբրաժինսկին, Լիտովսկին, — հենց ենպես ասում եր Միխայիլը — անցել և ժողովրդի կողմը և կովում ե փողոցներում:

— Ուռռա, — վորոտաց պատասխանը:

— Մենք մեր գործը նոր ենք սկսել: Ձինվեցեք բոլորդ: Մարտական փամփուշտներ վերցրեք: Գնդում հերթապահ վաշտ թողեք: Մյուս դորամասերին սուրհանդակ ուղարկեցեք: Ո՛ւ — դեպի քաղաք:

Ծածանվեց ամբոխը:

— Կեցցե՛ հեղափոխությունը: Կորչի ինքնակալությունը — հնչեց աղաղակը:

Գունդը փողոց դուրս չեկավ:

Թարգմ. Սիմակ

Մ. ՍԵՎՍՏՈՎ

Դյուդում

Հոկտեմբերյան հեղափոխության մասին գյուղում մի-ահն ղեկաեմբերի կեսին իմացան:

Լուր բերողները բալչեիկ զինվորներ ելին: Այդ ուրը նրանք գնացել ելին քաղաք բան առնելու և տեղական

լրագրից իմացել, վոր բալչեիկները մայրաքաղաքում ապստամբություն են բարձրացրել և այս անգամ հաղթել բուրժուազիային: Այս լուրն իմանալուն պես նրանք ձի ելին նստել, շտապով հասել գյուղ և հալվեցին գեղականներին: Ժողովուրդը հավաքվելով տեսնում ե, վոր մի զինվոր թափահարում ե լրագիրը և գոռում, — Ահա նա... ահա... չեկել ե: Իսկ մյուսը խզված ձայնով գոչում ե — վերջապես մերոնք հաղթեցին... բալչեիկները հաղթեցին... անիծված բուրժուայներ... կարծում եյիք հուլիսն ե... հիմի իշխանությունը բանվորինն ու գյուղացունն ե... բալչեիկական կառավարություն ե... սատանան տանի եսերների կոմիտեներ... քաղաքացիներ, բալչեիկյան կոմիտեներ ընտրեցեք, իշխանությունը մերն ե, բանվորներինը և գյուղացիներինը...:

Գյուղացիները չեյին փորձում կարգին իմանալու թե բանն ինչու՞նն ե: — Յեթե մի զինվոր թափահարում ե լրագիրը, իսկ մյուսը գոչում ե, վոր իշխանությունն աչժմ բանվորներինն ու գյուղացիներինն ե, կորչեն եսերների կոմիտեները, և լեթե չեոկու զինվորներն ել բարձրաձայն են խոսում, ուրեմն մի նշանավոր բան ե կատարվել, գուր տեղը նրանք հո եղպես չեյին հուզվի:

Յեվ լավեցին ձայներ:

— Իշխանությունը մերն ե, հա՛: Կորչեն եսերները: Տվեք բալչեիկն րիս: Բալչեիկների կոմիտե ընտրեցեք: Զինվորներին արեք նախազան, թող գործեն:

Հետո արգեն լնդհանուր աղմուկ:

Խնդրում ենք, խնդրում ենք, խնդրում եք:

Մի քանի կուլակներ հայտնեցին, թե իրենք ել են բալչեիկ, բայց զինվորները խեթ-խեթ նայեցին նրանց, իսկ ամբոխը գոռաց:

— Գիտեսք, թե ինչ տեսակ բալչեիկներ եք դուք: Կորեք, բանի ձեռ կողեր, չենք ջարդել: Գիտենք, թե ով ե մեզանից բալչեիկ: Հիմա կընտրենք և կընտրենք առանց սխալվելու:

Գյուղացիք սկսեցին խորհրդակցել, թե ում պիտի ընտրել: Խորհրդակցութիւնից հետո առաջարկեցին թեկնածուներին ի հաստատութիւն:

— Լավ, տալիս ե իր համաձայնութիւնը մի գին՝

— Համապատասխան ե, ավելացնում ե չերկրորդը և գրի առնում ցուցատետրում նոր բալլէիկի անուն-ազգանունը:

Նախագահներն աշխատում էին իրանց հանգիստ ծանր ու լուրջ պահել և միայն նրանց աչքերի փայլը և չերեսի ժպիտը ցույց էին տալիս, թե ինչքան մեծ ե նրանց ուրախութիւնը:

Բայց անժամանակ էին նրանք հրձփում:

Ընտրութեան ամենատաք ժամանակ կառքով լեկավ վաշխառու Ակիմը գլուղի տերտերի հետ:

Նախագահներից մեկը խեթ-խեթ նայեց Ակիմի և տերտերի վրա ու տապ:

— Նայեցեք, ընկերներ, տեսեք, ազնաւորները հոտ են առել... Բայց ուշ ե:

Ակիմն աչք նկատեց և գոռաց:

— Սպասեցեք. Ի՞նչ եք հավաքվել ու աղմուկ բարձրացրել: Ի՞նչ ունեք դուք: Մի-մի շինել, այն ել կառավարութիւնից եք գողացել: Շուտ եք ուրախանում: Դուք դատաւիճներ եք, մերկ ու բոբիկ անիծվածներ, ասաց նա տնայիսի ատելութեամբ ու արհամարհանքով, վոր ամբողջ սարսեց, կարծես մտրակի հանկարծակի զարկից, և այդ բոպեցին ամենահետին, ամենատգետ գլուղացին անդամ, զգաց վաղեմի, հնացած ցավը, վոր չերբեք, չերբեք վերջ չի ունենա հարստի արհամարհանքը դեպի աղքատը, վոր ինչքան շատ փող ունենա հարուստը, այնքան հեռու կլինի աղքատի արցունքից, տանջանքից ու դառը վշտից:

Յեւ չեթե աչք վալկանին գինձորները գեթ մի խոսք

տանջին անամոթ վաշխառուն պատժելու մասին, Ակիմից կմնային արյունոտ մսի կտորներ միայն:

Բայց միամիտ գինձորները չգիտեցին, թե ինչու չե յեկել Ակիմը և ինչ ե ասում իրանց: Նրանք իրանց համարում էին մեծահոգի հաղթողներ: Մի գինձոր հանգիստ նայեց Ակիմին, կարծես հարցնելիս լինեք «Լավ, հետո»: Իսկ մյուսը՝ թե.

— Լավ, ել ինչ կասես: Կարճ կարիք: Իսկ հետո մենք քեզ, գլուղի առաջին հարուստ Ակիմ Պետրովիչիդ, են որը կզցենք, վոր ժողովրդին ել չես մոտենա, չես խաբի... Ձեր ժամանակն անցավ:

— Ահա, թե ինչ կասեմ, ավելի բարձր գոռաց Ակիմը, հանելով գրպանից մի լրագիր: Ահա, թե ինչ կասեմ... չսեցեք, հավատացյալ քրիստոնյաներ... Մեր Քրիստոսի հավատը փոշնջանում ե: Յեկեղեցիները, ինչ յեկեղեցիներ, կարելի չե ասել յեկեղեցիների յեկեղեցին, մեր սրբութիւնը, մայր Մոսկվայի կրեմլը, բալլէիկները հիմնահատակ են արել: Լսում եք հավատացյալներ, թնդանթներով ու գնդացիներով խփում են սուրբ մասունքներին և հրաշագործ պատկերներին: Յես լսում եյի, յերբայտեղ, այս անիծված բալլէիկները (Ակիմը ցույց տվեց գինձորներին) խոսում ելին այտեղ ձեզ. հավատացյալ քրիստոնյաներ, խելոք մարդիկ ասել են, վոր մեր յեղբայր ռուսներից միայն նրանք են դառնում բալլէիկ, վորոնք հիմար են, վորովհետեւ գիտենք ովքեր են բալլէիկ՝ Քրիստոսին ծակող ջնուղները: Ձեզ ասել են, վոր բալլէիկներն իրանց վզին խաչ չեն կախում, վոր նրանք բանդում են Քրիստոսի տաճարները: Ձեյիք հավատում, կարծում եյիք, թե հեքիաթ են պատմում: Ոձերին, գլուղի բալլէիկներին եյիք հավատում, նրանց, վորոնք ծախվել են ջնուղներին: Հիմի դուք նրանց հարց արեք՝ ինչու բալլէիկները մեր մայր Մոսկվայում սուրբ մասունքներին ու հրաշագործ

պատկերներին թնդանութներով ու գնդացիներով ելին խփում... նախ լսեցեք, հետո հարցրեք, լավ հարցրե՞ք: Ձեզանից ով է գրագետ, թող գա կարդա:

Ամբոխից դուրս լեկավ նախկին շրջանալին գրագետը, վոր այժմ հողալին հանձնաժողովի քարտուղարն էր, առավ Ակիմից սև հարյուրակալին լրագիրը և սկսեց ծանր ու բարակ կարգալ:

Լրագրում գրված էր, վոր Ռուսաստանում հեղափոխությունը կատարել են ջհուղները, վոր ուսաները քաղում են այդ հեղափոխության պտուղները, վոր ջհուղները կործանել են ժողովրդի ամենամեծ սրբությունը, Մոսկվայի կրեմլը: Հետո լերկար նկարագրված էր կրեմլի, Չուտով և այլ վանքերի կործանումը, վոր կրեմլը պաշտպանել են Քրիստոսի հավատը պաշտոնները, վորոնք կոտորվել են ջհուղների հանցագործ ձեռքերով... հողվածը վերջանում էր այսպիսի կոչով «Առբե Ռուսաստանի ժողովուրդ, միթե չենք զարթնի և կթողնենք, վոր մեր թուշնամիները խաբառ վոչնչացնեն Քրիստոսի հավատը»:

Հողվածի ընթերցումից հետո տերտերն ավելացրեց. — իսկ չեա, վորպես հոգևոր հովիվ, ահա թե ինչ պետք է ասեն ձեզ, հավատացյալ ժողովուրդ: Այնուամենայնիվ կրեմլի բոլոր սրբությունները չեն վոչնչացել: Թեև ջհուղությունները քանգվել, փոշի լենդարձել, բայց մասունքները և հրաշագործ պատկերները մնում են: Գնդակները, ուսմբերը ու բոմբերը նրանց չեն կպել: Բայց զիտեք ինչ են արել բալլչեիկները, այդ ջհուղները: Նրանք հավաքել են մասունքներն ու պատկերները և ուզեցել են ալրել. բայց այդ ժամանակ, հավատացյալ ժողովուրդ, մեծ հրաշք է կատարվել: Ցար-զանգակը ինքն իրեն սկսել է ղողանջել, Ցար թնդանութը ինքն իրան սկսել է արձակել բալլչեիկների վրա և բոլոր ջհուղները լերկուղից փախել են: Թեև փախել են, բայց ելի կարող են գալ և լեթե մի անգամ

չի հաջողվել վոչնչացնել մեր սրբությունները, մյուս անգամ կհաջողվի: Միթե մենք, հավատացյալ ժողովուրդ, կթողնենք, վոր մեր թշնամիները մեզ բոլորովին վոչնչացնեն, միթե չենք զարթնի ու չենք տեսնի, վոր թշնամին հեռու չե, այլ այստեղ, մեզ մոտ: Միթե կթողնենք:

Առ տերտերը բարձրացրեց խաչը:

Գյուղական դժբախտ ու մութ ամբոխը կարծես սեղում մխված լուռ լուռ էր տերտերին: Յեվ յերբ նա վերջացրեց իր ճառը, ամբոխի հայացքը գարձավ մահվան լերկուղից գունատված զինվորների վրա: Յեվ դեռ վոչ վոր, վոչ մի ծալտուն չեր հանել, յերբ սարսափելի լուսթյան մեջ լսվեց զարկի ձայն, մի զինվոր փովեց գետնին, իսկ մի վայրկյանից հետո լերկորդն էլ: Ամբոխը շրջապատեց նրանց և գաղանալին լուսթյան մեջ, սկսեց հարվածել զինվորներին:

— Ընկերներ, Քրիստոսի սիրուն, ներեցեք... լսելի լեղավ զինվորներից մեկի հառաչանքը:

Այնքան համոզիչ, այնքան ցավոտ էր այդ հառաչանքը — վոր ամբոխը միանգամից ձեծը դադարեցրեց:

— Ընկերներ, հա՛, գուռաց Ակիմը: Տվեք շան վորդկերանց, տվեք, վոր ուրիշները խրատվեն: Տերտերի խաչը զսպեց կատաղած ամբոխին, «մի սպանանիր» բառերը չլսվեցին հոգեվոր հովվի շրթունքներից... լեկեղեցու սպասավորի ձեռքի խաչը բարձրանում էր ու բարձրանում, այն սպասավորի, վորի սրտում չկար այնքան խիղճ, վորքան լերբեմն ունենում են նույնիսկ գաղանները...:

— Կրճքիս խաչ կա կախված... խա...չ, լսվեց զինվորի լերկորդ հառաչանքը:

Յեվ այս հիշեցումը խաչի մասին ավելի մոտ էր ամբոխին, քան տերտերի խաչը: Ամբոխը սթափվեց իր ծանր լուսթյունից և մոնչաց:

— Ցույց տուր:

Ձինվորները վեր կացան արշունդով, փոշոտ լերեսներով, արագ, ջրածղաբար, չհպատակփող ձեռքերով դժվարութեամբ արձակեցին շինելի կոճակները, պատռեցին մաշված շապիկները և նրանց մերկ, տեղ-տեղ հարվածներից կապտած կրծքի վրա, լերեսային պղնձե փոքրիկ, փողորմելի, կանաչավուն խաչեր:

Ամբոխը սթափվեց:

Վողորմելի, կանաչագույն, պղնձե փոքրիկ խաչերն: ավելի համոզիչ գտնվեցին, քան տերտերի ձեռքին բարձր բռնած ահագին փոսկե խաչը...:

Ամբոխի միջից առաջ անցավ մի հսկա գլուղացի և ասաց զինվորներին.

— Լավ, գնացեք: Ձեր բախտիցն էր, փոր հիշեցիք խաչի մասին, թե չե կենդանի չեյիք պրծնի: Բալլչեկիններին մոռացեք: Հիմի հասկացան, փոր դուր վոչ թե շարամառութունից էր բալլչեկի դարձել, այլ հիմարութունից:

Թվում էր, թե զինվորները վոչինչ չեյին հասկանում և մնացին կանգնած:

— Դե գնացեք, ելի վրա բերեց գլուղացին, թեթև հրելով զինվորներին: Տուն գնացեք: Ձեր բախտիցն էր, փոր հիշեցիք խաչի մասին:

Ձինվորները լերերացին և մեքենայաբար շարժվեցին:

— Ի՞նչ, միայն աչդ, հանկարծ խզված ձախով հարցրեց Ակիմը, լեռ ավեր դրանց, պիտի դատենք, փոր ուրիշները խրատվեն:

— Ճիշտ է, պետք է դատել, հաստատեց քարտուղարը:

— Հերիք է: Ել ի՞նչ էր ուզում դրանցից. բալլչեկներին կմոռանան, պրծավ գնաց: Կրկնում եմ, փառք ասածո, փոր հիշեցիք խաչը, ավերացրեց նույն գլուղացին մոռաց կերպով:

Այդ մոայլութունն արդեն համակել էր ամբոխին: Տերտերը հայտարարեց.

— Այժմ, հավատացյալ ժողովուրդ, գնանք Բրիստոսի լեկեղեցին և շնորհակալության մաղթանք կատարենք ամենաբարձրալի համար, փոր հրաշքով ազատեց սուրբ մասունքներն ու հրաշագործ պատկերները...

Նա շարժվեց... ու նրա լեռներից, թեթևացած սրտով, շարժվեց և ամբոխը...:

Թարգմ. Հ. Հայրապետյան

Գ. ԴՈՐՈՍՈՎ

Բանվորների յեւ գյուղացիների պատգամավորների խորհրդի պատվիրակը

Իվանը վերագործավ թե չե՝ ուղիղ դեպի գաղառմասը գնաց:

— Ժողով կանչեք:

Փափառամասում ել արդեն սովորել էին, քաղաքից մարդ է յեկել, ուրեմն գրասնում մանդատ ունի: Յեւ ուրեմն ել ինչ լերկար հարց ու փորձ:

Ժողովը հավաքեցին:

— Կորչի պատերազմը: Ձենք ուզում կովել գերմանական բանվորների և գլուղացիների հետ: Մեր շահերը մեկ են: Մեզ համար չե, այլ կալվածատերերի և գործարանատերերի համար ենք կովում: Ձենք ուզում:

Արձակուրդի լեկած զինվորները թե ու թիկունք ելին դարձել Իվանին:

— Ճիշտ է, նրանց համար է, աչդ շուն շան վորդիների: Ի՞նչ ունենք բաժանելու գերմանացիների հետ:

Միտրի Յեգորիչի համար ենք կովում, փոր մեր կաշին մաշկի արենդի համար: Ծերունիները գաղազանները գետնին են խփում:

— Խոստովարարներ, ծախեցիք ու առաք թրխատոնյա ժողովրդին: Թաղավոր պետքը չի, աստված պետքը չի: Իսկ վոր գերմանացին բոլորիդ ել գերի տանի՞ և մեր հողերն ել իրենց մեջ բաժանի՞:

— Ի՞նչ եւ անու՞մ գերմանացին մեր հողերը: Նրանք իրենց կալվածատերերինն ել վոր բաժանեն՝ բոլորին ել կռա-վականացնի:

— Չենք ուզում արյուն թափել կալվածատերերի հա-մար:

Խանութպան Պյոտր Սամսոնիչը աբլորի պես Իվանի վրա չե թռչում —

— Իսկ դու արյուն թափել ես, բարութի հոտն առել ես:

— Յես, այո, առել եմ, չերկու տարի խրամատե-րում փոխիներին եմ կերակրել: Իսկ դու, Պյոտր Սամսոնիչ, ինչպես տեսնում եմ, այստեղ հենց միայն փորդ ես հա-տացրել:

— Հա-հա հա: Այդպես, Վանյա, տեղի ե: Լավ կացրիր:

Պյոտր Սամսոնիչն ելի վրա չե պրծնում:

— Իսկ դու սիվ ես և ի՞նչ իրավունքով ես ժողովուրդը պղտորում:

Լոեց պահ մի Իվանը, նալեց ժողովրդին և քմծիծաղ տվեց: Յեվ կամաց ու հառ-հառ կտրեց.

— Բանվորների և գյուղացիների պատգամավորների խորհրդի պատվիրակն եմ:

Կարծես թե մտրակով զարկեց գյուղացիների մորուք-ներին. մորուքները յերկու կես լեզան և ծայրերը տընկ-վեցին վեր:

— Պատվիրակ...

Խանութպանի դեմքն այլանդակվեց և մահուգե փղե-տի վրա սկսեց խաղալ ու դողալ նրա սանրած դեղին մորուքը: Բարձրաձայն նա ճչաց.

— Մանդատդ տեսնենք... ուր ե:

Հանեց գրպանից Իվանը մի թուղթ և բաց արեց:

— Ըսկեր Կոժեվսիկով Իվան Իլյիչը — բանվորների և գյուղացիների պատգամավորների խորհրդի պատվիրակ ե: Կելք և ստորագրություն:

— Տունդ չքանդվի, ալ քեդ Վանյուխա...

— Տեսնը պատվիրակը...

Շփոթվեցին ծերունիները և աչքերը հառեցին գետին:

— Ոխ-ոխ-ոխ, վերջին որերն են չեկել:

— Չվերն սկսել են հավերին խրատ կարդալ:

Իվանն իր թուղթը ծալեց, պահեց:

— Ընկերներ, վիճաբանությունների վերջում բանա-ձև եմ առաջարկում:

— Քչիր, Վանյա:

— Ինչքան կարող ես՝ հուպ տուր:

— Մենք Կամենկա գյուղի քաղաքացիներս, հավաքվե-լով այսոր ժողովի, վորոշեցինք աշխատավոր գյուղացիու-թյան համար պատերազմը համարել վոչ-անհրաժեշտ, ար-յուն թափելը դադարեցնել, իսկ զինվորներին՝ աշխատող ձեռքերի պահպանության պատճառով՝ արձակել իրենց տները:

— Ճիշտ ե:

— Ճշմարիտ խոսք ե՝ արձակել թող դնան տուն:

— Ով համաձայն ե այս բանաձևին՝ բարձրացնի ձեռքերը:

Միասնորեն վեր բարձրացան արձակուրդի չեկած զինվորների ձեռքերը: Նրանց հետևեցին ահա գյուղացիները, վորոնց վորդիք ճակատում ելին: Մեկը մյուսին հետևելով, միացան և մնացյալները:

Շրջեց իր հալացքն Իվանն, նալեց բոլորին և նրա աչքին ընկավ Պյոտր Սամսոնիչը:

— Պյոտր Սամսոնիչ, — ասաց Իվանը, — ձեռքդ ինչո՞ւ չես բարձրացնում: Չլինի դեմ ես:

— Չե, ինչո՞ւ, չես ել կողմնակից եմ, վոր ուրեմն զին-վորները տուն դնան: Միայն չես կարծում եմ, վոր իշխա-

նությունը մեզնից լավ գիտե, թե ինչ պետք է անել:

Դժկամորեն ձեռքը բարձրացրեց:

Իվանը մեկ ել նաչեց բոլորին:

— Միաձայն:

Շփոթեցնում է Իվանը ժողովրդի մաքերը, պղտորում է:

— Գրվեք կուսակցության մեջ:

— Այդ վորին:

— Բոլշևիկի... ամենաուղիղ կուսակցությունն է:

— Ձեզ ով կհասկանա... ասում ելին, թե իբր մեկն
եղ ամենաուղիղը, գյուղացիականը, վորն ասում եր հող
և ազատություն:

Իվանը ծաղրի չե ասնում այդ խոսքերը:

— Իսկապես, տեսնում եմ, վոր ամենաուղիղն եր
աղատությունը գյուղացիներին, իսկ հողը Միտրի Յեզորիչին:

Յեզ կարծես մուրճի հարվածներ է հասցնում գյու-
ղացիների գլուխներին:

— Բոլոր կուսակցությունները հակահեղափոխական
են և բուրժուական: Միակ ուղիղ կուսակցությունը մեր
բոլշևիկներինն է, վորովհետև աշխատավոր ժողովրդի կողմն
է: Ինչպես է, վոր հողը Միտրի Յեզորիչին է մնացել, իսկ
հողային կոմիտեն ձայն չի հանում: Յեզ ինչպես չեղավ
վոր Միտրի Յեզորիչի ամբարները հացով լիքն են, իսկ
մեզանում զինվորների կնանիքը և ուրիշներն ուտելու մի
չոր կտոր հաց չունեն: Իս ով է նրա համար վարել, ցա-
նել և հնձել: Բոլորը մենք:

Իվանի շուրջն են հավաքվել ջահելները, զինվորները,
առն և անասուններ շունեցողները:

— Շիտակ խոսքեր են:

— Մեր մեջքով են հարստանում:

Հարուստ գյուղացիները խոսքի տակ չեն մնում: —

— Ինքներդ ել հարստացեք, հետո ունենալով բաց
արեք:

— Ամոթ չլինի հարցները, Միտրի Յեզորիչն ունի աշ-
խատանքով և հարստացել: Կամ թե՛ Պյոտր Սամսոնիչը:

— Իսկ ձեր կուսակցությունը մանուֆակտուրա կտա:
Շարձր, նսվթ:

— Կտա: Բաղադրում, ահա խանութները լիքն են մա-
նուֆակտուրայով:

— Այն քաղաքումն է:

— Ամեն ինչ պետք է ընդհանուր լինի:

— Այդ ինչպես...

— Բոլորը մեկտեղ հավաքել և ամենքին ել բաժանել:

— Ո՛ր, այդ լավ է, միայն թե անկարգություն չլինի:

— Վոչ մի անկարգություն, ցուցակներով կլինի:
զնա և պակասոք ստացիր:

Ամբողջ գյուղն իրարով անցավ:

— Ճիշտ է ասում Իվան կոժենիկովը: Կյանքը հա-
րուստներինն է, մեզ մնում է միայն գերեզմանը:

— Իհարկե, ճիշտ է ասում: Մեզանում քանի-քանիսն
են, վոր առանց մի կտոր հացի նստած են, զինվորների
կանայք, ալրի կանայք և ուրիշները: Իսկ Միտրի Յեզորիչի
ամբարները հացից տրաքվում են:

— Ասում են իրավունք է ստացել պարենավորման
կոմիտեից, ուզում է դուրս տանել:

— Չթողնեք, վոր տանի:

Հավաքվեցին կանայք և տղամարդիկ և ամբողջ խում-
բով գնացին կոմիտեն:

— Վոչինչ չենք կարող անել, քաղաքից կարգադրու-
թյուն կա, վոր չարդեկենք տանելուն:

— Իսկ մենք վորտեղից հաց ձարենք: Դու մի նա-
լիր, տես, թե, ինչքան կանայք կան լեռնալաներով, վորք
և ալրիներ: Նրանք ինչ անեն:

— Վոչինչ չենք կարող անել: Որենք է:

Գնացին Իվանի մոտ:

— Քեզ ենք յեկել, Իվան: Միտրի Յեգորիչին իրավունք են տվել, վոր հացը առնի ծախի:

— Մեր առուսիներն արյուն են թափում, իսկ մենք մանր յերեխաներով տանջվում ենք:

— Միտրի Յեգորիչի հացը բաժանել:

Մտածեց Իվանը:

— Իսկ շրջանում ի՞նչ են ասում:

— Ասում են՝ մեր դործը չե, և մեկ ել թե՛ աչդալիսի որենք չկա, վոր ուրիշի ամբարներից հացը վերցնենք:

— Լավ, ընկերներ, յեկեք չքավորների ցուցակը կադմենք, աչնպես վոր ամեն ինչ կանոնավոր լինի:

Առավոտը Միտրի Յեգորիչի ամբարների մոտ հիսուն սալ է շարված:

Վասիլ Գորշկովը նշանակում է ցուցակում, թե ում վորքան է տրված, իսկ Իվանը հետևում է, թե ինչպես են չափում և կշռում:

Փյոդոր Կուզմիչը մի կողմ քաշված գլուխն է ուրորում:

— Անկարգություն է, Իվան Իլիչ:

— Վոչինչ, ամեն բան կանոնավոր է, ցուցակով ենք տալիս:

Կշռելը վոր վերջացրին, Կուզման մոտեցավ Իվանին:

— Ամբարների, ասում եմ, բանալիները լավ կլինեն ֆյոդոր Կուզմիչից վերցնելիք և ամբարների մոտ պահակ դնելիք:

— Ճիշտ է, Կուզմա, — ասյ, դու և Վասիլատկա Գորշկովն այսօր պահակ կանգնեք:

— Ինչ կա վոր, կկանգնենք:

Գնաց Իվանը համագումարի: Մեկ շաբթից վերադարձավ:

— Ել հերիք ե ինչքան քեֆ արեք: Այբող իշխանությունը խորհուրդներին է:

— Իսկ հիմնադիր ժողովի մասին ինչպես ես մտածում:

— Հակահեղափոխությունը և համաձայնողականությունը: Իշխանությունը պետք է լինի չքավորների ձեռքին:

— Որինակի համար, ում:

— Այ, որինակ, Կուզմա Նեմայցեր, Իվան Շերստնյովը, Պոտապ Գորշկովը, Սիդոր Տյապկինը:

— Հո-հո-հո, իշխանավորները...

— Նրանք իրենց անտեսությունն ել չեն կարողանում կառավարեն:

— Ինչպես կառավարեն, — մեկի բակում անպոչ շուն կա, մյուսի բակում՝ կատու:

— Հո-հո-հո, չորս հոգին յերեք հավ ունեն:

Ավելի և ավելի խտանում են Իվանին շրջապատող զինվորների, տուն և ձի չունեցողների, վորք և ալրիների և զինվորների կանանց խումբը:

— Ճիշտ է, Իվան, իշխանությունը չքավորներին:

— Յեթե մենք ել մեզ պաշտպան չկանգնենք՝ ել մեզ ով կպաշտպանի:

— խորհուրդների իշխանությունն ենք ուզում:

Ինչպես յերկու թշնամի բանակ են կանգնել իրար դեմ Իվանին և Պյոտր Սամսոնիչին: Քոր են գալիս հարուստ գյուղացիների ձեռքերը, բոունցքներ են սեղմում, վոր թողնես բոլոր այս տկուրներին և բորիկներին մի հարվածով կջախջախեն:

— Ավարաններ, ձեր գործը չեք կարողանում անել, ուրիշինք ինչպես պետք է կառավարեք:

— Ուղղալիներ: Անվարտիկ քոստաներ...

— Ջերն այն է — ուրիշների ամբարներում բուջուջ անեք և վոչ թե գլուղի գործերը կառավարեք:

— Իսկ վոր ոխիդ գամ՝ վոնց ես:

— Իսկ դու վոնց ես:

— Ընկեր քաղաքացիներ, կարգի եմ հրավիրում:

— Քվեյարկիր Իվան, ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին:

— Սորհուրդներ չենք ուղում, այնպես վոր մինչև հիմնադիր ժողովը...

— Սողաշատենները կորչեն:

— Դե, լավ, բերաններդ փակեք, թողեք խոսք ասենք:

— Խոսիր Իվան:

— Ընկերներ, վոչ մի քվեյարկություն: Պետերբուրգում արդեն ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին և անցել, բազաբում ել՝ նմանապես: Համագումարը վորոշել է ամեն տեղ անմիջապես խորհուրդներ հիմնել:

Յետ քաշվեց թշնամի կողմը:

— Դե, վոր վորոշում կա՝ ել ինչի՞ մասին ենք խոսում:

— Մեր գործը՝ կատարելն է:

Ընկերներ, չես առաջարկում եմ կոմիտեյի կազմի մեջ ընտրել կուզմա նեմայցևին, Պոտապ Գորշկովին, Սիգոր Տյապկինին, Շերսանյով Իվանին...

— Բեզ ենք ուղում:

— Լավ, ընկերներ, չես համաձայն եմ:

Յեվնորից, դառնալով դեպի ամբոխը:—

— Առարկություններ չկան: Միաձայն:

Թարգմ. Տ. Հախումյան

ԱՌԻՍԼԵՆԻՄԵՐ

Վագրի ծագը

1

Այն, այդ հենց այն Ալին եր, վորի հորը սպանեցին, իսկ քրոջն իրանց հետ տարան սպիտակ շները:

Այն լերեկո քարե կիրճում կրակոցները վորոտալից ելին արձագանքում:

Բոլոր տղամարդիկ, նրանց թվում է Ալին, գնացել ելին առևի աչն կողմը, վորպեսզի թույլ չտան թշնամուն իրանց տներին մոտենալու:

Ալին ամբողջ գիշերը չքնեց: Աղեկաուր վառնում ելին շները, լալիս ելին պառավները և կրակոցներն ավելի և ավելի ելին մոտենում:

Վոչ վոր չգիտեր, թե ինչ են ուղում այդ ուռաները և ինչի համար ելին չեկել նրանք այստեղ:

Միայն ծեր և կիսակույր Մուխտիրն եր, վոր շարժում եր սպիտակած գլուխը և ասում.

— Վատ է, շատ վատ է լինելու, չեթե թողնենք, վոր նրանք գան այստեղ: Անցյալ շաբաթ յես իջել ելի քաղաքը: Յես տեսա և լսեցի: Այդ— ուս իշխաններն են և գեներալները: Նրանց վոնդել են Ռուսաստանից, վորովհետև նրանք շատ շար են նույնիսկ իրանց՝ ուսների համար: Իսկ ինչ որի կըցեն մեզ՝ չեթե հաղթեն:

Ալին մյուս տղաների հետ վազում եր այն կողմի ժայռի վրա՝ կռիվը գիտելու: Նրանք այնքան ել չեյին վախենում, վորքան ուրախանում և հետաքրքրվում ելին:

Շատ դժվար եր նշմարել, այնտեղ ներքևում, կիրճի մուտքի մոտ:

Բոցկլտում ելին կապույտ կայծակները, վորոտում ելին կրակոցները և մարդու ականջին ելին հասնում հառաչանքներն ու աղմուկը, բայց թե ով եր հաղթում— դժվար եր հասկանալ:

Յեվ միայն առավոտը, չերբ լերան յետեից լնդում— նալից արևը ծագեց, կարելի չեր տեսնել կիրճի մուտքի մոտ անշարժ փռված մարմինները, իսկ առևի մեջ բարձր ուղմուկներով կարգադրություններ ելին անում նոր տները:

Քարերի պես ցած վազեցին սարից տղաները, ճանկըռտելով փշոտ թփերի վրա իրենց ձեռքերն ու վոտքերը և անշարժ կանգ առան առաջի մեջտեղում:

Հառաչանքներ ու վողբեր լսվում տներից: Սարի պես իրար վրա ելին թափված մորթոտած հավերն ու վոչխարները:

Մեչիդի սավերում նստած եր ամենագլխավոր ոռու գործապետը: Նրա բեխերը յերկար ելին, յերեսը կարմիր և գեր, ձեռքերը զարդարված ելին մատանիներով: Նա ուրախ եր և հաղթանակից դոհ:

Նրանից վոչ հեռու, մորթոտած վոչխարների կողքին պառկած ելին առաջի մի քանի կապկպած տղամարդիկ:

Իսկ զինվորները մեկ տնից մյուսն ելին վազում ուրախ քրքիշով և հաջողանքներով դուրս ելին բերում ափսամենն, ինչ վոր աշտեղ գտնում ելին. քշում բերում ելին կանանց և աղջիկներին:

Վոտքի կանգնեց ոռու գործապետը և սուր մի սուլոց արձակեց: Սակայն զինվորներն իսկույն և յեթ չթողին կողոպուտը: Կրկին անգամ սուլեց գործապետը և բարձրաձայն հայհոյեց:

— Դեհ,— ասաց նա,— ժամանակ ե ճանապարհելու: Դեռ շատ գործ ունենք: Կապոտեցեք պ շարներն ու ձեռք բերած զիբիլը և նստեցեք հիերիդ: Իսկ վոչպեպի լավ հիշեն շան վորդիքը, թե գեներալ Դենիկինի արժիպներն ինչպես են հաշիվ տեսնում, կախեցեք այս շներին,— և նա իր կոշիկով բոթեց գետնին փռված և կապկպած առաջի տղամարդկանց:

Բոլոր նրա ասածներն Ալին չհասկացավ, բայց յերբ վոր տեսավ, թե ինչպես զինվորները բռնեցին կապկպած տղամարդկանց, յերբ վոր տեսավ, վոր գերիներին մեկն

ել իր հայրն ե,— դողաց նրա սիրտը, կատաղի սի ծվոց արձակեց նա և, ինքն իրան հաշիվ չտալով, հարձակվեց զինվորների վրա:

Զինվորը վոտքով հրեց նրան և գետին զլորեց, սակայն Ալին նորից վեր թռավ և առամները խրեց իր հորը բռնող զինվորի ձեռքի մեջ:

Ցավից վոռնաց զինվորը, հայհոյեցին և ծիծաղեցին մյուս զինվորները:

— Այ բեգ շան լակոտ,— զարմացած բղավեց մեկը և սուրը բաշելով փոքր ինչ կտրեց Ալուն:

Ցավն ալբեց, Ալին որորվեց, ընկավ ճանապարհի փոշու վրա և արյունն յեկավ ու ծածկեց յերեսը, աչքերը, մատները:

Կարծես յերազում եր լսում Ալին, թե ինչպես ինչ վոր մարդիկ սպանվածներին քարշ են տալիս վոտքերից բռնած, իսկ հետո զգում ե, վոր ծեր Մուխտիրը զգուշաբար շփում ե նրա վերքը և ինչ վոր խոսքեր ե շրջում:

Իսկ յերբ վոր ուշքի յեկավ Ալին և ուժերը հավաքելով զլուխը բարձրացրեց, աչքիսի գարհուրելի բան տեսավ, վոր սկզբից չեր հավատում իր աչքերին:

Կաղնու հասո ճուղերի վրա կախված ելին առաջի տղամարդկանցից վեց հոգի, վորոնք վողջ-վողջ գերի ելին ընկել ոռուներին:

Փոշու տապեր բարձրացնելով և բարձրաձայն յերգեր ասելով հեռանում ելին առաջի ոռու զինվորները:

Իսկ ծեր և սպիտակահեր Մուխտիրը ձեռքերը վեր պարզած աղաղառում եր նրանց յետից:

Անիծվեք դուք, անիծվեք, անհավատներ, անեծք ձեզ և արյան վրիժառու թյուն:

Ծեր Մուխտիրը բուժեց Ալու վերքը: Բայց յերեսայի աջ ձեռքն այդպես ել մնաց՝ անգոր կախված:

Դատարկվեց տուլը. ել վոչ հայր մնաց Այու համար,
վոչ քուլը:

Վոչոր չմնաց նաև ծեր Մուխտիրի համար:

— Ել բան չունենք այստեղ: Գնանք քաղաք: Թե չե-
այստեղ սովից կսատկենք, բայց չե՞ վոր մենք գեղ մի
սրբազան գործ ունենք կատարելու—վրեժը....:

Այսպես եր ասում ծեր Մուխտիրը տաս տաքեկան
Այուն:

Առաջին անգամ եր, վոր Ային տեսավ աղմկալից քա-
ղաքը, քարե շինությունները, բարձրաբերձ մինարեթներ-
ը, գեղեցիկ ապրանքներով լեցուն խանութները, վերված
վաճառականներին և ուսս վոսկեպատ գեներալներին:

Բայց վոչինչ չեր ուրախացնում Այուն և հարցասի-
րությամբ չեր, վոր փայլում էյին նրա կանաչավուն
վազրի ձագի աչքերը:

Ծեր Մուխտիրը հրամայեց նրան նստել շուկայի
ծայրին, պարզել առաջ իր անկենդան ձեռքը, վորի վրա
չերևում եր վերքից մնացած սպին և չերգել:

Յեվ Ային ամեն ինչ կատարում եր առանց ձայն հա-
նելու:

Որվա ընթացքում հալաքած կեղտոտ և պատռուտ-
տած փողերը կերակրում էյին ծերուկին և տղային:

Սակայն ծեր Մուխտիրը չհրամայեց Այուն միայն
չերգել և վողորմություն խնդրել:

Նա հրամայեց Այուն նաև լսել, ականջ դնել և տես-
նել, թե ինչ ե կատարվում շուկայում, ինչի մասին են
շշնջում առևտրականները, ինչից են գանգատվում կա-
մացուկ քաղաքի ահաբեկված բնակիչները, ուր և վոր-
քան ուսս զինվորներ են անցնում և գնում:

Յեվ գեղ էլի շատ ուրիշ հանձնարարություններ եր
տալիս ծեր Մուխտիրը փոքրիկ Այուն:

Ինքը Մուխտիրն ևս ամբողջ ուրը շրջում եր քաղա-

քում, չերբեմն չերկու-չերեք որ չեր գալիս տուն քնելու:
Գիշերով չերբեմն ինչ վոր անհայտ մեկը զգուշաբար յե-
ղունգով ճանկոռւմ եր լուսամուտի ապակին և Մուխտի-
րը կայտվի պես կամայուկ և անաղմուկ դուրս եր սո-
լում տնից:

Ային վոչինչ չեր հարցնում. նա գիտեր, վոր ծեր
Մուխտիրը չի մոռանա իր դաժան չերդումը, վոր նա տը-
վեց ծառերից կախված վեց զիալի տոչև:

4

Մեկ անգամ ծեր Մուխտիրը մտահոգված վերադար-
ձում տուն:

Կարծես թե ինչ վոր ջերմ ու տենդ եր բռնել նրա
մարմինը:

Մեկ պառկում եր անկյունի կեղտոտ ծղոտի վրա,
մեկ վեր եր ցատկում և տենդորեն պատրաստվում եր
գնալ ինչ վոր տեղ և վերջապես նա ասաց.—

— Չե, ել չեմ կարող: Ծեր Մուխտիրն ել ուժ չու-
նի: Զերմությունն այրում ե մարմինս, վոտքերս ծալվում
են: Այսօր ել սարերը գնալ չեմ կարող: Իսկ աչնտեղ ինձ
սպասում են և տեղեկությունների չեն կարոտ, մինչդեռ
տեղեկություններն այսօր ուրախալի չեն: Ելի դու պետք
ե ինձ փոխարինես, Այի, դու պետք ե վազես լեռները և
ամեն բան պատմես:

Հազը խեղդեց Մուխտիրին, հետո նա ուժասպառ
բնկավ ծղոտի վրա:

Ային զոգում եր անհամբերությունից և վախից.—
խո՛ղ չե՞ք հանկարծ Մուխտիրը բոլորովին թուլանա և
բնկի ու մեռնի և չկարողանա ասել այն ամենն, ինչ
վոր պետք ե պատմել այնտեղ, սարերում:

Բայց չե, Մուխտիրը շունչ առավ, գլուխը բարձրաց-

րեց և կաթացուկ ձայնով պատմեց, թե ինչ ճանապարհով պետք է գնալ սարերը:

Գիշերը մթին էր և խավար և ճանապարհը կախված էր անհուն անդունդների վրա:

Սակաչն Ալու աչքերը սրատես էլին, իսկ վոտքերը ամուր:

Դուրվում էլին քարերը նրա արագավազ վոտքերի տակից, մագլցում էր նա պատի պես ուղղահայաց ժայռերը, և առանց զգալու թշնամի թռչում լեռնալին վառակների վրայից:

Տեղ-տեղ մխում էլին ոռու պահակների խարուկները, սակայն անաղմուկ և զեանին կորացած, սողալով անցնում էր Ալին բոլոր վառագավոր տեղերը:

Մթին և մուռլ կիրճում ինչ վոր մեկը ձայն տվեց նրան պաշտանական խոսքով: Յեվ Ալին պատասխանեց այնպես, ինչպես վոր ծեր Մուխտիրն էր սուփրեցրել:

Իսկույն և յեթ ամեն կողմից քարերի տակից վազեցին չեկան բոլորը և սկսեցին ուշի ուշով դիտել և գնանել Ալուն:

— Ո՞վ է այս տղան, վորտեղից է և ինչպես է քմացել նա մեր գաղտնի պարուր:

Այն ժամանակ մեկը ճանաչեց նրան:

— Այդ Ալին է: Նա մեր գործն է անում: Նա ուղղում է վրեժխնդիր լինել իր հոր և բրոջ համար:

Բոլորը հանգստացան, իսկ Ալին, աշխատելով չմտառալ Մուխտիրի և վոչ մի խոսքը, պատմեց ամեն ինչ:

Ռուս վոսկեզոծ գեներալների գործերը վատ են: Հյուսիսից նրանց բռնում են հենց իրանց ուռաները, վորոնք սրանց դաժան իշխանութիւնը գեմ են: Շուտով այս օրուս վոսկեզոծ գեներալները ստիպված են լինելու գնալ ամբարի հեռուն:

Բայց չպետք է թողնել, վոր փախչեն, թե չե նրանք

կը կոտորեն սպիտակ բանտում նստածներին, կավերեն քաղաքը և հետո դեռ յերկար ժամանակ կմնան վորպես մի ահեղ սպառնալիք:

Չպետք է թողնել, վոր գնան:

Յեվ վերջապես վրեժի դաժան յերգումը միայն ծեր Մուխտիրը չէ, վոր ավել էր:

Ամեն ինչ վաղուց էր վորոշված:

Քաղաքում ևս բավականաչափ մարդիկ կը գտնվեն, վորոնք ատում են ոռու վոսկեզոծ գեներալներին: Իրանք զինվորներն ել նրանց աչքան ել չեն սիրում: Հարկավոր է միայն սկսել:

— Լավ. —ասաց ջիգիթներից մեկը, — շատ լավ: Բայց յեթե ծեր Մուխտիրը հիվանդ է, ապա ո՞վ պետք է պաշտանական նշանը տա մեզ: Չե վոր Մուխտիրն է միակը, վոր քաղաքը լավ է ճանաչում:

— Իսկ յես ի՞նչ եմ, —ասաց Ալին և նրա ձայնը դուրաց: Նա վախենում էր, վոր իրան ծաղրեն:

— Դու, — գարմացավ ջիգիթը և, կռնալով, ուշադրութեամբ նայեց տղայի աչքերին: — Վագրի ձագնակ... քեզ վրա կարելի չէ հույս դնել... Բայց հիշիր. քեզնից է լինելու կախված հարյուրավոր մարդկանց կյանքը:

Ալուն այդ բանը հիշեցնելու կարիք ել չկար:

5

Տաք և խնդումալից մի օր էր:

Սակայն ոռու վոսկեզոծ գեներալները չէլին հրճվում վոչ արևից և վոչ ել կապուտակ յերկնքից:

Ինչ վոր մի բան նրանց մտահոգում էր և հուզում:

Վազ առաջնորդի սկսվել էլին իրարանցումը և ճանապարհի պատրաստութիւնները: Նրանք պատրաստվում էին հեռանալու քաղաքից:

Շուկալում ել տրամադրութիւնը հուզումալից էր:

Շշնջում ելին և գլուխներն որորում վաճառականները, փակում ելին խանութները:

Մական շուկան մարդաշատ էր, ավելի քան յերբեք: Իջնում ելին լեռներից ձիավորներ և փոտավորներ՝ տուրքակներով և զամբյուղներով, տկճորներով, միայն շատ քիչ ելին ծախում և գնում, այլ հավաքվում ելին խումբ-խումբ և խոսում իրար հետ:

Կարծես ինչ վոր բանի ելին սպասում:

Իր փոշոտ անկշունում նստած չեր միայն կուռը շորացած Ալին և չեր լերդում նա իր չերգը:

Վաղ առավոտից վաղվում էր նա փողոցներով, բակից-բակ, դիտում էր և ականջ դնում:

Յեվ յերբ վոր գալիս էր նա շուկայի հրապարակը, ուշի-ուշով դիտում լեռներից լեկած արտասովոր գնորդներին, ապա՝ ժպտում էր և նորից անհետանում:

Ամենից հաճախ շուռ էր գալիս նա սպիտակ և կուր բանախի շուրջը, նրա սպիտակ և բարձր պարիսպների տակ: Բանախի գոնների մոտ ել այսոր անհանգիստ էր:

Մոտենում ելին ինչ վոր ձիավորներ և հանձնում հրամաններ պարունակող սպիտակ ծրարներ:

Հետո բանախի դռներից ներս մտավ մեկ զորամաս: Այդ զորամասը հասարակ զինվորներից չեր, այլ տմբողջապես սպաներից, վորոնց ուսնոցները շողշողում ելին արևի տակ:

Այու աչքից փոշինչ չվրիպեց:

Յերբ վոր ամենագլխավոր պետը մոտեցավ բանախին, վագեց Ալին դեպի շուկայի հրապարակը, վեր պարզեց իր միակ առողջ ձախ ձեռքը և մի սուր սուլոց արձակեց:

Բազմաթիվ գլուխներ դարձան նրա կողմը և բազմաթիվ աչքեր հավանությամբ և խրախուսանքով նայեցին նրան:

Փողոցներով և նրբափողոցներով զաղտագողի շարժ-

վում ելին առաջ շուկայից փոշինչ չառնող գնորդները և իրանց ապրանքները չհանող վաճառականները:

Իսկ Ալին վազում էր փողոցով:

Ինչից պետք է վախենար: Ով պետք է ուշք դարձներ կուռը շորացած փոքրիկ տղայի վրա:

6.

Ճոնչացին բանախի ծանր դռները և աչնակից դուրս լեկավ գերիների խումբը՝ շրջապատված սպաների զորամասով:

Ինքը՝ ափազ պետը հրամաններ էր արձակում:

Գերիների մեջ կային և թխադեմ և արծվաքիթ լեռնցիներ և նիհարած ու ցնցոտիներ հագած ռուսներ՝ կանաչ ու ծերունիներ:

Գնում ելին նրանք գլուխները կախ, գիտելին, վոր փոշաբլի հոտի պես քշում են նրանց դեպի մահ:

Յերբ վոր մեկ փողոցն անցան և պետք է անցնելին դեպի մյուսը, Ալին կանգնած էր անկշունում, նա թափահարեց իր առողջ ձեռքը և սուլեց և ինքն առաջինը հարձակվեց հենց ուղղակի գլխավոր պետի վրա:

Վազում էր նա փոքրիկ, մեկ ձեռանի, անգն և կիսամերկ, սակայն աչնախի կատաղությամբ ելին աչրվում նրա աչքերը, վոր իսկույն և լեթ ինչ վոր շփոթ և ցնցում անցավ սպաների զորամասով:

Կորի, շան լակոտ, — բղավեց պետը, բայց դրան ի պատասխան ամեն կողմից ճարձատեցին կրակոցները:

Յեռակից և բոլոր անկշուններից, առջևից — վազում ելին առևտրականներն ու գնորդները, այժմ արգեն՝ առանց կողովների և պարկերի. սակայն՝ հրացաններով և կեռ սրերով:

Վռանաց պետը:

— Մուռտառ շան լակոտ, — ճչաց նա և ուղղակի կրակեց Այու վրա:

Արյունաշագախ ընկավ Ալին:

Բայց հենց նույն րոպեյին նրա կողքին փովեց լինքը, գլխավոր պետը, ընկնում էին նաև սպաները, և ուրախ գոչում էին ազատագրված գերիները:

Սափում էին Ալու աչքերը, բայց նա լսում և տեսնում երարդեն հաղթանակը:

Կռացավ նրա վրա ջիգիթը, քնքշորեն շոյեց նրան և ասաց.—

— Շնորհակալ ենք քեզնից, Ալի, շնորհակալ ենք: Սուտ եր ասում ռուս փոսկեզոծ գեներալը.— շան լակոտ չես դու, այլ՝ վագրի ձագ:

Ժպտում եր Ալին, խեղզվելով արյունից, այլ ևս վոչինչ չեր կարող ասել. սակայն ուրախանում եր ըաց անելով սպիտակ առամները:

Հավաքվել էին ջիգիթները և ազատագրված գերիներն Ալու փոքրիկ մարմնի շուրջը գլուխները խոնարհել էին և լուռ ու տխուր կանգնել:

— Կոխը գեռ չի վերջացել,— ասաց ջիգիթներից մեկը,— փագրի ձագը ճանապարհ ցույց տվեց մեզ, նա փորեցրեց, թե ինչպես պետք է կռվել և վրեժխնդիր լինել: Յեվ նրան մենք չենք մոռանա յերբեք...

Թարգմ. Տ. Հախումյան

ԱԼՅԱԽԻՆ

Սատանի կարմիր ձուռները

Ա.

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԻ ՈՒՆՏԸ

Մեր հերոսների հայրը տարագիր եր Ռուսաստանից, բայց վաղուց արդեն վերաբնակվել եր Ուկրաինայում մի փոքրիկ գյուղում Յեկատերինոսլավի մոտ: Նրա ամբողջ գույքը բաղկացած եր կողքի վրա թեքված մի հին խրճի-

թից, մեկ ել քոսոտ կառավի՝ նման մի եգ ձիուց: Չմեռլ նա «աշխատանքի» չեր գնում քաղաք, իսկ ամառը մի կերպ փորփորում եր իր հողի կտորը և ապրում «բերքով»: Քաղաքացիական պատերազմի սկզբում այդ խրճուկ սեփականությունն ել վոչնչացավ կրակի մեջ: Մի անգամ մութ գիշերով ներս խուժեց Բատկո Մախնոյի հրոսակախումբը, և դժբախտ գյուղից մնացին միայն սև քարերի և տաք մսի-րի կույտեր:

Վշտացած և չարացած աղքատը, ընտանիքը մի կերպ տեղավորելով քաղաքում, առանց նաչելու իր ծեր հասակին, գնաց կամավոր մտավ կարմիր Բանակը, անիծյալ բանդիաներից և առհասարակ սպիտակ-զվարդիականներից վրեժ հանելու բուռն ցանկությամբ:

Վարդուն հրաժեշտ տալիս նա միայն մի քանի խոսք ասաց.

— Այ ինչ, Միշուխա. յեթե ինձ սպանեն, իսկ այդ անիծյալ Մախնոն դեռևս կենդանի լինի, վորոնիր, գտիր նրան, թեկուզ են աշխարհում, ճիպոտի տակ դիր և աչնպես դադդորիկ ածա, վոր յերբեք չմոռանա սեր գյուղը: Միայն շուտ մեծացիր...:

Հայտնի չե—կատուի եր անում արդյոք հայրը, թե լուրջ եր խոսում, բայց Միշկան, պողպատի պես փայլեցնելով ցաւմալից աչքերը, պատասխանեց կտրուկ.

— Անհոգ կաց. հայր, այդ եժան չի նստի նրան: Յես ցույց կտամ նրան, թե ինչպես են աչրում գյուղերը: Դու ասա միայն, թե դադդորիկ ածելիս քանի հարված տամ:

— Թեկուզ հենց հիսուն, այդ ել հերիք ե:

Հայրը ծիծաղեց և պինդ համբուրելով մարմնեղ պատանուն, գիմեց դեպի գուռը:

— Իսկ յես գերի կվերցնեմ Վրանդելին. չե՞ վոր նա գնդակահարեց մեր Ֆեդկալին,— միամտորեն նկատեց աղջիկը, բաշելով հեռացող հոր փեշից:

Լսելով ավագ փորձու—հավաստու—մարտիրոսական մանկան հիշատակությունը, ծերունին գունատվեց և, մի անգամ ևս գրկելով յերեխաներին ու լացող կնոջը, արագ շուռ յեկավ և թերթերունքներից սրբելով մատնոց արցունքը՝ դուրս գնաց։

Այդ որից վոչ մի լուր չկար նրանից... Ամենքն էլ հավատացած էին, թե նա վաղուց արդեն սպանված է։ Միայն կինն էր, վոր վշտի ու կարտի մորմոր սրտում՝ չէր հավատում և որը որին սպասում էր, վոր նա պիտի վերադառնա։

Բայց յերկվորչակները չէին լալիս։ Լալու և տխրելու տեղ նրանք յեռանդով պատրաստվում էին առաջիկա ռազմական կյանքի համար, լրջորեն վճռելով վրեժ առնել ահարկու բանդիտ Մախնոյից և սպիտակ-գվարդիական գեներալից, ինչպես խոստացել էին իրենց հայրիկին։

Նրանք լավ չէին հասկանում տեղի ունեցող այն համաշխարհային անցքերը, վորոնք անվանվում էին Հոկտեմբերյան հեղափոխություն և քաղաքացիական պատերազմ. բայց ամենագլխավոր բանը յուրացրել էին պինդ ու անխախտ. — նրանք հասկացել էին, վոր գլուղացիներն ու բանվորներն ապստամբել են իրենց հարստահարողների, ցարերի և բուրժուաների դեմ, վորոնք խլել են աշխատավորների արյուն-քրտինքով ձեռք բերած հողը, գործարանները և բոլոր հարստությունները։ Այո, իհարկե, հարուստներին դուր չի յեկել, ուստի և սկսվել է պատերազմը։

Կորցրածը վերադարձնելու համար կուշտ բուրժուաները ցարական գեներալների, վաշխառուների և այլ սպիտակ գվարդիականների հետ միասին ժողովրդի դեմ գնացին։ Ժողովրդին պաշտպան կանգնեցին Սորհրդային իշխանությունը և Կարմիր Բանակը, վորոնք ուզում են յերկրի վրա հաստատել աշխատավորների ազատություն և յեղբայրություն։

Թե ինչ էր ազատությունը, այդ մասին էլ պատանիները շատ աղոտ գաղափար ունեյին, բայց զգում և հավատացած էին, թե դա զարմանահրաշ գեղեցիկ ու պայծառ մի բան է, արևի պես։

Մեր պատանի հերոսների ամբողջ համակրանքն, իհարկե, հեղափոխության և Սորհրդային իշխանության կողմն էր։

Այսպես, նրանց ռազմաճակատ էր մղում վոչ միայն անձնական վրեժի ծարավը, այլ ջերմ ցանկությունը՝ կենդանի մասնակցություն ունենալ ազատության համար մղվող պայքարին։ Այդ պայքարը նրանց ներկայանում էր ամենափանտաստիկ գոյներով, լի հերոսական քաջագործություններով և անհնարին արկածներով։

Նրանց յերեակալությունը վառում էին մանավանդ այն վեպերը, վոր նրանք սիրում էին կարգալ։ Յե՛վ այդ պատճառով պատանիների գիտակցության մեջ ժամանակակից բոլոր անցքերն ու անձերը խառնվել էին իրենց կարգացած գրքերի հերոսների հետ, այնպես վոր յերբեմն իրենք էլ չգիտեին, թե վորտեղ և վերջանում հրաշալի հեքիաթն ու մտացածինը և վորտեղ սկսվում իրական, դժան կյանքը։

Մասնավոր խոսակցությունների և մանկական յերպանքների մեջ նրանք աննկատի կերպով ստեղծել էին նույնիսկ մի ուրույն ժարգոն, վորը հասկանալի չէր միայն իրենց։

Այսպես, որինակ, ընկ. Տրոցկուն անվանում էին Կարմրամորթների Մեծ Յեղապետ Յագուար, Բուդյոննուն — Կարմիր Յեղջերու, Մախնոյին — Կապույտ Աղվես, Վրանգելին — Սև Չաղալ, սպիտակ-գվարդիականներին առհասարակ անվանում էին «դեղնադեմ շներ», իսկ Կարմիր բանակը զարձրել էին կարմրամորթ ռազմիկներ։

Նույնիսկ իրենք իրենց մկրտել էին հերոսների

անուններով: Նմանեցնելով վեպի նշանավոր վորսորդին, Միշկան իրեն անվանում էր Հետախուզիչ, իսկ Դուռնկան, վոր միշտ տղալի շոր էր հագնում, յուրացրել էր Ուրդ տնունը:

Յերկար նախապատրաստությունից հետոնրանք վրձնել էյին վերջապես անհապաղ մեկնել ռազմաճակատ և կատարել հրաժեշտի ժամին հոր տված խոստումը:

Պատանիները մշակեցին ռազմական մի «փառավոր» ծրագիր, վորը կատարելապես իրադրծելի յեր թվում նրանց: Առաջին հերթին վորոշեցին զնալ կարմիր ռազմիկների անհաղթ պարագլուխ Բուդյոննու մոտ, ապա, գործնականի մեջ մի քիչ վարժվելուց հետո միայն նրանք պիտի վորոնեյին «Կապույտ Աղվեսին» — Մախնովին, վոր մի լավ ծեծեն նրան, գլուխը կտրեն և իբրև մի սարսափելի հաղթանշան՝ մատուցեն Մեծ Յագուարին — Տրոյկուն:

Ուրեմն, վաղը լույսը բացվի թե չէ՝ զննում ենք պատերազմ...

— Դնում ենք...

— Տուր ձեռքդ, բնկեր:

Պատանիներն ամուր գրկախառնվեցին և տալ իրենց կարգացած վեպերի կարմրամորթ հերոսների պես հանդիսավորապես «չեղբայրացան» և նույնիսկ յերգումով խոստում տվին զժբախտության մեջ չերբեք չթողնել իրար, միշտ միասին լինել և, յեթե պատահի, մեռնել իրար հետ կռվի դաշտում:

Բ.

ԿՐԱԿԵ ՈՂԱԿԻ ՄԵՋ

Անցավ յերեք ամիս այն որից, յերբ պատանիները մտան Բուդյոննու կարմիր կազակային գունդը: Նրանց լեկերացել էր մի չինացի պատանի՝ Յեու-Յեու անունով: Մեր հերոսները վառագով և արկածներով լի ռազմական

կյանքի մեջ կոփվեցին և զգում էյին իբրև իրենց կատարելապես հասուն կազակներ:

Յերեքն էլ շատ անգամ մասնակցում էյին կռիվներին, դնում էյին հետախուզության, հիանալի կերպով արշավում էյին ձիերով և կատարելապես վարժվել էյին գնդացիորենք կրակել, մանավանդ «Լյուխ» սիստեմի գնդացիորենք, վոր Յեու-Յեուն կարողանում էր կրել իր մեջքի վրա տասնյակ վերստերով: Շատ բաներում նրանց ցուցադրած առաջադիմությունը զարմացնում էր նույնիսկ ծեր կազակներին: Շուտով խստաբարո ռազմիկները սիրեցին նրանց, իբրև իրենք կրտսեր չեղբայրների, և հաճախ, խփելով մերթ մեկի, մերթ մյուսի ուսին, հաճությամբ ասում էյին.

— Դուք իսկական բուդյոնովցի յեք յեղեր:

Սա համարվում էր չերվոնյան կազակների ամենաբարձր գովասանքը:

Մի անգամ այն կազակ գունդը, վորի մեջ ծառայում էյին պատանիները, հրաման ստացավ հակառակորդին դուրս բշելու ամրացրած դիրքերից: Հարձակումից առաջ անհրաժեշտ էր շոշափել աչդ դիրքերը հետախուզության միջոցով, վորպեսզի հարվածը հասցվի ամենաթույլ կողմի վրա: Մեր հերոսների մի նոր համառ խնդրանքից հետո գնդապետը համաձայնեց նրանց մենակ ուղարկել հետախուզության: Ստանալով ռազմական խնդիրը, բարեկամներն ռոտ իրենց հին սովորության մի քիչ վիճաբանեցին այն մասին, թե ինչպես պետք է անեն, վոր վորոշումը լավագույն կերպով կատարեն: Իբրև «Հետախուզիչ»՝ Միշկան, բնականաբար, ինքն ստանձնեց առաջին անկախ հետախուզության հրամանատարությունը, մանավանդ վոր նա մի առանձին հոտառություն և ընդունակություն ունեւր արագ կռահելու և հարմարվելու տեղին, գրությանը:

Հեռակալ որը, գեո լույսը չբացված, անխոնջ ու հա-

վատարիմ Յեու-Յեուլի ուղեկցութեամբ, մեր հերոսները ճանապարհ ընկան, վոտից-գլուխ գինւած:

Այդ ժամերին ամեն մի կենդանի արարած քնած էր առանձին խոր ընով: Նույնիսկ գիշերային թռչունները հագիւ էին խանգարում բնութեան խորհրդավոր հանգիստը անշուշտ չերևալով և վայրկենաբար չքանալով խավարի տեղ: Թանձր մառախուղը, պառավ վնուկի ճերմակ մագերի պես, ծավալվել էր խոնավ դետնի և թփուտաների վրա, միտապողազ շղարշով ծածկել անառնը, լցրել փոսերն ու ձորերը և ամեն ինչ շուրջը դարձրել մի ծխող անապատ, լի խորհրդավորութեամբ ու սարսափով: Խվում էր, թե ամեն մի թփի յետևը, ամեն մի փոսում ու ձորում մեկը, աաբա-փելի ու թշնամի, տապ էր մտել և սպասում ճամբորդի:

Բայց մեր հետախույզները Հետախույզի առաջնորդութեամբ անվախ քայլում էին այդ սարսափելի մթութեան մեջ, յերբեմն յերբեմն սալթաբելով խորդուբորդ տեղերում:

Վաչ մի քալլ լետ չմնալով, նրանց լետեից գնում էր Յեու-Յեուն՝ պնդակազմ մեջքին բարձած «Լյուխի» փորիկ գնդացիքը փամփուշտների պաշարով:

Այս կարգով նրանք առանց վորեւ արկածի անցան մեր դիրքի վերջին պահակակետերը և շուտով ընկան վրտանգներով լի «մեռած» տարածութունը յերկու թշնամի բանակների միջև, վորոնք դիտում էին իրար և վորոնցից լուրաքանչլուրը պատրաստ էր ամեն մի բույս անսպասելի կերպով հարվածել հակառակորդին:

Այդպիսի համարձակ, չափած ու ձեւած քայլերով մի կես վերստ ևս անցնելուց հետո, Միշկան մի բույս կանգ առավ: Ովոզն իսկույն քիթը խփեց նրա ծոծրակին և նույնպես կանգ առավ ակամա, իսկ Յեու-Յեուն ընկավ Ովոզի վրա:

— Շըբ, — շնչաց Միշկան: — Պաղեցեք:

Յեու Յեուն և Ովոզը վայրկենաբար պաղեցին թաց

խոտի վրա և սկսեցին սպասել, թե ել ինչ է հրամայելու Միշկան, վորը գործի ժամանակ չէր հանդուրժում վոչ մի դիտողութուն:

Միշկան ուշադիր ու սուր հայացքով նայեց շուրջը, մտաբերելով ուղղութիւնը և ընտրելով այն կետը, դեպի ուր պետք էր գնալ:

Շուրջը տարածվում էր մի մերկ տարածութուն, տեղ-տեղ ձորերով կտրված. առջև գտնվում էր մի փոքրիկ թրփուտ, վորը վերջանում էր անտառի ու շերտով:

Բայց ամեն ինչ շղարշված էր ախպիսի թանձր մառախուղով, վոր տառ քտան քայլի վրա արդեն վոչինչ չէր յերևում:

Սուշուում Միշկան նկատեց մի ինչ վոր մուկ բլրանք-ման բան, վոր նման էր ծառերի պուրակի: Չմոլորվելու և ուղղութիւնը չկորցնելու համար նա վճռեց ուղղակի գնալ դեպի այդ բլուրը, իսկ ախտեղից ընտրել նոր կետ:

— Պառկել և հետեւել ինձ, — կարճ հրամայեց Միշկան:

Յերեքն ել կպան գետնին և ուրվականների պես անշուշտ, շորեքթաթ առաջ սողացին առաջվա կարգով, իրարից վոչ ավելի քան 2—3 քալլ հեռու:

Ժամանակ առ ժամանակ Միշկան կանգ էր առնում, բարձրացնում գլուխը և լարված, սուր հայացքով դիտում շրջակայքը: Յերբեմն, նմանեցնելով Հետախույզին, նա պառկում էր խոտի վրա և, ականջը գետնին դնելով, լսում էր խողութիւնն ամեն մի շրջունի վրա, ջանալով հասկանալ, թե ինչ է նշանակում այս կամ այն ձայնը:

Ովոզը ճշտութեամբ նույնն էր անում, ինչ վոր Միշկան, և միայն Յեու-Յեուն էր, վոր սառնասրտութեամբ պաղում էր կամ պառկում փորի վրա և համբերութեամբ սպասում հետագա հրամաններին: Նա կարծում էր, վոր իր գործը հրամաններ կատարելն էր, իսկ մնացածի մասին պետք է հոգար իր անվախ «կապիտանը», վորի շը-

նորհքին ու տաղանդին նա հավատում եր անվերապահ:

Բայց ամեն ինչ լուռ եր ու խավար:

Յերբեմն մերթ մեկի, մերթ մյուսի մարմին կարծես սառը ջուր եր ժողվում և սիրտը դողում, բայց նրանք շարունակում ելին առաջ սողալ դեպի նվիրական նպատակները:

Բանից յերևաց, վոր խորհրդավոր բլուրը, դեպի ուր առաջ ելին շարժվում հետախույզները, վոչ այլ ինչ է, չեթե վոչ ծառերի մի մեծ պուրակ՝ կտրված անտառից, ովազիսի պես և շրջապատված շատ մանր ու ցանցառ թրփուտով: Դիմացը, խորին մթության մեջ արդեն յերևում եր անտառը, ուր յենթադրվում եր թշնամին:

— Հանգստանանք, կամաց հրամայեց Միշկան, ոձի պես ներս սողալով թփուտը:

Նույնպես անշշուկ ներս սողացին մնացածները և տեղնուտեղը պառկեցին իրար կպած:

Սակայն գգուշավոր Միշկան մանրամասնորեն հետազոտեց մոտակա թփերը և, գտնելով մի մեծ փոս, հրամայեց համենայն դեպս տեղավորվել նրա մեջ:

Դեռ «դիրքեր» չեղին բռնել նրանք, յերբ Միշկան, հագիլ լսելի կերպով շշնջալով, վոր սուս կենան՝ ականջը կպցրեց գետնին:

Ամենքը տապ մտան փոսի մեջ, շունչները պահած և սրտատրոփ վսրսալով ձայները: Սակայն վոչ Ովողը, վոչ ել Յեռ-Յեռն վրչինչ չեղին լսում:

Մի բուպեյից Միշկան գլուխը բարձրացրեց և կծու ցուկ շշնջաց:

— Յես ինչ-վոր տարրորինակ մի շրջուն և ապա մեծադի մի խիստ հատու գնդոց լսեցի: Սա կասկածելի չե, տղերք: Պատրաստ յեղեք:

Ովողն ու Յեռ-Յեռն ձեռաց հարմարավոր հենարան գտան գնդացիների համար և պատրաստեցին վարաբիները:

Միշկան շարունակում եր անշարժ պառկած մնալ փորի վրա, սուր հայացքը սկեռած խավարի մեջ: Հանկարծ նա վրա ընկավ իր կարաբինին և նորից հրամայեց.

— Շշը: Պատրաստվել կովի: Բայց առանց հրամանի չարձակել:

Ովողը վայրկենաբար պառկեց գնդացիների մոտ, իսկ Յեռ-Յեռն, ըստ սովորականին նստելով ծալապատիկ, փոսի հատակին, անվրդով ձեռքը դրեց փականի վրա:

Մի բուպե չի շանցավ, յերբ փոսի աջ կողմից, յերբ շորս քայլի վրա, կուզե-կուզ սողաց զինվորի մի գորշ ուրվական հրացանը ձեռքին:

Նրա յետևը աղոտ ցուլաց մի սվին, յերկրորդ, յերրորդ... Նույնը ձախ կողմից...

Մեր հերոսները դեռ գլխի չեղին ընկել, թե բանն ինչու՞ն է, յերբ ամեն ինչ չքացավ շարագուշակ մառախուղի մեջ, կարծես ուրվականներ լինեցին:

Շուրջը խաղաղ եր զարհուրելի...

— Ի՞նչ է նշանակում այս, — շշնջաց Ովողը Հետախույզի ականջին:

— Այս ախ է նշանակում, սատանան տանի, — պատասխանեց Միշկան, — վոր մենք ուշացել ենք հարձակում գործել, դեղնադեմ շներն արդեն կանխել են մեզ: Այս առաջին շղթան եր, վոր անցավ... Բանը լավ չե...:

Միշկան բորեց ծոծրակը. նա չեր իմանում ինչ անի և նայում եր Ովողին:

Այն դեպքերում, յերբ դժվարին կացություն եր ըստեղծվում և մի շարք վերացական նկատառումներ ելին պահանջվում, Ովողը սովորաբար ավելի շուտ եր հնարը գտնում և վտանգից ազատում:

— Այ ինչ, յեղբայր Հետախույզ, մենք պետք է, ինչ ուզում է լինի, շտապենք հայտնել մերոնց, այլապես մեր գունդը կջարդվի:

— Դե, իհարկե, ստատման տանի, — գալարացած Միշկան, — բայց բանն այն է, թե ինչպես անենք այդ քններս շղթա յե: Իսկ յետևներիցս, յերևի, մի ուրիշը կգա:

— Այ ինչպես, — առարկեց Ովոզը, — Յես ու Յեու-Յեուն կմնանք աչտանդ և, հենց վոր յերևա յերկրորդ շղթան, չեղևից զնդացիրալին կրակ կբանանք...

— Հետո, — անհամբեր ընդհատեց Միշկան:

— Հետո, դու իսկույն կվազես առաջին շղթայի յետևից և կաշխատես խուճապի ժամանակ անցնել մերոնց մոտ և անել, ինչ վոր հարկավոր ե...:

— Հրաշալի, — ցնծալին շշնջաց Հետախուչը: — Դու աղջիկ չես, այլ մի հերոս: Դե, յես չքացա: Ընդունիր հրամանատարութունը և արա, ինչպես առացիր...:

Այս ասելով, նա չքացավ մառախուղի մեջ՝ թշնամու գինձորներէ շղթայի յետևից:

Յեու-Յեուն թեև քիչ թե շատ հասկացավ, թե ինչի մասին եր խոսում «կապիտանը» Ովոզի հետ, բայց և այնպես կատարյալ հանգստութուն պահպանեց և, առաջվա պես ծալապատիկ նստած, պատրաստ պահած ունեք կարաբինը, սպասելով հրամանների:

Միշկան դեռ քսան քայլ ել չէր անցել, յերբ թփերի յերկու կողմերից յերևացին սպիտակների նոր սողացող շղթաներ:

Ովոզը հրամայեց Յեու-Յեույին կրակ բանալ նրանց յետևից ձախ թևի վրա, իսկ ինքը զնդացիրի բերանն ուղղեց աջ թևի վրա:

— Տրախ-տախ-տախ-տախ, — հանկարծ ճրթճրթաց գրնդացիրը, միանգամից պատռելով վաղորդյան անդորրութունը և կարծես թե արթնացնելով քնած յերկիւր:

— Բահ, Բա-բահ... բահ, — ձայնակցում էր Յեու-Յեուն կարաբինից շեշտակի կրակելով:

Մի բանի մարդ թե աչից, թե ձախից գլորվեցին գե-

տին: Յերկրորդ շղթան, վոր բոլորովին չէր սպասում թե յետևից հարձակում կլինի, սարսափահար ցար ու ցքիվ յեկավ զանազան կողմեր, չիմանալով, թե ով և վնասեղից դ կրակում:

Առաջին շղթան, լսելով զնդացրի ծանոթ ճարճատուներ, իսկույն կանգ առավ և կարծելով, թե կարմիրներն անցել են իրենց խիկունքը, յետ դարձավ և սկսեց անկարգ և բշտապ կրակել յերկրորդ շղթայի սպիտակների դեմ, վորոնք իրենց հերթին կրակելով առաջինի վրա, փախան դեպի անտառ: Մառախուղի մեջ վաշինչ և վռվոք չէր կարելի ճանաչել և բան հասկանալ:

Սկսվել էր մի աներևակալելի իրարանցում: Մարդիկ ու ձիեր խելագարների պես վազում էին յետ ու առաջ, շեշտակի գիպշում իրար, վտանատակ տալիս, իրար վրա կրակում: շաշում էին սվինները, ճարճատում զնդացիր ներք: լսվում էին վիրավորների ցավատանջ ճիչերը և մահամերձների հառաչանքները, վորոնք փոխվում էին մարդկային խելագարության և մահվան սարսափի, մի տեսակի գաղանալին վռնոցի:

Ովոզն ու Յեու-Յեուն պառկել էին փոսի մեջ և անընդհատ կրակով հնձում էին ամենքին, ով փախչում էր դեպի թփերը կամ նրանց մոտով:

2 — 3 բոգեչից հետո յերկու շղթան ել յետ փախան, խուճապ փոխադրելով թշնամու դիքքերի խորքը:

Ովոզն իսկույն կռահեց, վոր ճանապարհը բաց է և պատսվիրելով Յեու-Յեույին, վոր զնդացիրը վերցնի հետևի իրեն, արագ զիմեց դեպի իրենց գունդը:

Դեռ մի հարյուր քայլ ել չելին հեռացել նրանք, յերբ նրանց մոտով սրարշավ անցավ չերվոնյան կազակների մի եսկադրոն, վորը փոթորիկի պես հասավ սպիտակներին և վերջնականապես արորեց նրանց խուճապ ընկած շարքերը:

Առաջին եսկադրոնի յետևից սկսեց յերկրորդը, յեր-

— Դե, — բացազօնչեց Ուփոյը, — Կնշանակի՛ Միշկանի կատարել ե իր գործը:

Շուտով ծանրորեն փորտացին թնդանոթները, և ամբողջ անտառը լցվեց կրակով, փոշով ու ծխով:

Արագ ու անկարգ հրաձգությունն ամեն տեսակ հրագեղներին՝ դարձավ գաղանային միապաղաղ մի փոռնոց, փոքից գոգում եր գետինը և հառաչում ողբ:

Արշունայի փոթորիկը սլացավ անտառի վրայով:

Մի-չերկու ժամից խնդիրը լուծված եր: Չերվոնյան կազակների գունդը գրավել եր հակառակորդի դիրքերը, ջարդելով սպիտակների չերկու գունդ և գերի վերցնելով մոտ հինգհարյուր հոգի, հարուստ պաշար, գանազան գեներքեր և գաշտային հրետանու յերեք թնդանոթախուժը:

Մի անգամ կազակները նկատեցին, վար «սատանի ձուտերը» ուր-վոր չքացել են:

Յերբ այդ մասին հարցըին ծեր գնդապետին, նա միայն գլուխը յերերեց և խորամանկորեն ժպտաց քթի տակ:

Բայց ուր չքացան նշանավոր հետախույզները: Այս մասին ամենքը գլուխ եյին կոտրում և հագար ու մի յենթադրություններ անում, բայց և այնպես չեյին կարողանում ճշմարտությունն իմանալ:

Յերեք պատանիները վռտով-գլխով կորել եյին...

Գ.

Ա Լ Յ Ո Ի Ր Ի Տ Ո Պ Ր Ա Կ

Պատանի հետախույզները չերկար պրպռումներից ու սպիտակներին բարեկամ ձևանալուց հետո գտել եյին Մախնովի հետքը: Ուզում եյին իրենց գնդի ձեռքը ձգել նրան: Նրանցից փոշ մեկը չեր կամենում վերադառնալ ատանց

հաղթանակի: Մի որ, յերբ հետախույզը սլանում եր մոտակա գլուղի ջրաղացից դեպի անտառը, գլուղի հակառակ ծայրին յերևաց մի նոր ձիավոր, վորն, ըստ յերևութին, նույնպես շտապում եր և կատաղի կերպով մտրակում տանջված ձիուն: Չնայելով ձիու սարսափելի վազքին, անծանոթ ձիավորը շարունակ հայնչում եր:

— Հը, շարժիր փոսներդ... Այ, սատկես դու... Յեսքու տիրոջ...:

Յեվ հաստ մտրակը նորից շառաչում եր ողում, իսկ սուր-սուր խթանները ծեծում եյին ագնիվ կենդանու կողերը:

Վերջապես ձիավորն ուժով քաշեց սանձը և ծառս անելով շնչասպառ յեղող ձիուն, ցած թռավ թամբից սև շենքի մոտ:

Դա ջրաղացն եր:

Ձիավորը ատրճանակի կոթով ծեծեց դուռը:

Ներսից անհապաղ լավեց պառտվական մի հագ, և դուռը բացվեց:

Փռքիկ լապտերը ձեռքին՝ դուրս յեկավ ծերունի ջրաղացպանը և, խոնարհ գլուխ տալով ձիավորին, առաջնորդեց նրան սենյակը:

— Մի բոպե, ձերդ գերազանցություն, սպասեցեք, — ասաց ծերուկը քծնանքով. — նա իսկույն դուրս կգա:

Հյուրը մտերմորեն խփեց նրա ուսին:

— Ուրեմն համաձայնեց աղջիկդ, ծերուկ, թե՞ դարձյալ վախենում ե ինձնից:

— Ինչու պիտի վախենա... Այսպիսի գեղեցիկ տղա-ժարդուց վախենալ, հե-հե-հե...:

Քծնանքի ժպիտն յերեսին, ծերունին յերկու շիշ գարեջուր գրեց սեղանի վրա և, մոտենալով ներքին պատին, թխթխկացրեց:

Դուռը ճոռաց, և շեմքում յերևաց գեղեցիկուհին: Տես-

տերով հյուրին, նա ցնցվեց և շփոթված կանգ առավ շենքին:

— Բարե ձեզ, ատաման...:

— Բարե, բարե, զեղեցկուհի:

Ատաման անվանված հյուրն ուրախացած բռնեց նրա ձեռքերից և տարավ նստեցրեց իր կողքին նստարանի վրա:

— Դե, չես գնամ մի քիչ ուտելու բանքերեմ:

Ծերունին շտապ քալերով դուրս գնաց:

Մենակ մնալով, հյուրն ու աղջիկը մի բոպե լուռ ելին: Աղջկա ափաշկարա սառնությունը, ըստ յերևութին, շփոթում էր հյուրին, և նա չգիտեր ինչից սկսի խոսակցությունը:

Բայց կողիտ բնավորությունը իրենն արավ: Նա հանկարծ գրկեց աղջկա իրանը:

Վախից և զգվանքից դողալով, աղջիկը վեր թռավ, նետվեց մի կողմը և աղերսագին շնջաց:

— Ի սեր աստուծո, ատաման, թողեք ինձ, խնայեցեք...:

Ապշած ափազակը մի բոպե շփոթվեց, հետո ձեռքի անփուլթ շարժումով սեղանի վրա թափեց մի բուռ վոսկի:

Յերկու-չերեք վոսկի գրնդալով բնկան հատակի վրա:

— Վոչ, վոչ: Ինձ վոչինչ հարկավոր չե, — կանչեց աղջիկը սարսափով: — Վերցրեք ձեր վոսկիները, միայն խրդաացեք ինձ և գնացեք...:

Ափազակը գարմանքից չոփեց աչքերը: Առաջին անգամն էր, վոր նա հանդիպում էր այդպիսի դիմադրության և անշահատիրության:

— Գուցե ձեզ պակասում է այն: Առ և նստիր մոտիկ:

Ափազակի ձեռքին շողաց մի թանգազին շողակնյա մանյակ:

Բայց աղջիկը մի քայլ ևս չետ գնաց և բացասաբար շարժեց գլուխը:

— Հապա ի՞նչ ես ուզում, սատանան քեզ տանի: Թե մոռացել ես ում հետ ես խոսում: Դու գիտես, վոր ամեն

մի գեղեցկուհի ամբողջ Ակրաջնայում ուրախությամբ կտա իր ամբողջ մեծ բառիս Մախնույին:

Դեռ նա չեր—ջարդված ափազակախմբի ատամանը և Պորերգային հանրապետության փոխերիմ թշնամին: Հարա ափազակը ոտստիկ նվաստացած էր աղջկա մերժումից:

— Յես սոդ շատ լավ գիտեմ, — գունատվելով մեծ աղետի նախազգուշացումից, պատասխանեց աղջիկը: — Բայց և այնպես չես չեմ կարող իմ ձեռքը տալ մի ափազակի...:

— Չենդ կտրի, շան քան, — կատաղությամբ գոռաց Մախնուն, բռնելով նրա ձեռքից: — Կջարդեմ:

Մի ցածր ճիչ արձակելով, աղջիկն անդգա բնկավ տրամադ ափազակի ձեռքերի վրա:

Շատ լավ, — շնջաց ափազակը, բարձրացնելով նրան իր ուսի վրա: — Դու չուզեցիր լոնթաբեկել ինձ ազատ կամքով, յես ուժով կվերցնեմ քեզ...:

Քեշաթափ աղջկան ուսի վրա առած, Մախնուն դուրս լեկավ բակը և դիմեց դեպի ձին:

Նա չնկատեց, թե ինչպես այդ վայրկյանին ինչ-վոր սև ասուներ սողաց թփուտի մեջ և թագ կացավ այնտեղ ծանր սպառնություն մեջ:

Մախնուն հասավ ձիուն և աղջկան դնելով թամբի վրա, խոնարհվեց գետնին, վոր սանձը չետ անի:

Չարագուշակ ասուները նորից յերևաց ատամանի յետեր, և հանկարծ նրա գլխին իջավ մի հաստ տուրակ ու կապ բնկավ վզի շուրջն ու գոտկատեղից ներքե: Յեվ Մախնուն, նախքան գլխի կրկններ, թե ինչ պատահեց և փորձ կաներ թուրը հանելու, մեկ ել տեսավ, վոր պառկած է գետնին ձեռքերն ու վոտքերը պինդ կապկապած և շնչահեղձ ել լինում ալյուրի տուրակի մեջ...:

— Այ, այս լավ չեղավ, սատանան տանի: — բացազանչեց մի ծանոթ ձայն, կապելով թուկի վերջին հանգույցը Մախնույի վոտների վրա: — Իմի վոր ել չես պրծնի, ափազակ: Դե, Յեու-Յեու, վերցրու սրան:

Մախնոն զգաց, թե ինչպես մեկը բռնեց իր վոտնե-
րից, իսկ մյուսը գլխից և, տարուբերելով ողբի մեջ, ձգեցին
հավանաբար իր իսկ ձիու թամբի վրա։ Հետո նրան ձիու
վրա պինդ կապկպեցին թուկերով։

— Կարծեմ չի ընկնի, — ասաց նույն ձայնը։ Յե՛վ հա-
վանաբար կամենալով հավաստիանալ այդ բանում, մեկը
խիստ քաշեց վոտներից և հրեց կողը։

Այնուհետև ձայները լռեցին, ըստ յերևութին հեռա-
նալով դեպի Նրադացը։

Մախնույի մոտ մնաց մի պահապան, վոր վորձեց՝ թու-
կերը լավ են կապած թե չե և ապա կարաբինը զարնելով
գետնին, անշարժ ցցվեց ձիու մոտ։

Խորամանկ ավազակը վճռեց կաշառելու պահակին։

— Ե՛յ աղա, — խոսեց նա տոպրակի սիջից, — յեթե ու-
զում ես հինգ վոտի վաստակել, բաց արա թուկերը։

— Չեմ ուզում, — կարճ պատասխանեց պահապանը։

— Տասը վերցրու։

— Չեմ ուզում։

— Հիսուն։

— Ռադ ըլի գլխիցս։

— Ուզում ես հազար, — միանգամից ավելացրեց Մախ-
նոն, հավատացած լինելով, վոր պիտի հաղթի։

— Յեթե վոտիները քեզ մոտ են, մենք առանց քո
տեսելու չի կվերցնենք, — պատասխանեց անողոր պահապանը։

— Ո՛ր, սատանան քեզ տանի, — գայրացած քրթմաշաց
ատամանը՝ անհաջողութունից հիասթափված։ — Հապա ի՞նչ
ես ուզում, հիմար։

— Հիմարը նստած է տոպրակում։

— Բայց դու գիտես, շան վորդի, ում վրա յես պա-
հապան կանգնել, — աղաղակեց Մախնոն, ըստ յերևութին,
վճռելով վախեցնել անողոր պահապանին։

— Ավազակի, թախնչու և ստոր դավաճանի, — յեղավ
պատասխանը։

— Յես ինքը Մախնոն եմ։ Յե՛վ յեթե այս իսկ ըոպե-
լին չբանաս այս անիծյալ տոպրակը, իմ մարդիկը յոթը
կաշի կհանեն քեզնից։

Բայց այս վերջին սպառնալիքն էլ, ըստ յերևութին,
հարկավոր ազդեցություն չունեցավ։

— Յես միայն մի կաշի ունեմ, իսկ թե քանի՞սն ունի
Մախնոն, մենք այդ շուտով կտեսնենք։ Իսկ տոպրակը ա-
նիծված չե, իսկ քո չափսի չե։

Մախնոն կատաղորեն գոռաց։

— Սպասիր դու դեռ, շո՛ւն, յերեկ մի որ ձեռքս
կընկնես։

— Իսկ դու բավական ե հաջես, ավազակ, թե չե՝
այս ըոպելին շալվարդ կհանեմ և գոյեր կքաշեմ փափուկ
տեղերիդ վրա։

Մախնոն անդոր կատաղությունից կրճատցրեց ատամ-
ները և լռեց։

Շուտով վերադարձան ատամանի մյուս անտեսանելի
թշնամիները, բերելով իրենց հետև Նրադացականի աղջկան։

— Որիորդն էլ ե ուզում հեռանալ այս ավազակային
վորջից և գալ մեզ հետ կարմիրների մոտ, — հաղորդեց մե-
կի ձայնը։

— Շատ ել լավ ե անում, թող գա, մենք ամենքի
համար ել տեղ ունենք։

— Յե՛վ Մախնոն սկսեց ծանրորեն ձոճալ տոպրակի
մեջ, զգալով իրեն իբրև շարաճճության համար բռնած մի
հիմար յերեխա։

Նա չէր կարողանում վորոշել, թե վոր ուղղությամբ
են տանում իրեն իր անծանոթ թշնամիները, բայց ձիու
վոտների տակից լավով չոր ճյուղերի ճարճատյունից իմա-
ցավ, վոր անցնում է անտառով։

Մեր են տանում:

Ձիերը թռչում ելին...:

Կարմիր արեն արդեն շառագունում եր լերկիրը և վա-
ղորդյան կապույտ ժպիտը խաղում էր լերկների լերեսին:

Բայց տալրակի մեջ առաջվա պես մոլթն եր և ան-
հարմար:

Յեվ պատանի կարմիր հեռախույզներն իրենց անըս-
պասելի գլուտն արագությամբ հասցրին չերվոնի կազակ-
ների գունդը:

Շատ չանցած՝ նորից բռնկվեց քաղաքացիական պա-
տերազմը:

Հարյուր հազարավոր ալ-կարմիր դրոշակներ, տափաս-
տանի հրդեհների բոցերի նման, ծածանվեցին նորից կար-
միր գնդերի վրա: Միլիոնավոր սվիններ ու թրեր լուսա-
վորեցին ռազմիկների մուսլ գեմքերը շարագուշակ շողե-
րով: Յերկիրը գրդաց ծայրից-ծայր, ազմկեցին անտառ-
ներն ու դաշտերը:

Ընկածների տեղ վոտի լեյան կենդանի մարդիկ:

Հիվանդներին և թուլակազմներին փոխարինեցին ա-
ռողջները:

Ջահելները կանգնեցին պառավների տեղ:

Յեվ մի նոր ուժով վորոտացին թնդանոթների սև լե-
րախները, վռնացին հրանոթները, սուլեցին ու լերգեցին
միլիոնավոր գնդակներ...:

Վերջին կռվի ծխի և բոցի մեջ Աշխատանքի պողպա-
տի կուրծքը խենթ ուժով զարնվեց կապիտալի արծաթե և
վոսու կրծքին: Կալծեր ցալտեցին: Գետինը ցնցվեց և
որորվեց:

Իսկ լերեք փոքրիկ մարդիկ, լերեք փետուրների պես,
պտուկտ-պտուկտ լեկան ալս մղձավանջալին մրոխկի մեջ,
չիվանալով, թե ինչ սպասում իրենց վաղը, թե ինչ
կպատահի մի ժամ կամ մի րոպե հետո: Նրանց կյանքը

կախ ընկավ ժաղից: Բայց մեր հերոսները բոլորովին չեղին
գիտակցում վտանգը: Հոգով կայտառ, համարձակ հաղթա-
հարեցով անթիվ դժվարություններ, նրանք հանդուգն դի-
մեցին կռվի ամենավտանգավոր վայրը, խորը գիտակցելով,
վոր իրենց լերիտասարդ կյանքը զոհաբերում են հանուն
հեղափոխության, հանուն բանվորների և աշխատավոր գյու-
ղացիների ազատագրության:

Վ. ՆՈՐԵՆՆՅԱՆ

Հոկտեմբերսկսի

Այսօր ցնծում ենք մենք,
այսօր ցնցում ենք մենք
աշխարհը հիմքից:
Հոկտեմբեր,
Մենք Քո լերդն ենք,
Հոկտեմբեր,
բռնեցք իմ հին կյանքի դիմ:
Մենք սերունդ ենք Քո—
պիտներ,
կոմսոմոլ,
մեր հաղթ լախտի
շաշ ու շառաչի ներքո
աշխարհը—լախտած մի հոլ
դարձ-դարձ և շրջում
մոլոր—խելացնոր:
Մենք կըլախտենք,
մենք կխախտենք նրանց հիմքից
մեր կամքերով հզոր,
վոր նա դանի
իր առանցքը նոր:
Հին կյանքը մեզ ձողկել է,
լախտել.
հիմա մենք խախտել,
հաղթել ենք նրան

ու հաղթական ծաղիկը ենք
 Քո թևերի ներքո:
 Մենք ծաղիկ ու ծիծաղն ենք Քո,
 մենք ծափ ու ծնծղան ենք Քո,
 Քո մարտի վերջին դրոշմը.
 Հոկտեմբեր,
 մենք Քո չերգն ենք բերկրուն,
 Հոկտեմբեր,
 մենք քո բերքն ենք բեղուն
 Մենք քո ձեռքն ենք,
 Հոկտեմբեր,
 գալիքի դրոշմը պարզած:

2. ՀԱՆՈՐԱԶՆՈՒՄ

Բայրձեղիկ և Շիր-կանալը

(Ներածություն)

Յեկեկ եմ...
 Յեկեկ եմ, վոր մի որում լերգեմ լերդդ այն զիլ-հնչյուն,
 վոր ձուլեցին պոյեաներդ յոթհարյուր յոթ որվա միջում:
 Յեկեկ եմ, վոր վողջունեմ այն վայրերին քո սիրասուն.
 Ուր դարերով լերբեմն միայն ձգրիզներն ելին խոտում...
 Յեկեկ եմ...
 Յեկեկ եմ համբույր տալու այն չերաշտած կոշտ հողերիդ,
 վորոնց միջից առատորեն կաթ ու մեղրն և ալսոր հոսում:
 Դու Շիր-կանալ, վոր հազարանց քրտինքների միջից բսար,
 նրանց քրտինք գետեր շինած դարձած խորհուրդն աշխատանքի,
 Դու վոր հազար հազարների քլունգների լերդը լսած
 Առատության հիմնը շուրթիդ հիմք ես գնում մի նոր կյանքի՝
 Մեծ վողջունի և հրճվանքի լերգն եմ բերում քո դաշտերին—
 Յեկ հիացմունք բոլոր ազգի, բոլոր լերկրի պոյեաներին:

Բայրձեղիկ և Շիր-կանալը—մի ածգահա հեքյաթալին,
 Նրա շուրթը ջուր և խմում պաղ ախունքիցն Արփաշալի:

Դու լիքը հաղթ թաղել և խոր կանաչագուն, զուլալ գետում.
 Դոշը հեռու հապսի ծոցում ալիքներ և հեռուն նստում:

Մեծ ու մեծ և Շիր-կանալը, կամարած, գեղեցկաթով,
 Փաթաթել և, վոնց և զրկել Շիրահաթիլը, յերկու թաթով.
 Մի խանդավառ կարոտ ունի, են ծարավը սիրած յարի,
 վոր կարծես թե սեր ու խանդի կարոտել և հողար տարի.
 Հուլիսի ունի սրտի խորքում խորհրդավոր իր հորձանքով—
 վողջ իրանը դողունքի մեջ ապրումների մի կրքոտ ծով.
 Յեկ ամենքին իր յերթի մեջ ուն տեսնում և ու ճանաչում
 Թոթոջումով լսում ես մեկ, ավետում և, վողջոյն, վողջոյն...:

II

Բայրձեղիկ և Շիր-կանալը... այն վայրերը լերկ ու բարբադ,
 վորոնք իրենց ծնված որից այլի և, ին—մերկ անապատ՝
 Այսորից յետ հազնելու յեն սիրակարոտ հարսերի պես
 Զուր զարգարված խաս ու կանաչ, թավիշ մետաքս դառուղարբար:

Մի հմայող վոլորումով, արծաթափալ գրավչությամբ,
 Հիմա հեռու հեռուներն են ձգվել ցանցերն Շիր-կանալի.
 Այնպես զրկել, այնպես ծծում հողի շուրթը ագահությամբ,
 վոր կարծես, թե հողն և տնքում պինդ համբույրից սիրահարի:

Վե՛հ մի թիզ հող, վե՛հ մի ավան և վո՛չ մի գյուղ խոչկանդ
 դաշտից
 Զգա՛մ ես, վոր չի տանջվելու այսուհետև բարակ չերաշտից:

Բայրձեղիկ և Շիր-կանալը, հողսր քաշող ամեն մարդի—
 Մեծահողի, ներդրամիս՝ բարեկամի ու տմարդի:

III

Բայրձեղիկ և Շիր-կանալը... Դարու գավակ այս հերոսին,
 Մեր այս դարու հաբադատին ով չի տեսել թող դա տեսնի.
 Միլիոնավոր պայթյունների, հարձակումի ախաններով,
 Արփաշալի ժեռ ափերին գրոհ տվող ուռաներով,
 Դիրքերից—զերք, նվաճումներ, մի թոննելը դողող մշուտին,
 Աշխատանքի հերոսները մատի շարժով նրան ասին—
 Ուր ձեռք մեկնես այնտեղ հրաշք, այնտեղ մի գյուղ թող կանաչի
 Ուր չիրևատ, ուր ել հասնես մի նոր սերունդ այնտեղ աճի:

Ով ծախսով ե թող հագնեա, ով լարամաղ թող կշտանա...
Այսպէս ե մեր Շիր-կանալը, մի դուռը եղող ե նա
Յեղ դարգիման ե սրտաբուխ ե լաշնաշուրթ ե հշուրտակ—
Բեֆը տեղը, յերգը բերնին, խոսքը շուրթին, լիառատ սերը.

IV

Բալլէիկ ե Շիր-կանալը. . ե գլուղերը գերկըն առած
Յանցել ե իր արշուճատար յերակներով համատարած.
Մեկը պիտի հազարների մասին հոգա—մի զեկապար—
Հազարները խանդով վառված պիտի հոգան մեկի համար.
Հրեն Կապսը սարին կանգնած հովվականչին ձեն ե տալիս.
Թե հեյ լսեք, հրես ջրիս ձենն ե գալիս, ձեղ ե գալիս...
Կանգ ե տակ Պոլիզներ ե սիրահար կուլսի նման
Բրքջում ե ու սպասում, վոր գան գրկեն, սիրեն իրան.
Անհամբեր ե Որթաքիլիսան, բարախում ե սիրտը նրա,
Յնծութունից շունչը պահած քիչ ե մնում ձչա, պոռա.
Յերազում ե թափարլվան, աչքով անում Դոնախտանին,
Հասկանում ե Հաջի Նադար ու կանչ անում հարեանին:

Այսպէս մեկը ձենում մշուսին, ավետում ե հեռու տեղից
Դուռքքյանդը՝ Բափանկին, Թափուղադը՝ Ելիսարին.
Այսպէս մեկը ահա մշուսին ավետում ե յերկու վերտից.
Թե գալիս ե Շիր-կանալը—բալլէիկը Հայաստանի:

V

Ուրիշ փահմ ու սամթ ել ունի մեր բալլէիկ Շիր-կանալը
Նա Շիր-դաշտի մեջքը զրկած Կապսի մտաից ինչպիս նալը
Ջրնկեցով նորից պիտի թափվի ծոցը Արփաշայի,
Վոր պայքարի միջից խլի ուժը հիգրո-ֆիկացիայի:

Յերգիչներից վեր մեծն ե ալն, վոր յերգել ե ուժի մասին.
Շիր-կանալը փրփուր խառով շիր-առչում ե, բաշը լուսին.
Լուսն թեքի փաղաքանքով պիտի ցանցի վողջ գլուղերին
Յեղ դիմամոն կայծակ-փնջով ալրի ներհը մութ հշուղերից
Պիտի տեսնեն, վոր լուռաշաղ ասեղները ելերարոնի
Միտը ե ցնցում, գլուղին ասում. վոր անելիք ինքն ել ունի.

Շիր-կանալը շիրի նման հանգացող մի պատանի—
Ալիքները փրփուր խառով լուսն սպաղան Հայաստանի:

VI

Մեր բալլէիկ Շիր-կանալը ուրիշ փահմ ու սամթ ել ունի.
Ջիւղարի սանձը ձեռքին հսկա ուժով ելեքարոնի
Պիտի շարժի ու փոթորկի գործարաններ ու Ֆարբիկներ,
Ջրազացներ, սղոցարան, ալեկոժի հոգ ու ցանքեր:

Ալն յերկիրը, վոր դարերով քարացել եր ու ցամաքել՝
Աչարից հեռ պիտի յերգի աշխատանքի հզոր յերգեր:
Շատ ե լացել համը լացով Շիրակը իր դարգի մասին,
Իսկ այսորից նա լի թոքով թող ամենից բարձր խոսի:
Շատ ե տանջվել ու տոկացել անհարադատ մարդոց ձեռքին.
Իսկ այսորից թող նախձի ու տիրանա իր նոր կյանքին:
Ու կտանջվի նա յեկ նորից, թե չծնվեր հաղթ պատանին.
Թե չհասներ Շիր-կանալը—Բալլէիկը Հայաստանի:

(Վերջաբան)

Մատաղ լինեմ չես ալն որին, մատաղ լինեմ չես ալն ժամին,
Յերբ ինձ նորից կվիճակվի այցի գալու Շիր-կանալին:
Տեսա նրա յերկունքը չես՝ պեղումները տարի առաջ,
Այժմ նրա բաղ ու բաղչեն արան ու հանդը, ծառ ու կանաչ:
Վիպաների թափուտ անտառ, ծառուղիներ-ծաղկանոցներ,
Վորանց բուլբուլից կզգա նորից ջահելություն իմ հողին ձեր.
Յեղ գիշերը հազարաշա տարածելով լուսնի փշեր
Ինձ կերեա հեռու տեղից մի աստղազարդ հեքլաթ գիշեր.
Յեղ կսուլան Ֆարբիկների գուղոկները ուրախ կանչով,
Վողջունելով գլուղ ու քաղաք ալ բոցերի հուր. ճաճանչով:
Բալլէիկ ե Շիր-կանալը՝ մեծ գավակը Հայաստանի,
Նրա վորդին ջահը ձեռքին լուսնի սղոցուր մի տիրանի:

ՍՏ. ԶՈՐՅԱՆ

Շիրակի ջրանցքը

Գնում ենք Շիրակի ջրանցքը տեսնելու:
Գիշեր ե: Մեր գնացքն անվերջ շխշկոցով ոլանում

ե առաջ: Անցնում ենք մոծակաշատ Սարգարաբաղը, անցնում ենք լուռ Արաքսը, անցնում ենք անադմուկ Ալազուզը, և լուսը կամաց-կամաց բացվում է ահա: Գծի աջ և ձախ կողմը, Անի կայարանից սկսած, Շիրակի դաշտի շարունակությունը կազմող լեռնությունները—հրաբխային այդ անհեթեթ ժայթքումները—անվերջ հաջորդում են իրար՝ մեկը մյուսի նման, մեկը մյուսի նման: Ու Ախուրյանը՝ հալկական այդ տխուր գետը՝ մերթ յերևում է լեռնությունների արանքից, մերթ թագնվում նրանց յեռև, մոռեցագույն ժայռերի անդնդում...: Գծի շուրջն այլված, պղնձացած բլուրներ են և փոքրիկ հարթավայրեր՝ խանձված արտերով ու խոտերով: Անցնում ենք առաջ, ելի առաջ—տեսարանը նույնն է. բլուրները հալվում են հետզհետե, բայց հարթավայրը նույն տեսքն ունի. այլված, ծարավից դեղնած ցանքսեր ու արոտներ. վտիտ հասկերը և նվազ խոտերը կպել են չոր, ճաքճաք հողին: Յեվ այդ բոլորը՝ դեղնած հունձերը, թզաչափ խոտերը, պղնձագույն բլուրներն ու հողը մի տենչանք ունեն՝

— Ջուր, վոր իրենց տանջող ծարավը հագեցնեն: Իզուր են յերկար, յերկար սպասել անձրևի: Յերկինքը զլացել է լայն, և նրանք այժմ տխուր, դեղնած ու գլխիկոր նայում են անցորդին:

Ու այդպես գծի շուրջն ու հեռուն տարածված արտերն ու արոտները՝ մինչև Լենինական ու ավելի դեմը՝ գետինն կպած հեռում, հորանջում են ծարավից... Այդպես են և գյուղերը: Անձ՝ մեկ, յերկու, յերեք, հինգ, յոթ... բոլորը միատեսակ ու միանման անգարդ, անծառ ու տխուր: Նման են ավելի ավերակների, նման են ուրարտական կամ ավելի հին ժամանակների գերեզմանատների, քան գյուղերի, քարի և մոխրի շեղակույտեր, վորոնց գլխով կարծես հազարամյակներն են անցել, և նրանք, այնուամենայնիվ, մնացել են անփոփոխ ու անշարժ: Միակ

բանը, վոր վկայում է, թե այդտեղ, այդ գետնափորերում ու քառակուսի տուփերում մարդիկ են ապրում դա յե կեղեցին է, ավելի շուտ նրա մամուսապատ ու հողմածեծ գմբեթը, վոր բարձրանում է տներից վեր: Յերբեմի ծուխ անգամ չի բարձրանում նրանց յերդիկներից, և տարակուսանքը ճնշում է նայողի հոգին, թե արդյոք հանգած գյուղեր չէն սրանք, վորոնց գլխին ժամանակը իր մոխիրն է մաղել: Վոչ—ահա մի մարդ անցավ գերանդին ուսին, ահա մի կին, վոր կովը տանում է հանդը, ահա մի յերեխա, վոր հորթ է քաշում...: Վոչ, այստեղ ապրում են մարդիկ, վոր հողի ու քարի հետ կռիվ տալով՝ իրենց որվա հացն են վաստակում...:

Բայց շրջապատի ամայությունը վոչինչ չի մեղմում: Ծառի ու կանաչի սովոր աչքն այստեղ վոչինչ չի գտնում, վոր հանգստացներ իրեն: Տեղ-տեղ Ախուրյանի ափերին յերևացող կանաչությունն ու հատ-հատ ծառերն ավելի զգալի չեն դարձնում այդ ամայությունը և ավելի սուր՝ ծառի ու կանաչի կարոտը:

Ահա և սևապատ հին Կյուլմայրին, նախկին Ալեքսանդրապոլը, այժմյան Լենինականը—նույնպես անծառ ու անգարդ, ինչպես Շիրակի բոլոր գյուղերը:

Ինչո՞ւ այստեղ ծառեր չկան: Ինչո՞ւ պարտեզներ չեն գցում: Ինչո՞ւ արտերը դեղնած են այսպես... Բոլոր հարյերն այստեղ մի պատասխան ունեն— Ջուր չկա...

Անջրությունը, Շիրակի հին ցամաք է, և դա յե պատճառը, վոր այստեղի գյուղացին, ավելի քան վորեւ շրջանի գյուղացի, իր ճակատագիրը, իր ամբողջ յնտանիքի բախտը հանձնում է ամպերին և հաճախ, զրեթե ամեն տարի, «Յոթ-վերբը» իր չոր դաշտերում պտտելով՝ չվող ամպերից աղերսում է գութ ու փրկություն:

Գնացքը դանդաղում է կամաց-կամաց և կանգ է առնում հանկարծ: Մենք Լենինականի կայարանում ենք:

Սուսն բազմութիւն: Կաշարանալին յեռ ու գեռ: Ընդհա-
նուր ժխորի մեջ նոր բարբառ.

— Այ, ողու, բլեթը ֆոս է, ֆոս է, քոյս է...

— Բան, ինչդ ել շափուկ կերթա կը...

— Բաբլայե, դուքամ կը...

Իջնում ենք և շտապում քաղաք:

Վաղ առավոտ է և կիրակի: Այդ պատճառով արհես-
տավորների և առևտրականների այս քաղաքը լուռ է. չի
լսվում արհեստանոցների սովորական ժխորը, չեն նկատ-
վում շտապող քաջեր: Ստանութները փակ են:

Քաղաքում յերկար չենք մնում: Շտապում ենք ժամ
առաջ Կապա՝ ջրանցքը տեսնելու: Մեր ընկերներից մեկը
հաժաա չունի աշտեղի յեղանակին:

— Մեկ ել ահսար՝ անամպ յերկնքից անձրև յեկավ, —
ասում է նա, — լավ կլինի մի բրեզենտ վերցնենք:

Բացատրում ենք, վոր բրեզենտի կարիք չկա, քանի
վոր կառքով ենք գնում:

— Եզ դեպքում ով բրեզենտի դեմ է, թող կապի
առաջին մասում նստի, — հայտարարում է նա:

Այդպես ել անում ենք: Յեվ կառքերը միջանի բո-
պելում մեզ դուրս են բերում քաղաքից:

Նորից նվազ արտեր և նսար, համարյա թե անխոտ
խոտհարքներ: Տեղ-տեղ հնձել են այդ խոտերը, և ահա-
գին տարածութիւնը չի տվել անգամ մի փոքրիկ բլուր
խոտ:

— Ժամանակին անձրևներ չեն լեկել, — բացատրում
է կառապանը:

— Ջրանցքը, ջրանցքը, — բացառանշում է մեր ըն-
կերներից մեկը, ձեռն առաջ պարզելով:

Կավահողի և սևահողի մի գորշ յերկդ, ինչպես ահա-
գին, առասպելական մի սողուն, մեջքն ուռցնելով ու թշեց-
նելով, կանաչ դաշտի միջով գնում է հեռու:

Կերթա Որթաբիլիսա, հնտեղ, ըշտա, կիջնի ցած, —
բացատրում է կառապանը:

Հասնում ենք այդ յերկդին ու կառքերից իջնելով՝
մտնում ենք ջրանցքի հունը: Մարդահասակ և զրեթե մի
սաժեն լաջնութիւն ունեցող փոս է, փորված գլխավորա-
պես սե քորի և տեղ-տեղ հողի մեջ:

Բաւական տեղ բաց փորվածքով գնալով՝ հասնում
ենք վերջապես տունելին, վոր ջրանցքի աշխատանքների
համեմատաբար անսահման մասն է կազմում և աշխատն այ-
ցելունք է գրավում գեպ իրեն:

Տունելից նախ սառը խոնավութիւն է փչում մեր
դեմքին, հետո, յերբ մտնում ենք ներս, ցուրտ ենք
զգում:

Այդ տունելը, վոր 2 ու կես վերստ յերկարութիւն
ունի, աշխատանքները շուտ վերջացնելու նպատակով,
փորվել է միաժամանակ ութ տեղից, այդ պատճառով,
վորտեղ աշխատանքները շուտ ավարտվել են, աշտեղ
արդեն առաստաղի կողքերը քարել են, իսկ հատակը ցե-
մենտեղ: Այնպես վոր մի քանի տասնյակ սաժեն տեղ գնում
ենք կոկ տունելով: Ապա սկսվում է նոր փորվածք: Այս-
տեղ արդեն հատակը լիքն է գեռ բոլորովին չմաքրած
քարերով և առաստաղից թափվող ջրերով: Մութն է. կա-
տարյալ խավար: Պնում ենք խաբխափելով, ինչպես կույ-
րեր, և փորովհետև հատակին ջրեր ու քարեր կան, գնում
ենք տունելի կողքը բռնելով: Ձեռներ են ցեխաւում,
փոտներ են ընկնում ջրերի մեջ, յերբեմն կոշիկը լցվում
է ջրով, բայց վոչինչ — հետաքրքրութիւնը մղում է առաջ:
Յեռ մանավանդ, Թովմաս առաքյալի նման, ուզում եմ
ամեն ինչ տեսնել և շոշափել: Անցնում են տասը և ամե-
լի բոպենք խավարի մեջ լույսի վոշ մի շող: Վառում
ենք այդ նպատակի համար վերցրած մոմը: Բայց
նա լուռավորում է միայն իրեն և հանդուր շուտ-

շուտ: Բերնից յելած թեթե մի հեր, ձեռի թեթե տատա-
նում իսկուհն հանգցնում է նրան: Ու գնում ենք յեր-
բեմ իրար ձեռքից կամ զգեստից բռնած: Մեկ-մեկ հուն-
դիպում ենք քանդվածքների, ավելի շուտ փլվածքների,
վոր գծվարացնում են ճանապարհը, և յես հիշում եմ մի-
քանի գրվածքներ հանքափորների կյանքից և մանաթանդ
այն, ուր նկարագրվում է, թե ինչպես խեղճ ածխահատ-
ները, պայթյունից հանքի մուտքը փլվելու պատճառով,
քսան որ մնում են գետնի տակ՝ մի լեք փնտռելու հաճար
շարունակ յես ու առաջ գնալով:

Բայց «սարսափելին թվում է դուրթող», և մենք շա-
րունակում ենք մեր ճանապարհը նույն խավարի ջրի և
ցեխի միջով:

— Առաջ, տղերք, առաջ անվեհեր, խրախուսում է
մեկը:

Ահա վերջապես լույս է շողում խավարի խորքից:
Շտապում ենք: Ելեքտրական լամպեր են:

Մենք արդեն աշխատանքի վայրում ենք: Բանվորները
փոքրիկ վագոններով կրում են քանդված քարը և հողը:
Լուրջ կենտրոնացած և զգուշ գեմքեր: Մեզ տեսնելով՝
չեն դարձանում: Սովոր են նման հյուրերի:

— Բարե, տղերք:

— Բարե, — պատասխանում են կարճ և շարունակում
իրենց գործը նույն կենտրոնացած, զգուշ շարժումներով,
վոր չլինի թե հանկարծ փոքրիկ վագոնը դուրս ընկնի
ռելսից: Յերկու հոգով բռնած վագոնի կողքերից՝
հրում են հասցնելու մինչև շախտան, ուր լիֆտը 23 սա-
ժեն խորութունից հանում է այդ քանդվածքը գետնի
լեռես: Նույնպես վեր են հանում և հատակին չհագած
ջրերը տակառներով:

Քանի առաջ ենք գնում, հատակի ջրերը շատանում
են, կարբիդի, ծծումբի հոտը դառնում է հեղձուցիչ, քան-

փոքներ ավելի շատ են յերևում, փոքրիկ վագոնների թիվն
ավելանում է: Հանդիպում ենք մի խմբի, վոր ինչ-վոր
լան է չափում:

— Կարելի՞ չե առաջ գնալ:

— Կարելի չե, բայց շուտ վերադարձեր: Կես ժամից
հետո պայթյուն է լինելու:

Պայթյուն... Յես նորից հիշում եմ այն խեղճ ածխա-
հատներին, վոր քսան որ մնացին գետնի տակ...:

Բայց կես ժամ կա տակավին, և մենք արագ-արագ
առաջ ենք գնում շուտ վերադառնալու համար: Ու քանի
առաջ ենք գնում, ողն այնքան դառնում է հեղձուցիչ,
ծանր, կապարյա...: Խորքում լույս է յերևում: Խավարի
և թանձրացած ոգի մեջ նա նման է փոքրիկ առկայծող
կրակի: Այդ փոքրիկ կրակները... Ինչ դուրսեկան ուժ
ունեն նրանք խավարի մեջ: Անթիվ խոստումներով նրանք
կանչում, բաշում են դեպի իրենց:

Մոտենում ենք վերջապես:

Աշխատանքի ամենահետաքրքրական վայրում ենք
արդեն:

Այստեղ, գետնի յերեսին 24 սաժեն ցած, փորում
են ժայռերի կուրծքը: Ինչպես անդունդն ընկած, լեք
չգտնող հուսահատ մեկը՝ մերենան, խտացած ոգի ողնու-
թյամբ, համառորեն ու անընդհատ շանդում, կտոր-կտոր
պոկում է կարծր ժայռը: Ու նրա մոտ, ելեկարական լամ-
պի աղոտ լույսի տակ յերևում է նախ մի կերպարանք
մարդկային, հետո յերկրորդը: Բանվորներ են՝ բանը ձեռ-
ներին, վոր մերենայի քանդածը յես են ածում գեպի յեր-
կաթագիծը, վորպեսզի փոքրիկ վագոնները դան և կրեն
այն: Ու աշխատանքը խուլ, համառ ու միտքինակ սիթմով
շարունակվում է անընդհատ: Կիսախավարի մեջ ողջ բան-
փոքները թվում են ժայռեր շարտող և սարեր տատանող
առապելյական հսկաներ, վոր ալֆա գետնի տակ մտած,

ժայռերի արգանդում ճանապարհ են հարթում դեպի լույսը... Կամ թվում են անձնվեր մարտիկներ, վոր կռվի չեն լելել իրենց ջրերը ցամաքեցնող անեղ վիշապի դեմ...:

Ողբ հեռոցնեան ծանրանում է, ավելի շուտ մեղ համար դառնում է այնքան անսովոր, վոր իմ առաջին հարցը բանով աշխատող բանվորին լինում է այն, թե քանի՞ ժամ են աշխատում որական:

— Ութ—պատասխանում է նա:

— Իսկ քանի՞ հերթ եք աշխատում:

Յերեք:

Ուրեմն ժայռերի այս միջին արգանդում, ծանր ոգի մեջ որ ու գիշեր աշխատանք է լեռում: Մեքենաներն ու մարդիկ միացած՝ անդադար փորում են, փորում...:

Սրանք դնում են դեպի մուտքը, իսկ մուտքից, Արփաչայի կողմից, առաջ է գալիս մի ուրիշ խումբ:

Վերջին խմբերն են, վոր պիտի ճեղքեն տունելը և միանան իրար:

Յերեակալում են, ինչ ուրախ հանգիստում է լինելու:

Մի կատարյալ առն՝ աշխատանքի հաղթանակ:

Մասամբ ոգի ծանրութունից, մասամբ պալթյունի լերկուզից ընկերներն շտապեցնում են. «Գնանք գնանք...»

Դառնում ենք նույն ճանապարհով: Համոռն ենք շախապին և ուզում ենք բարձրանալ վեր: Լիֆան զրազված է. նա քանդվածքներ է վեր հանում: Առաջարկում են սպասել կամ բարձրանալ չեխարաններով... 24 սաժեն վեր: Մի փոքր տատանվելուց հետո՝ զերազատում ենք վերջինը:

Ու սկսվում է մի անորինակ վերելք—ուղղահայաց ու միջին: Այստեղ ավելի բազուկներն են աշխատում, քան փոսները: Բարձրանում ենք սանդուխքից-սանդուխք, բարձրանում ենք, և վերելքը կարծես վերջ հունի... Մութն է վերելից, առջևից բարձրացողը իր փոսներից, սանդուխտ

տանիքներից շարունակ հող է թափում ցած, ներքևից պեսպոյտով գլխին. միմյանց չենք տեսնում, այդ պատճառով շուտ-շուտ կանչում ենք իրար.

— Վաճան, գալիս ես:

— Այո...:

Ու բարձրանում ենք, բարձրանում և, վերջապես, ահա հուլի լերեսին ենք, արևի տակ:

Կարծես միջին ուղիներում քալել ենք շաբաթներ ու ամիսներ, մեր կուրծքն սկսում է լախացած շնչել, ու արևը թվում է այնքան սիրելի, վոր տրախտիլունից ուզում ենք ճշալ փողջուն քեզ, արև:

Միջուկեռ ընդամենը ժամ ու կես ենք մնացել գետնուցում:

Խնչպես են անում այն մարդիկ հապա, վոր գիշեր ու ցերեկ՝ որակառ ութ ժամ անընդհատ կարբիդի, ծծումբի հոսանքով հագեցած ողում աշխատում են լարված մկաններով և կուցած մեջքով...

Դուրս գալուց անմիջապես շտապում ենք Արփաչայի ձորը՝ տունելի մուտքը տեսնելու:

Պոր ձորը, վորի անդնդում խշշում ու թշշում է Ախուրյանը, չրջապատված է տեղ-տեղ պղնձագույն ժայռերի պարփառներով, վորոնք խառաղեն ու մռայլ կախված են խշշաքող ջրերի վրա: Սալի կեռ ու մեռ ճանապարհով իջնում ենք ձորը: Այստեղ կա փաքիկ տնակների մի շարք, վոր ցեմենտի, փալտեղենի և այլ նյութերի պահեստներ են:

Ահա և մուտքը: Հսկայական, մոտ 30 սաժեն բարձրությամբ ունեցող, հողմերից ու արևից շիկացած, պղնձագույն, զրեթե միաձուլ ժայռի տակից բացվում է այդ մուտքը՝ արդեն քարված ու ցեմենտված: Բացվում է նա, վորպես անկուշտ մի լերախ:

Այստեղից է ահա, վոր Ախուրյանը կամ իր ժամանակակից անունով՝ Արփաչայը, իր անդնդախոր ձորից

պիտի գնա՝ նախ 2 ու կես վերստ տունելով, ապա բաց ջրանցքով՝ Շիրակի ծարավ դաշտը վտուղելու, նրա անվտանգությունը բեղմնավորելու և նրա զեղնած դեմքին զվարթություն տալու:

Այս ջրանցքը մեր փոքրիկ, ծարավ յերկրի համար մի անծագործություն է. նա հիմք է դնելու մի նոր կաշտության, նոր տեմպ ու նոր ընթացք է տալու ժողովրդի տնտեսության և լույս ու բարեկեցություն է բերելու Շիրակի դաշտում ծվարած «ահով նիրհող խրճիթներին»... Ջրանցքի նշանակությունը մեր ընկերներից մեկը շատ ճիշտ բնորոշեց այցելուների գրքում թողած իր հանկրճ խոսքերով— «Ջրանցքը Շիրակի կենսանցքն է»: Վերջին բառը թեև անհարմար բառ է, բայց իմաստը ճիշտ է: Այս ջրանցքը, իրոք, կյանք և կենդանություն է տալու ամբողջ Շիրակին: Ախուրյանի պաղպաղուն ու զովարառ ջրով նրա մոռյլ, անհամբույր ու անզարգ գյուղերը պիտի զարգարվեն ծառատաններով ու այգիներով, գյուղացիները պիտի ազատագրվեն ամպերի որիննառցելալից, իսկ ցանքսերն այլևս չեն մնա ջրակարոտ... Աշխատանքի յետանդն ու սերը չի պակասում հայ գյուղացուն: Նրա մեջքը կուրում, նրան թշվառացնում է իր յերկրի ժլատ բնությունը: Ջրից հետո նա կարճ ժամանակում կկերպարանափոխի իր գյուղն ու կենցաղը և այնտեղ, ուր այժմ տեսնում ենք մոռյլ, գերեզմանատների նման գյուղեր, մի տասը, քսան, յերեսուն տարի հետո կունենանք ծառատաններում թաղված գեղեցիկ շենքեր: Նախ և առաջ ծառերը կծածկեն նրանց մերկությունը, ապա փայտեղեն կմատակարարեն փառելիքի և շենքերի համար ու ավարի բուրգերի տեղ մեր գյուղերում կբարձրանան կղմինդրե կամ թիթեղե տանիքներ... Յեվ այսպես այն բոլոր տարածությունները, ուր անցնելու չե ջրանցքը: Իսկ ջրանցքը պիտի անցնի 45 վերստ տարածություն և պիտի վտուղի 15,000 գե-

տյապին ցանքսեր, բանջարանոցներ, խոտհարքներ ու այգիներ:

Վտուղման շրջանի մեջ են մտնում Լենինական քաղաքը և 13 գյուղ:

Մուտքից հետո դառնում ենք Կապա՝ բանվորական կացարանները տեսնելու: Դրանք գտնվում են Կապա գյուղից մի քիչ հեռու և բոլորը միասին կազմում են գրեթե մի փոքրիկ գյուղ: Այստեղ ապրում է 500 բանվոր: Գիշերում են հանրակացարաններում: Ունեն իրենց ճաշարանը, ակումբը (ուր նաև ներկայացումներ են տալիս), բաղնիքը, հիվանդանոցը (յերթևեկների համար). այստեղ են դրված ելեկարական մոտորները, վոր լույս են մատակարարում բանվորական կացարաններին և տուններին: Հայ վարպետների և բանվորների հետ միասին այստեղ աշխատում են հուլն, իտալացի և սուս բանվորներ ու վարպետներ: Այստեղ է ապրում ջրանցքի աշխատանքները հսկող ինժեներն իր սգնականներով: Այստեղ կան մարզիկ, վոր ապրում են և ընտանիքներով: Կապաի ողբ յերեւելի չե— չոր և թեթև:

Վերադառնում ենք: Նորից անցնում ենք Շիրակի ծարավ դաշտերով: Հեռուները՝ միավաղաղ գորշ, անհրապույր սարեր ու բլուրներ են: Այդ ընդհանուր գորշ տեսարանը մեղմում է Արագածն իր գույգ ձյունափառար գազաթներով: Իսկ նրա յետևից, ամպերի տակից յերևում է «հայոց աշխարհի մեծ հսկան» — Մասիսը: Ալեհեր պոխր վեր պարգած՝ նայում է նա Շիրակի դաշտին հսկող պահակի համառ հայացքով: Կարծես դաշտի պահպանությունը նա չի վստահում Արագածին, ու իր ծեր գլուխը բարձրացրած սարերի յետևից, Արագածի թիկունքից, ինչպես պապն իր թոռան ուսից, նայում է, թե արդյո՞ք ամեն ինչ կարգին է այստեղ— Շիրակի դաշտում: Ու զարմանքից ասես մնացել է ստուած— ինչ հանդուգն բաներ

են կատարվում այստեղ՝ Շիրակի գաղտնում... Մարդիկ
փորում են կուրծքը հավիտենական ժաշուերի...:

Այո, ազատն Մասիս, կգա մի օր, ժամանակ, փոքր
մարդիկ ըստ կուրծքն ել կփորեն, փոքր դու՝ «ժլատ աս-
պետի» պես ըստ գանձերը միայն քեզ համար չպահես:

Համուռ ենք քաղաք: Մեր առաջին գործը լինում է
մաքրել մեր կոշիկների անորինակ ցեխը:

— Կապսվա չամուռն է,— բացագանչում են կոշիկ
սրբող սղանները: Նրանք վաղուց ճանաչում են աչք ցեխը:
Յեվ դա զարմանալի չէ: Զբանցքն՝ ալյուրով 30,000 հոգուց
10,000-ը գոնե դրանց մոտ է մաքրել իր կոշիկները: Յերբ
վճարում ենք սրբելու արժեքը՝ չարաճճի փոքրիկները բա-
ցագանչում են:

— Ես օր էլ խերվանք Կապսեն...:

Այո, մտածում եմ լես, պիտի «խերվենք Կապսեն»
փոչ միայն այսօր, փոչ միայն դուք, փոքրիկ չարաճճիներ,
այլև բոլորը՝ Շիրակի բոլոր բնակիչները՝ քաղաքացի և
գյուղացի միասին, և պիտի «խերվենք» փոչ թե նրա ցե-
խից, ինչպես դուք այսօր, այլ նրա ջրից, լույսից և ջեր-
մութիւնից...:

Գ. ՍՏՈՎ

ԵԼԵՔՏՐՈՎԱՅԱՆԸ

Զվարթ ե, զվարթ ե ժպտում այս գիշերը—
Յեվ կուրծքս ուռչում է հուշամբ,
Մեր հին այս քաղաքը, մթին այս քաղաքը,
Վաղուց ենք հրթիռ մի լույսում:

Հիշում եմ՝ անցյալ մեր գիշերը—
Հիշում եմ փողոցները մթին...
Յեվ աչքս հուշող ու գրավիչ են
Լուսինները՝ լուսինները անթիվ...:

Ուռածն ճգնած լարերի մեջ
Վաղուց է հուսահատ քամին—
Նշմարվում է մթին կամարի տակ
Մի ծոված զաշույն արծաթի...:

Ու՛մ է պետք, ու՛մ է պետք գաղափար ժանգոտ—
Ու՛մ է փոքր կովում է աչտոք գաղափար—
Յերբ ահա՝ շտեպսելով խաղում է Սերգոն
Յեվ զվարթացնում է փոքրիկ Նախշուհին...:

Սերգոն պտտում է— ժպտում է իր կինը.
Նախշուհը ցատկոտում է թախտին—
Իսկ Շուշան տատիկը քաշվել է մի անկյունը՝
Վախենում է լամպը պայթի...:

Զվարթ ե, զվարթ ե ժպտում այս գիշերը...
Յեվ լերկինք իզուր է սուրբ տաշում—
Քանի ընտանիք դեռ իր լամպը փորձում է—
Վառում, հանգցնում է աչտոք...:

* *

Բաց քո սրտում զբաղվե՛ր
Ամեն օր նոր նշանով—
Բացվում է նոր զբաղվալ...
Ուրհագային չերկիր—
Յերկաթանին չերկիր
Չախանիշին վստահ:

Ու, ինդուստրիկ վաղվա
Մեր առաջա հուշում—
Ու ինդուստրիկ վաղվան՝
Մեր լեռանդը բաղում—
Մեր ինդուստրիկ վաղվա
Բազմաբարբառ լեզուն...:

Ժպտում է վաղը վառ
Յեվ ճյուղերում մթաթ
Յեվ թաղերում տկար—
Ամեն հնչյուն ու տառ

Փոխվում ե վառ յերգի —
Փայտատակի՛ր գվարդ
Իմ հայրենի՛ յերկիր...:

Աշխատանքով տոկուն
Վառվում ե մեր հողին —
Յե՛վ չնչին գործն անգամ
Իր ելությամբ ներքին
Դառնում ե մեծ մի քար
Խորհրդային շենքի...:

*
* *

Անծայրածի՛ր յերկիր.
Բանվորության յերկիր
Յերկիր բուժվող վերքի —
Առողջացող վերքի
Կլինենք մենք սպեղանի,
Մեր հարազատ յերկիր...:

Մ. ԱՐՄԵՆ

ՅԵՐԱԶ ԶՐԱՆՑՔԻ ՄԱՍԻՆ

Անցնում եր դաշտերով հին սելը,
Դաշտերը յերաշտից գեղին դարձած,
Սալլի ճոխնչը մորմոք եր լսելի
Սալլի վրա նա քարացած արձան:

Սովալլուկ գեղջուկի նիհար թևերի պես,
Հասկերը մուրացող ձեռքեր դարձած,
Զգվեցին, սողացին սալլի չորս կողմերից
Յե՛վ գեպի նա բարձրացան:

Ու հանկարծ մտերիմ մի մեղեդու պես,
Զրանցքի կարկաչով բռնվեց դաշտն արձակ,
Ու հանկարծ թվաց թե կարկաչեց գետինը,
Հասկերը հորձանքով բարձրացան...:

ԼՈՒՍԱՏՈՆ

Հիդրոէլայանն ե շառաչում անընդհատ,
Կյանք են առել մեր յերեկվա հույսերը,
Հե՛յ, խավարի մեջ խարխափող գյուղակիներ՝
Շուտ վառեցե՛ք լույսերը:
Լույսերը մութի մեջ,
Մութը զոր թող դառնա,
Իրիկվա մութի դեմ
Հնւր վառվի թող վառման:

Ելեք արդարեւ կան ամեն կողմ, ամենուր,
Յանցել են խիտ, հեռագրասյան ուսերը.
Վորքան դժնի ու չարահուշ ե խավարը,
Դե՛հ. վառեցե՛ք լույսերը:
Գիշերվա մութի մեջ
Արևներ թող բացվեն,
Խավարի թևի դեմ
Մենք պայքար ենք բացել:

Խավարն խեղուչն կլանում ե ամեն ինչ,
Յերբ բեկվում ե արեգակի սուսերը,
Հե՛յ, գյուղակիները հեռու, մոտիկ, կու՛շ չեկած,
Յելե՛ք, վառե՛ք լույսերը:

ՏՈՒՖԸ

Ինչո՞ւ դեռ զուր քնած են հողերի տակ
Տուփաքարերը:
Տուփաքարերը սև գիշերվա նման,
Տուփաքարերը ցերեկվա պես գեղին:

— Տուփը հողի՛ տակ,
Տուփը հողի՛ տակ,
Ովքե՛ր են թակթակում աշնտեղ...:
— Քլունգո՞վ գինված,
Փորի՛չով գինված,
Քանդում ենք, քանդում ենք արդեն...

Յեւ ելի մի նոր խումբ բանվորական,
Գնում եւ ահա:

— Գնում ենք քլունդով գինւոյ,
Ձեռքներէս բահ կա ու փորիչ,
Մենք առաքարար ենք հանելու
Յերկրի փորից:

Հողը ծանր նստաձրով իր հաստ,
Ճնշում եւ ու ծածկում նրան,
Չպետք եւ մի քիչ հող խակ թողնել
Տուփաքարի վրա:

Կքանդենք այդ հանքը, կքանդենք
Ու վաղը՝ այս չերկրում հողեղեն՝
Կկանգնեն առաքանքն շէնքերը,
Տուփաքան փողոցները կկանգնեն:
Տուփե կկանգնի այս լերկիւրը,
Վոր հողեղեն եր չերկի,
Կկանգնի վառ ու պապուն,
Վորպէս ցերեկ...:

Ել վոշինչ. պալթունի միայն հինչ,
Ու մեկ ել քլունդի թակոց,
Իսկ առաքը գալարվում եր հրճանքից
Գետնի տակով...:

— Տուփը հողի տակ,
Տուփը հողի տակ,
Ովքեր են թակթակում աշխատի...

— Քլունդով գինւոյ,
Փորիչով գինւոյ,
Բանդում ենք, քանդում ենք արդեն...:

Ց Ա Ն Կ

Էջ

1. ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ - Յեւ. Յարո-	
պալսի, թարգմ. Սիմակ	3
2. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԸ. — Ա. Յակովլեւ թարգմ. Հ. Պետրոսյան	4
3. ԲՆԱԶԴԸ. — Ա. Դորոգոյչենկո, թարգմ. Տ. Հախումյան	17
4. ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻՆ. — Ա. Կոստերին	
թարգմ. Հ. Պետրոսյան	29
5. ԲԱՆԱԿՈՒՄ. — Ն. Ալեքսեև թարգմ. Սիմակ	35
6. ԳՅՈՒՂՈՒՄ. — Մ. Սիվաչով, թարգմ. Հ. Հալապեայան	50
7. ԲԱՆՎ. և ԳՅՈՒՂ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ	
ՊԱՏՎԻՐԱԿԸ — Ա. Դորոխով, թարգմ. Տ. Հախումյան	57
8. ՎԱԳՐԻ ՉԱԳԸ. — Առաքելներ, թարգմ. Տ. Հախումյան	64
9. ՍԱՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ՃՈՒՏԵՐԸ — Բլախին	74
10. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԱԿԱՆ. — Վ. Նորենց	93
11. ԲԱՅԼՇԵՎԻԿ և ՇԻՐ. ԿԱՆԱԼԸ. — Հ. Հակոբյան	94
12. ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՅՔԸ. — Սա. Զորյան	97
13. ԵԼԵՔՏՐՈՆԿԱՆԱԸ. — Աբով	108
14. ՅԵՐԱԶ ԶՐԱՆՅՔԻ ՄԱՍԻՆ. — Մ. Արմեն	110
15. ԼՈՒՆԱՏՈՆ. — Մ. Արմեն	111
16. ՏՈՒՅԸ. — Մ. Արմեն	111

1927թ.

ՏԱՄՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. Հոկտեմբեր—Հատվածներ Լենինի, Բուխարինի
և Ստալինի.
2. Շեսալյով Ս. Վ. — Գյուղացիությունը հոկ-
տեմբերյան հեղափոխության մեջ, հջ 36 15 է.
3. Վ. Ի. Լենին—Հոկտեմբերյան հեղ. (ձառեր
և հոդվածներ).

Դիմել՝ Պետհրատի բաժանմունքներին
յեվ զարխանություն

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0381651

